



T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

İSLÂMIYETİN YAYILIŞI SÜRECİNDE HEYETLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ahmet KURAY

BURSA – 2017



T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

İSLÂMIYETİN YAYILIŞI SÜRECİNDE HEYETLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ahmet KURAY

Danışman:

Prof. Dr. Salih PAY

BURSA – 2017

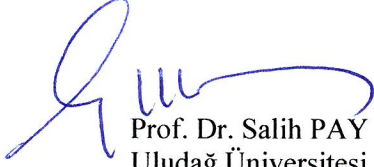
TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

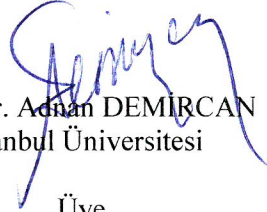
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

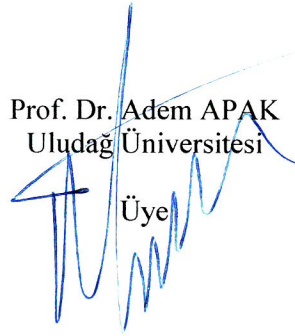
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda 701422029 numaralı Ahmet Kuray'ın hazırladığı "İslâmiyetin Yayılışı Sürecinde Heyetler" konulu Yüksek lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 04/08 / 2017 günü 14.00-16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.


Prof. Dr. Salih PAY
Uludağ Üniversitesi

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)


Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN
İstanbul Üniversitesi
Üye


Prof. Dr. Adem APAK
Uludağ Üniversitesi
Üye

04/08/ 2017

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İslâmiyetin Yayılışı Sürecinde Heyetler” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

A.K.M.

Adı Soyadı:	Ahmet KURAY
Öğrenci No:	701422029
Anabilim Dalı:	İslam Tarihi ve Sanatları
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	<input checked="" type="checkbox"/> Y.Lisans <input type="checkbox"/> Doktora

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18/07/2017

Tez Başlığı / Konusu: İSLÂMİYETİN YAYILIŞI SÜRECİNDE HEYETLER

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan kısımlarına ilişkin, 18/07/2017 tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 15'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza



Adı Soyadı: Ahmet KURAY

Öğrenci No: 701422029

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman

Prof. Dr. Salih PAY

Tarih: 18.7.2017

ÖZET

Yazar : Ahmet Kuray
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslâm Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : xii+127
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Salih PAY

İSLÂMİYETİN YAYILIŞI SÜRECİNDE HEYETLER

İslâmiyeti yaymak amacıyla anavatanı olan Mekke’de başlattığı tebliğ faaliyetleri, istenilen düzeye ulaşamayınca, Hz. Peygamber yeni bir yurt arayışına girmiş ve nihayetinde Medine’ye hicret etmeye karar vermiştir. Medine’de ilk günlerden itibaren İslâm toplumu oluşturmaya yönelik faaliyetlerin akabinde İslâmiyet hızla yayılmış ve bunun neticesinde hicretin 5. yılından başlamak üzere bilhassa hicretin 9. ve 10. yıllarında ehl-i kitaba mensup olanların dışındaki Arap kabileleri, Müslüman olduklarını ve İslâm Devleti’ne bağlılıklarını bildirmek üzere heyetler göndermişlerdir. Heyetlerin nesepleri, yaşadıkları bölgeler ve Hz. Peygamber’in huzuruna çıktıkları tarihler, incelendiğinde, Arap kabilelerinin heyet göndermelerinin arka planında bazı önemli siyasi, dini ve iktisadi durumların olduğu görülmektedir. Nitekim İslâmiyeti hâkim kılmak için gerçekleştirilen davet faaliyetleri, elde edilen siyasi başarılar ve siyasi başarılarla paralel olarak İslâm Devleti’nin artan iktisadi gücü, kabilelerin heyetler vasıtasıyla devlete bağlılıklarını ve Müslüman olduklarını bildirmelerinde etkili olmuştur. Bu araştırmada, İslâmiyetin bir din ve devlet olarak yayılış süreci, heyetler bağlamında ele alınmıştır. Bu amaçla heyetlerin nesepleri ve coğrafi dağılımları araştırıldıktan sonra heyetlerin gelişine zemin hazırlayan başta siyasi olmak üzere dini ve iktisadi unsurlar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hz. Muhammed, Mekke, Medine, Arap Yarımadası, Heyet.

ABSTRACT

Author : Ahmet Kuray
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Main Discipline : History of Islam and Arts
Discipline : History of Islam
Characterist Of Thesis : Master Degree
Page Numbers :xii+127
Graduation Date :
Supervisor : Associate Professor Salih PAY

THE COMMITTEES WITHIN THE PROMULGATION PROCESS OF ISLAM

Prophet Muhammad embarked on a quest for a new homeland and discussed to emigrate to Madinah for the reason that the disclosure activities that he started in Mecca to promulgate Islam didn't reach to the desired level. Islam spread like wildfire in Madinah as a result of the activities for creating an Islamic community. After that, Arabian tribes, except the ones belonged to people of the book, sent committees to inform that they become Muslim and loyal to Islam State as of the 5th year of hejira and especially in 9th and 10th years. It is seen when the lineages and regions of the committees and the dates they came into the presence of Prophet Muhammad are analyzed that there are some significant political, religious and financial issues in the background of sending those committees. Thus, the invitations for making Islam dominant, the political achievements and the rising economic power of Islam State in parallel with that political success were valid on the tribes to be Muslim and inform their loyalty as well. In this study, the promulgation process of Islam as a religion and a state are reviewed within the context of the committees. To that end, religious and economic factors, notably the political ones form the basis for coming of the committees are analyzed after being searched of lineages and geographical distribution of the committees.

Keywords: Prophet Muhammad, Mecca, Madinah, Arabian Peninsula, Committee.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER TABLOSU	vii
KISALTMALAR	xi
ÖNSÖZ.....	xii

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE METODU	4

BİRİNCİ BÖLÜM GELEN HEYETLER

I. ARAP YARIMADASI'NDAN GELEN HEYETLER.....	10
A. HİCÂZ BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER	10
1. Adnânilere Mensup Kabilelerden Gelenler	11
a. Müzeyne	11
b. Sa'd b. Bekr.....	12
c. Hevâzin.....	12
d. Sakîf	14
e. Kilâb.....	15
f. Sa'lebe	16
g. Mürre.....	16
h. Fezâre	17
i. Leys.....	17
j. Hilâl.....	18

k.	Âbd b. Adî.....	19
l.	Ruâs.....	19
m.	Eşca'.....	20
2.	Kahtânîlere Mensup Kabilelerden Gelenler.....	20
a.	Uzre.....	20
b.	Selâmân.....	21
c.	Belî.....	22
d.	Behrâ.....	22
e.	Sa'dü Hüzeym.....	23
f.	Huşeyn.....	23
g.	Cüheyne.....	24
h.	Cüzâm.....	24
i.	Eslem.....	25
B.	NECİD BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER.....	25
1.	Abs.....	26
2.	Süleym.....	27
3.	Temîm.....	28
4.	Esed.....	29
5.	Muhârib.....	30
6.	Âmir b. Sa'saa.....	30
7.	Ca'de.....	31
8.	Kuşeyr.....	32
9.	Bekkâ.....	32
C.	ARÛZ BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER.....	33
1.	Yemâme Bölgesinden Gelenler.....	34
a.	Hanîfe.....	34
b.	Bekr b. Vâil.....	35
c.	Şeybân.....	35
d.	Bâhile.....	36
2.	Bahreyn Bölgesinden Gelenler.....	37
a.	Abdülkays.....	37
b.	Ukayl.....	37
D.	YEMEN'İN DİĞER BÖLGELERİNDEN GELEN HEYETLER.....	38
1.	Necrân Bölgesinden Gelenler.....	39
a.	Hâris.....	39
b.	Becîle.....	40
c.	Has'am.....	41
d.	Necrân Hristiyanları.....	42
e.	Zübeyd.....	43
f.	Murâd.....	44
g.	Ezdu Şenûe.....	44
h.	Bârik.....	45
i.	Gâmid.....	46

j.	Hemdân	46
2.	Umân Bölgesinden Gelenler.....	47
a.	Ezdu Umân	47
b.	Sümâle ve Huddân.....	47
c.	Mehre	48
3.	Hadremevt Bölgesinden Gelenler.....	48
a.	Hadremevt Melikleri.....	48
b.	Sâdif	50
c.	Tücîb.....	50
d.	Kinde.....	51
4.	Diğer Bölgelerden Gelenler.....	51
a.	Ceyşân	51
b.	Havlân	52
c.	Cu'fe.....	52
d.	Sudâ.....	53
e.	Ruhâ	54
f.	Neha'.....	54
g.	Ans	55
E.	TİHÂME BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER	55
1.	Eş'ar	56
2.	Devs.....	57
3.	Gâfik.....	58
II.	ARAP YARIMADASI DIŞINDAN GELEN HEYETLER.....	58
A.	ŞAM BÖLGESİNDEN GELENLER	59
1.	Dâr.....	59
2.	Gassân	60
3.	Kelb	61
4.	Cerm.....	61
5.	Cerbâ ve Ezruh	62
6.	Maknâ.....	63
7.	Eyle	63
8.	Dümetü'l-Cendel.....	64
B.	IRAK BÖLGESİNDEN GELENLER	64
1.	Tay	64
2.	Taglib	65

İKİNCİ BÖLÜM

HEYETLERİN GELİŞİNE ZEMİN HAZIRLAYAN UNSURLAR

I.	SİYASİ NİTELİKLİ OLANLAR.....	71
A.	MEKKE'NİN İTAAT ALTINA ALINMASI	71

1. Siyasi	72
2. Dini ve İktisadi	74
B. TÂİF'İN İTAAT ALTINA ALINMASI	76
1. Tâif-Mekke İlişkisi	77
2. Tâif Gazvesi	80
3. Tâif Ahalisinin Medine'ye Gelmesi	80
C. BİZANS VE SÂSÂNÎ İMPARATORLUKLARINDAN KAYNAKLANAN SİYASİ OTORİTE BOŞLUĞU.....	83
1. Bizans İmparatorluğundan Kaynaklanan Siyasi Otorite Boşluğu	85
a. Bizans-Arap İlişkileri	85
b. Şam Bölgesine Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Faaliyetler	88
2. Sâsânî İmparatorluğundan Kaynaklanan Siyasi Otorite Boşluğu	91
a. Sâsânî-Arap İlişkileri.....	91
b. Sâsânî Kontrolündeki Bölgelere Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Faaliyetler	93
D. GERÇEKLEŞTİRİLEN ANTLAŞMALARIN ETKİSİ.....	94
1. Gayr-i müslimlere Yönelik Olanlar	94
a. Müşriklerle Yapılan Antlaşmalar	94
b. Hristiyan, Yahudi ve Mecusilerle Yapılan Antlaşmalar	97
2. Müslümanlara Yönelik Olanlar	98
E. GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ FAALİYETLERİN ETKİSİ.....	100
F. KABİLELER ARASINDA YAŞANAN ANLAŞMAZLIKLARIN ETKİSİ.....	103
II. DİNİ NİTELİKLİ OLANLAR	104
A. İSLÂMA DAVET FAALİYETLERİNİN ETKİSİ	104
1. Mekke'nin Fethi'nden Önce Yapılan Davet Faaliyetleri	104
2. Mekke'nin Fethi'nden Sonra Yapılan Davet Faaliyetleri	105
B. PUTPERESETLERİN MABEDLERİNE YÖNELİK FAALİYETLERİN ETKİSİ ..	108
III. İKTİSADİ NİTELİKLİ OLANLAR	113
A. BAZI BÖLGELERİN MÜSLÜMANLARIN KONTROLÜNE GEÇMESİNİN ETKİSİ	113
B. MÜSLÜMAN OLANLARA ARAZİ TAHSİS EDİLMESİNİN ETKİSİ.....	116
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA	121
I. KİTAPLAR.....	121
II. MAKALELER.....	125
III. ANSİKLOPEDİ MADDELERİ	126

KISALTMALAR

AÜİF	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.y.	: Aynı Yer
b.	: İbn
Bkz.	: Bakınız
bt.	: Binti
C.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
m.	: Milâdî
OMÜİFD	: 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
tlk.	: Ta'lik eden
t.y.	: Basım tarihi yok
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
v.d.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

İslâm tarihinin ilk dönemlerinde Medine'ye gelip biat eden ve Müslüman olan Arapların bir kısmı Hz. Peygamber'in irtihalinden sonra dinden dönmüş ve İslâm Devleti'nin otoritesine karşı ayaklanmışlardır. "Ridde Olayları" olarak bilinen ve üzerinde çalışmalar yapılan bu hadiselerin daha iyi anlaşılması için Arapların neden heyet gönderdikleri, hangi şartlarda İslâm Devleti'nin otoritesini kabul ettikleri ve Müslüman olma süreçlerinin heyetler bağlamında incelenmesi önem arz etmektedir. Bu amaçla hazırlanan çalışmamız, Arap Yarımadası'nda bilhassa hicretin 9. ve 10. yıllarında yaşanmış olan toplumsal hareketliliği konu edinmektedir.

Bu çalışma bir giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu ve amacı ile araştırmanın kaynakları ve metodu açıklanmıştır. Birinci bölümde gelen heyetlerin hangi kabileye mensup oldukları, Arap Yarımadası'nda veya yarımada dışında nerelerde yaşadıkları anlatılmıştır. Daha sonra Medine'ye gelen Arap kabile temsilcilerinin Hz. Peygamber ile yaptıkları görüşmeler aktarılmıştır. İkinci bölümde heyetlerin gelişine zemin hazırlayan başta siyasi olmak üzere dini, iktisadi unsurlar ele alınmış ve sonunda bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu çalışmada sürekli olarak yol gösteren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Salih Pay'a, tezin her aşamasında yardımını esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. İlhami Oruçoğlu'na, tezi baştan sona okuyarak görüşleriyle katkıda bulunan hocam Yrd. Doç. Dr. Saadet Maydaer'e, konuyu seçmemde yardımcı olan meslektaşım Arş. Gör. Ramazan Doğanay'a ve tezin müsvedde halini okuyup düzeltmelerde yardımcı olan bir diğer meslektaşım Arş. Gör. Yusuf Sansarkan'a katkıları için teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettikten sonra hicretin 5. yılından itibaren Arap kabileleri Müslüman olmak, İslâm Devleti'ne bağlılıklarını bildirmek, antlaşma yapmak veya ziyaret etmek gibi farklı amaçlarla heyet göndermişlerdir. Bilhassa Mekke'nin Fethi, Sakîf kabilesinin teslim olması ve Tebûk Gazvesi'nden sonra hicretin 9. yılında, çok sayıda heyet gelmiştir. Bu yüzden hicretin 9. yılı “senetü'l-vüfûd” olarak isimlendirilmiştir.

Arapça v-f-d kökünden türeyen vefd; bir kabilenin önde gelenlerinden oluşan temsilci grubunun, başka beldelerdeki emirleri yardım veya bağış talep etmek için ziyaret etmeleridir.¹ Dilimizdeki tam karşılığı heyet olan vefd'in çoğulu ise vüfûd olup heyetler anlamında kullanılmıştır. Nitekim “senetü'l-vüfûd” tanımlaması da “heyetler yılı” olarak tercüme edilebilir.

Medine'de İslâm Devleti inşa edildikten sonra İslâmiyet, hem bir din hem de siyasi bir güç olarak yayılmaya başlamıştır. Özellikle Hudeybiye Antlaşması ile Kureyş'in Araplar üzerindeki baskısının kırılmasından Mekke'nin Fethi'ne kadar devam eden süreçte tebliğ faaliyetleri hızlanmış ve heyetler Medine'ye gelmişlerdir. Bu dönemde Arap kabileleri, özellikle Müslüman olmak ve İslâm Devleti'ne bağlılıklarını bildirmek için temsilciler göndermişlerdir. Mekke'nin Fethi'ni takip eden hicretin 9. yılında ise çok sayıda kabile heyet göndermiştir. Bu kabileler Müslüman olmak, İslâm Devleti'ne bağlılıklarını bildirmek ve antlaşma yapmak gibi birçok amaçla Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmışlardır. Bununla beraber vefd kavramına uyacak şekilde, ziyaret etmek, yardım talebinde bulunmak ve bağış ümidiyle de gelmişlerdir. Nitekim gelen heyetler incelendiğinde sadece Müslüman olan temsilcilere hediyeler verildiği görülmüştür.

Hicretin 9. yılı “senetü'l-vüfûd” olarak isimlendirilse de araştırmaya konu olan heyetler, hicretin 5. yılında gelen Müzeyne kabilesi ile başlayıp hicretin 11. yılında en son

1 İbn Manzûr Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, *Lisânü'l-Arab*, III, 3. B., Beyrût, Dâru Sâdır, h. 1414, 464-465; Zebidî Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseynî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, IX, y.y., Dârü'l-Hidâyet, t.y. 313-315.

heyet gönderen Neha' kabilesinin haberi ile tamamlanmıştır. Bu bakımdan çalışmanın sınırları, hicretin 5. ve 11. yılları arasındadır.

Araştırmada üzerinde durulan temel konu; İslâmiyetin yayılış sürecinin heyetler bağlamında ele alınmasıdır. Bunun için heyetlerin gelmesine zemin hazırlayan siyasi ortam, dini faaliyetler ve iktisadi sebepler incelenmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber ile heyetler arasında gerçekleşen diplomatik münasebetler ile konunun sosyal ve toplumsal boyutları araştırma kapsamında değerlendirilmemiş sadece bazı yerlerde bu konulara değinilmiştir.

Arap kabilelerinin heyet göndermelerine zemin hazırlayan siyasi ortam incelendiğinde, öncelikle Hicâz bölgesinin kontrol altına alınması önemli bir dönemeç olmuştur. Zira bölgenin en önemli gücü olan Mekkelilerin muhalefetine son verilmesi ve daha sonra Huneyn savaşı ile Tâif muhasarası sonrasında Tâif şehrinin de itaat altına alınmasıyla Hicâz bölgesi kontrol altına alınmıştır. Yerelde sağlanan bu hâkimiyet, daha sonra askeri faaliyetler ve diplomatik münasebetler ile Arap Yarımadasını da kapsamıştır.

Arap Yarımadası, İslâmiyetin bir din ve siyasi güç olarak büyümesine sahne olurken, bölgeye müdahale edebilecek bir siyasal güç mevcut değildi. Zira dönemin en önemli iki bölgesel aktörü olan Sâsânî ve Bizans İmparatorlukları gerek birbirleriyle girdikleri mücadeleler gerekse içeride yaşadıkları problemlerden dolayı Arap Yarımadası'nda ortaya çıkan bu yeni oluşuma karşı herhangi bir müdahalede bulunamamışlardır.

Araştırma, bir giriş, iki ana bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, tezin konusu, amacı, araştırma kaynakları ve yöntemi izah edildikten sonra, birinci bölümde gelen heyetlerin hangi kabileye mensup oldukları, Arap Yarımadası'nın neresinde ikamet etikleri veya yarımada dışındaki hangi bölgelerden geldikleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Daha sonra Medine'ye gelen heyet mensuplarının burada Hz. Peygamber ile yaptıkları görüşmeler aktarılmıştır. Heyetlerle ilgili haberlerin aktarılması için İbn Sa'd'ın Tabakâtü'l-Kübrâ isimli eseri esas alınmıştır. İbn Sa'd'ın eserinde bahsettiği yetmiş iki heyetten sadece bir tanesi, bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışmada zikredilmeyen bu heyetin bahsi, yırtıcı hayvanların temsilcisi olarak geldiği rivayet edilen kurt ile ilgili haberleri içermektedir. Bu heyetler dışında İbn Sa'd'ın gelen heyetler bahsinde zikretmediği ancak Tebûk Gazvesi esnasında Şam bölgesinde yaşayan Cerba, Ezruh,

Maknâ, Eyle ve Dûmetül-Cendel ahâlilerinin gönderdikleri heyetler de Şam bölgesinden gelen heyetler başlığı altında ele alınmıştır.

İkinci bölümde heyetlerin gelişine zemin hazırlayan başta siyasi olmak üzere dini ve iktisadi unsurlar ele alınmıştır. İbn İshâk'ın heyetlerin geliş sebebi olarak zikrettiği "Mekke'nin Fethi, Sakîf'in teslim olması ve Tebûk Gazvesi" tezinden yola çıkılarak Mekke'nin itaat altına alınması, Tâif'in itaat altına alınması ve Bizans ile Sâsânî imparatorluklarından kaynaklanan siyasi otorite boşluğu temaları merkezinde siyasi unsurlar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bununla beraber özellikle gayr-i müslimlerle yapılan anlaşmalar, askeri olmakla beraber siyasi sonuçları olan seriyeler ve bölgenin iç dinamikleriyle ilgili olan kabileler arasında yaşanan anlaşmazlıklar, siyasi unsurlar başlığı altında zikredilmiştir. Dini unsurlar olarak, İslâma yapılan davet faaliyetleri Mekke'nin Fethi'nden önce ve sonra olmak üzere iki dönem olarak incelenmiştir. Bunun haricinde İslâm dinini hâkim kılmak için putperest mabedlere yönelik faaliyetler de bu kapsamda değerlendirilmiştir. İktisadi unsurlar olarak bazı bölgelerin Müslümanların kontrolüne geçmesinin Araplar üzerindeki iktisadi yansımaları ele alınmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber'in insanların kalplerini İslâma ısındırmak için ve Arapları İslâm Devleti'ne yakınlaştırmak maksadıyla iktâ vermesi de bir diğer iktisadi unsur olarak değerlendirilmiştir. Son olarak ulaşılan neticeler üzerinden bir değerlendirme yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Tarih tezlerinin önemli bir kısmı sebeplerin incelendiği ve nedenlerin önceliği merkezinde yapılan çalışmalardır. Bu konunun seçilmesindeki esas sebep de İslâmiyetin yayılışı sürecinde heyetlerin gelişine zemin hazırlayan nedenlerin tespit edilmesidir. Bu nedenlerin incelenmesindeki esas amaç ise; öncelikle heyetlerin mensubu oldukları kabilelerin ve hangi bölgelerden geldiklerinin tespit edilerek, soy ve bölgesel faktörlerin heyetlerin gelişindeki etkisinin ortaya konmasıdır. Daha sonra ise heyetlerin gelişine zemin hazırlayan başta siyasi olmak üzere dini ve iktisadi unsurların incelenmesi ile konunun tarihsel arka planının irdelenmesi amaçlanmıştır. Bütün bu araştırmalar neticesinde yapılan bir değerlendirme ile araştırma konusu belli bir zemine oturtulmaya çalışılmıştır.

İslâmiyetin hem din hem de siyasi bir güç olarak Arap Yarımadası'ndaki yayılış serüveni pek çok açıdan farklı araştırmalara konu olmuştur ancak bu çalışma İslâmiyet'in bir din ve siyasi güç olarak yayılış serüveninin heyetler perspektifinden ele alındığı bir çalışmadır.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE METODU

Konunun araştırılması için başvuru esas kaynaklar siyer, meğâzî, tabakât, futuhât, genel İslâm tarihi, ensâb, coğrafya ve sözlüklerden oluşmaktadır.

Bu çalışma için başvuru başlıca siyer kaynakları, İbn Hişâm (218/838)'ın *Sîre*,² İbn Sa'd (230/840)'ın *Tabakât*,³ Belâzurî (279/892-893)'nin *Ensâbü'l-Eşrâf*,⁴ İbn Seyyidinnâs (734/1034)'ın *Uyûnü'l-Eser*,⁵ İbn Kayyım (751-1350)'ın *Zadü'l-Me'ad*⁶ Kastallânî (923/1517)'nin *Mevâhibü'l-Ledüniyye*,⁷ Şemseddin Şamî (942/1536)'nin *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*,⁸ ile Halebî (1044/1635)'nin *es-Sîretü'l-Halebiyye*,⁹ isimli eserleridir. Özellikle İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ının ilk kitabını teşkil eden siyer bölümü, bu çalışmanın temel kaynağıdır. Gelen heyetlerle ilgili haberleri ayrıntılı bir şekilde aktaran İbn Sa'd, yirmi sekiz heyet ile ilgili haberleri aktardıktan sonra, Yemen'den gelen heyetler başlığı altında kırk dört heyetin adını zikretmiştir. Ancak İbn Sa'd'ın heyetlerin tasnif edilmesiyle ilgili, kronolojik, coğrafî ya da neseb merkezli tasniflerden hangisini tercih ettiğini belirtmemiş olması, konumuz açısından problem teşkil etmiştir. Bu sorunu çözmek amacıyla yaptığımız çalışma neticesinde Yemen'den gelenler başlığı altında aktarılan heyetlerin Kahtânîler olduğu, öncesinde zikredilen yirmi sekiz heyetin ise Adnânîlere mensup oldukları tesbit edilmiştir. Yani İbn Sa'd, heyetleri "Adnânîler-Kahtânîler" şeklinde neseplerine göre sınıflandırmıştır.

İbn Hişâm (218/838)'ın *Sîre* isimli eseri, kullanılan bir diğer önemli siyer kaynağıdır. Tarihi olayları kronolojik olarak aktaran İbn Hişâm, sadece hicretin 9. yılında

-
- 2 İbn Hişâm Abdü'l-Melik el-Himyerî, *Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk.: Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyarî, Abdü'l-Hafız eş-Şilbî), I-II, 3. B., Mısır, Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Balî el-Halebî ve Evladuhu, 1955.
 - 3 İbn Sa'd Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, (thk.: Muhammed Abdülkadir Ata), I-VIII, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
 - 4 Belâzurî Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud, *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk.: Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî), I-XIII, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Fikr, 1996.
 - 5 İbn Seyyidinnâs Muhammed b. Muhammed, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûn'l-Meğâzî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer*, (tlk.: İbrâhim Muhammed Ramazan), I-II, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kalem, 1993.
 - 6 İbn Kayyım el-Cevziyye Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddin, *Zadü'l-Me'ad fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, I-V, 27. B., Beyrût, Müessesetü'r-Risâle, 1994.
 - 7 Kastallânî Ahmed b. Muhammed, *Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-Menhi'l-Muhammediyye*, I-III, Kâhire, Mektebetü't-Tevvikiyye, t.y.
 - 8 Şamî Şemseddin, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*, (thk.: Ali Muhammed Muavvîz, Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd), I-XII, Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
 - 9 Halebî Ali b. İbrâhim b. Ahmed, *Sîretü'l-Halebiyye*, I-III, 2. B., Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1427.

gelen on beş heyet ile ilgili haberleri aktarmıştır. Bu yüzden heyetlerle ilgili bilgileri aktarırken, öncelikle İbn Sa'd'ın Tabakât'ı kullanılmıştır.

Çalışmanın önemli kısımlarından olan seriyyeler ve gazveler için Vâkıdî (207/822)'nin Meğâzî¹⁰ isimli eserine başvurulmuştur. Bilhassa tezin ikinci bölümünde, heyetlerin gelmesine zemin hazırlayan unsurlar ele alınırken savaşlarla ilgili detaylı ve farklı rivayetler için bu eser kullanılmıştır. Bundan başka İbn Sa'd'ın Tabakât'ında ve İbn Hişâm'ın Sîre'sinde yer alan Meğâzî bölümlerine müracaat edilmiştir.

Şahısların hayatlarıyla ilgili başvuru tabakât kitapları, İbn Sa'd (230/840)'ın Tabakât'ı ve İbnü'l-Esîr (610/1233)'in Üsdü'l-Ğabe¹¹ isimli eserleridir. Özellikle heyetlerle ilgili haberler aktarılırken eksik olan bilgiler, şahısların hayatları incelenerek tamamlanmaya çalışılmıştır.

Kabilelerin nesepleriyle ilgili başvuru kaynakları; İbn Hazm (456/1064)'ın Cemheretü Ensâb,¹² Sem'ânî (562/1166)'nin Ensâb,¹³ Kalkaşendî (821/1418)'nin Nihâyetü'l-Ereb¹⁴ ve Kehhâle (1905-1987)'nin Mu'cemu Kebâili'l-Arab¹⁵ isimli eserleridir.

Arap Yarımadası'nın taksim edilmesi ve kabilelerin yaşadıkları yerlerin tespit edilmesi için müracaat edilen coğrafya kaynakları; Yâkût el-Hamevî (626/1229)'nin Mu'cemu'l-Buldân,¹⁶ Hemdânî (334/945)'nin Sıfatu Cezîreti'l-Arab,¹⁷ İstahrî (340/951-952)'nin Mesâlik,¹⁸ Makdisî (390/1000)'nin Ahsenü't-Tekâsim¹⁹ ve Kehhâle (1905-1987)'nin Mu'cemu Kebâili'l-Arab isimli eserleridir. Bilhassa Kehhâle'nin eseri ensab

10 Vâkıdî Muhammed b. Ömer, *el-Meğâzî*, (thk.: Marsden Jones), I-III, 3. B., Beyrût, Dârü'l-A'lemî, 1989.

11 İbnü'l-Esîr İzüddîn Ebû'l-Hasen el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, (thk.: Ali Muhammed Muavviz, Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd), I-VIII, 1. B., y.y., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

12 İbn. Hazm Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Sa'id, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, 1. B., (thk.: Komisyon), Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

13 Sem'ânî Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed, *el-Ensâb*, (thk.: Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî ve Ğayrihi), I-XIII, 1. B., Heydar Abâd, Meclisü Daireti'l-Mearifi'l-Osmaniyye, 1962.

14 Kalkaşendî Ebû'l-Abbas Ahmed b. Alî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensabi'l-Arab*, I, 2. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-Lübaniyyîn, 1980.

15 Kehhâle Ömer b. Rızâ, *Mu'cemü Kabâili'l-Arabi'l-Kadîme ve'l-Hadîse*, I-V, 7. B., Beyrût, Müessesetü'r-Risâle, 1994.

16 Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-VII, 2. B., Beyrût, Dâru Sâdır, 1995.

17 Hemdânî İbnü'l-Hâik Ebû Muhammed b. Hasen, *Sıfatu Cezîreti'l-Arab*, Leiden, Matbaatü Beril, 1884.

18 İstahrî Ebû İshâk İbrâhim b. Muhammed el-Fârisî el-Kerhî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beyrût, Dâru Sâdır, 2004.

19 Makdisî Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü't-Tekâsim fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, 2. B., Kâhire, Mektebetü Medbûlî, 1991.

kitabı olmasına rağmen her bir kabilenin yaşadığı yerler ayrıntılı olarak verildiği için bu eser özellikle tercih edilmiştir.

Bazı kavramların anlamları için kullanılan sözlükler, İbn Manzûr (711/1311)'un Lisânü'l-Arab²⁰ ile Zebidî (1205/1791)'nin Tâcü'l-Arûs²¹ isimli eserleridir.

Arap Yarımadası'nın putperest tapınakları için İbnü'l-Kelbî (204/819)'nin Kitabu'l-Esnâm,²² pazarlar için Sa'id Efgânî (1909-1997)'nin Esvâku'l-Arab²³ isimli eserlerinden faydalanılmıştır.

Bu kaynaklar dışında; Taberî (310/923)'nin Tarih,²⁴ İbnü'l-Esîr (610/1233)'in Kâmil,²⁵ İbn Kesîr (774/1373)'in Bidâye,²⁶ İbn Haldûn (808/1406)'un İber²⁷ ve Futuhâtla ilgili bilgiler için Belâzurî (279/892-893)'in Fütühü'l-Buldân²⁸ isimli eserleri çalışmamız için kaynak olarak kullanılan eserlerdir.

Tezin ikinci bölümü için yukarıda ismi geçen klasik kaynakların yanında başta Cevad Ali'nin Mufasssal²⁹ adlı çalışması olmak üzere Ostogorsky'nin Bizans Tarihi ve Casim Avcı'nın Bizans-İslâm İlişkisi³⁰ isimli eserleri kullanılmıştır. Ayrıca Mustafa Fayda'nın İslâmiyet'in Güney Arabistan'a Yayılışı ve Halil Abdülkerim'in Devletü Yesrib: Besâir fî Âmi'l-Vüfûd ve fî Ahbârihi eserlerinden istifade edilmiştir. Bu eserlerin yanında Cahid Kara'nın Heyetler Yılı (Senetü'l-Vüfûd): Tarihsel Arka Plan Üzerine Bir İnceleme ve Nuseyr Behcet Fâdıl-Nâzım Zâhir el-Medğeş'in Vüfûdü'l-Arab İla'l-Medineti ve Mevkifü'r-Resûl es-Siyasî ve minhâ isimli makaleleri, konumuz için başvurulan çalışmalardır.

20 İbn Manzûr Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, 3. B., Beyrût, Dâru Sâdır, h. 1414.

21 Zebidî Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseynî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, I-XXXX, y.y., Dârü'l-Hidâyet, t.y.

22 İbnü'l-Kelbî Ebû'l-Münzir Hişâm b. Muhammed, *Kitâbü'l-Esnâm*, (thk.: Ahmed Zeki Paşa), 4. B., Kâhire, Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, 2000.

23 Sa'id b. Muhammed b. Ahmed el-Efgânî, *Esvâkü'l-Arab fî Cahiliyye ve'l-İslâm*, y.y., t.y.

24 Taberî Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amilî Ebû Ca'fer, *Tarihi'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*, I-XI, 2. B., Beyrût, Dârü't-Türâs, h. 1387.

25 İbnü'l-Esîr, *Kâmil fî't-Târih*, I-X, 1. B., (thk.: Ömer Abdüsselâm et-Tedmirî), Beyrût, Dârü'l-Kütübü'l-Arabî, 1997.

26 İbn Kesîr Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, 1. B., (thk.: Ali Şîrî), y.y., Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988.

27 İbn Haldûn Abdurrahman b. Muhammed, *Divânü'l-Mübtete ve'l-Haber fî Tarihi'l-Arab ve'l-Berber*, I-VIII, 2. B., Beyrût, Dârü'l-Fikr, 1988.

28 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, Beyrût, Dârü ve Mektebetü'l-Hilâl, 1988.

29 Cevâd Ali, *Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-XX, 4. B., y.y., Dârü's-Sâkî, 2001.

30 Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri, İstanbul*, Klasik Yayınları, 2003.

Bütün zikredilen kaynakların yanında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları'na ait İslâm Ansiklopedisi maddeleri, ihtiyaç duyulan yerlerde kullanılmıştır.

Araştırmanın metodu olarak öncelikle gerekli bilgiler toplandıktan sonra belli tasnifler yapılmıştır. Bu amaçla çalışmanın ilk bölümü için heyetlerin nesepleri tespit edilmiştir, elde edilen bilgilerden yola çıkılarak İbn Sa'd'ın heyetleri tasnif ederken yaptığı Adnânî-Kahtânî sınıflandırması çalışmanın belli yerlerinde kullanılmıştır. Ayrıca Adnânîlere mi Kahtânîlere mi mensup oldukları tartışmalı olan kabileler için İbn Sa'd'ın yapmış olduğu sınıflandırma tercih edilmiştir. Heyetlerle ilgili yapılan bir diğer tasnif ise coğrafi sınıflandırmadır. Ancak ekseriyeti bedevi olarak yaşayan Adnânî Arapların yaşadıkları yerleri tespit etmek, bu çalışmada karşılaşılan önemli sorunlardan biri olmuştur. Bu sorunu çözmek adına, yurtları tespit edilemeyen kabileler için mensubu oldukları daha büyük kabilelerin yaşam merkezlerinden yola çıkılarak, bu kabilelerin yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra heyetler, Arap Yarımadası'nın Hicâz, Necid, Arûz, Yemen ve Tihâme bölgeleri ile yarımada dışında kalan Şam ve Irak başlıkları altında ele alınarak bölgesel faktörlerin, heyetlerin gelişindeki rolü ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü için heyetlerin gelişine zemin hazırlayan unsurlar, siyasi, dini ve iktisadi olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. En önemli neden olarak siyasi unsurlar düşünüldüğü için öncelikle siyasi hadiseler üzerinde durulmuştur. Ne var ki İslâm tarihinin ilk dönemlerinde gerçekleşen bütün siyasi hadiseler, Arapların heyet göndermesine zemin hazırlayan birer unsurdur. Bu yüzden konumuz açısından en önemli olanları tercih edilmiştir. Siyasi unsurlara paralel olarak dini ve iktisadi unsurlar da ele alınarak, çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELEN HEYETLER

Çalışmamıza temel teşkil eden coğrafi bölgeler heyetlerin geldiği Arap Yarımadası, Şam ve Irak bölgeleridir. Öncelikle Müslüman coğrafyacıların Arap Yarımadası'nın sınırlarını nasıl tasvir ettikleri, bu coğrafyayı hangi bölgelere ayırdıkları ve klasik kaynaklarda Şam ile Irak'ın Arap Yarımadası'na dâhil edilip edilmediğinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Arap Yarımadası'nı tanımlayıp bölgelere ayırmak için klasik kaynaklar esas alınmıştır. Klasik kaynaklarda, Arapların yaşadığı coğrafyayı tanımlamak için “Arap Adası” anlamına gelen “Cezîretü'l-Arab” tabiri kullanılmıştır. Yaşadıkları coğrafya yarımada olmasına rağmen bu tabiri kullanmalarının sebebi, kuzey sınırlarının göllerle ve Fırat gibi nehirlerle çevrili olmasıdır.¹ Ancak “Ada” tabirinin bir galat-ı meşhur veya “Yarımada” teriminin çok kullanılmasından dolayı daha sonra bir kısaltma sonucunda “Ada” olarak ifade edilmiş olması da muhtemeldir.²

Müslüman coğrafyacılar, Arap Yarımadası'nın sınırlandırılması hususunda doğu, batı ve güney sınırları ile ilgili ittifak halinde olmalarına rağmen kuzey sınırları hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kızıldeniz-Haliç körfezi ile Hint okyanusu-Şam badiyesi arasında bulunan Arap Yarımadası'nın kuzey sınırları, bazı coğrafyacılar tarafından farklı çizilmiştir. Doğuda Fırat ile batıda Ürdün nehri ve Bilad-ı Şam da dâhil edilip, Belkâ, Havran ve Dimaşk'ın kuzeydoğusu da yarımadanın sınırları içerisinde zikredilmiştir. İslâmiyet geldiğinde Arap Yarımadası için yapılan tanımlama genel itibari ile bu şekildeydi.³ Müslüman coğrafyacılar, Şam ve Irak'ı ise Arap Yarımadası'na dâhil

1 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 137.

2 Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'da Yayılışı*, Ankara, AÜİF Yayınları, 1982, s. 7.

3 Atik b. Gays b. Züveyyir b. Zâyir el-Bilâdî, *Mu'cemu'l-Mealimi'l-Coğrafiye fî Sîreti'n-Nebeviyye*, I. B., Mekke, Darü'l-Mekke, 1982, s. 27.

etmemişlerdir. Nitekim Arap bölgesi tabirini, sadece Arapların yaşadığı bölgeler için kullanan İstahrî, Rûmların yaşadığı Şam ile Farslıların hâkimiyetindeki Cezîre bölgelerinde, Tağlib, Gassân ve Behrâ gibi Arap kabileleri bulunmasına rağmen, bu bölgeleri Arap bölgesi içinde zikretmemiştir.⁴

Asmaî, Arap Yarımadası'nı; Yemen, Necid, Hicâz ve Ğûr yani Tihâme olarak dört bölgeye ayırmıştır.⁵

Hemdânî ise Arapçanın konuşulduğu coğrafyayı Arap Yarımadası olarak tanımladıktan sonra, Arap Yarımadası'nı şu şekilde tasnif etmiştir: Tihâme, Hicâz, Necid, Arûz ve Yemen.⁶

Yâkût el-Hamevî, kendisine ulaşan şiir ve haberlere dayanarak Arap Yarımadası'nı Tihâme, Hicâz, Necid, Arûz ve Yemen olmak üzere beş bölgeye ayırmıştır.⁷

İstahrî, Arap diyarı başlığı altında ele aldığı Arap Yarımadası'nda, Araplardan başkasının oturmadığını zikrederek, yarımadanın sınırlarını: doğuda Fars Denizi, batıda Kızıldeniz, güneyinde Yemen sahilleri ve kuzeyinde Fırat nehri olarak tasvir etmiştir.⁸ Arap Yarımadası'nı da iki bölgeye taksim etmiştir. Bunlar; Hicâz ve Yemen'dir. Hicâz ise; Mekke, Medine, Yemâme ve onun çevresi ile Necdü'l-Hicâz bölgelerini kapsamıştır. Yemen ise; Necdü'l-Yemen, Tihâme, Umân, Mehre, Hadremvt, Bilad-ı Aden ve Yemen'in çevresinden oluşmuştur.⁹

Makdisî, Müslüman olmayan memleketlerden bahsetmenin bir fayda sağlamayacağını belirtip, sadece Müslümanların yaşadığı yerleri ele aldığı eserinde,¹⁰ Müslümanların yaşadığı yerleri on dört iklime ayırmıştır. Bunların altı tanesinin Arapların yaşadıkları; Arap Yarımadası, Irak, Ekûr, Şam, Mısır ve Mağrib olduğunu, diğer sekiz iklimin ise Arap olmayanların yaşadıkları; Maşrık, Deylem, Zihâb, Cibal, Huzistan, Fâris,

4 İstahrî, *Mesâlik*, s. 20.

5 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 138.

6 Hemdânî, *Sıfatu Cezîre*, s. 47.

7 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 137.

8 İstahrî, *Mesâlik*, ss. 12-13.

9 İstahrî, *Mesâlik*, s. 21.

10 Makdisî, *Ahsenü't-Tekâsim*, s. 9.

Kirman ve Sind olduğunu zikretmiştir.¹¹ Arap Yarımadası'nı da kendi içerisinde dört bölgeye ayırmıştır. Bunlar; Hicâz, Yemen, Umân ve Hecer¹² yani Bahreyn'dir.¹³

Müslüman coğrafyacıların Arap Yarımadası'nı tanımlamak için yapmış oldukları coğrafi taksimatların esas alındığı bu çalışmada, Arap Yarımadası Hicâz, Yemen, Necid, Arûz ve Tihâme olmak üzere beş bölge olarak tasvir edilmiştir. Yarımada dışında kalan Şam ve Irak bölgeleri ise ayrı bir başlıkta ele alınmıştır. Coğrafi olarak yapılan bu tanımlamadan sonra, heyet gönderen kabilelerin önce nesepleri daha sonra ise yaşadıkları yerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre heyetler, Arap Yarımadası'nda bulunan Hicâz, Necid, Arûz, Yemen, Tihâme ile yarımada dışında kalan Şam-İrak başlıkları altında incelenmiştir.

I. ARAP YARIMADASI'NDAN GELEN HEYETLER

A. HİCÂZ BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER

Sözlükte “İki şeyi birbirinden ayırmak,¹⁴ men etmek, engellemek” anlamına gelen Hicâz, Tihâme-Şam,¹⁵ Tihâme-Necid, Tihâme-Arûz veya Yemen-Necid¹⁶ bölgelerini birbirinden ayırdığı için bu ismi almıştır. Zira Hicâz, Yemen'den Şam vadilerine kadar uzanan ve diğer bölgeleri birbirinden ayıran Serât sıradağları arasında bulunan vadilerden oluşmuştur. Bu sıra dağlar kuzeyden Feyd ve Cebeleyn'den başlayıp güneydeki Medine ile Yemen bölgesindeki Mezhiclilerin yurdu Teslîs'e kadar uzanıyordu.¹⁷

Hicâz bölgesinde genellikle Adnanî kabileler yaşamakla birlikte Yemen'den bu bölgeye göç etmiş Kahtânî Araplar da mevcuttu. Araplar dışında Yahudi, Hristiyan ve Mevali unsurlar ikamet ediyordu.¹⁸

Hz. Peygamber'in İslâmiyeti yaymak için amaçladığı öncelikli faaliyet alanı Hicâz bölgesi olmuştur. Bunun için de tebliğ faaliyetlerine, Adnanî Arapların hüküm sürdüğü Mekke'de başlamış ancak burada başarılı olamayınca bir diğer Adnanî şehri olan Tâif'e

11 Makdisî, *Ahsenü't-Tekâsim*, s. 47.

12 Makdisî, *Ahsenü't-Tekâsim*, s. 68.

13 Murat Ağarı, *İslam Coğrafyacılığı ve Müslüman Coğrafyacılar*, İstanbul, Kitabevi, 2002, s. 370.

14 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 331.

15 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 218-219.

16 İbnü'l-Fakih Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Hemdânî, *Buldân*, (thk.: Yusûf el-Hâdî), I. B., Beyrût, Alemü'l-Kütüb, 1996, s. 4.

17 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 137.

18 Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Hicâz”, *DİA*, XVII, s. 432.

yönelmişse de Sakîflilerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Bunun üzerine Kahtânî Arapların yaşadığı Medine'yi İslâmın yayılması için merkez yapmıştır. Medine'ye hicretten itibaren yapılan İslâma tebliğ faaliyetleri, seriyeleri, gazveler, komşu devletlerle ve yerel emirlerle kurulan diplomatik münasebetler İslâmiyetin yayılmasını hızlandırdığı gibi İslâm Devleti'nin gücünü artırmıştır. Buna paralel olarak Hicâz bölgesinde yaşayan Araplar, Müslüman olmak, İslâm Devleti'ne bağlanmak, antlaşma yapmak veya ziyaret amacıyla Medine'ye heyet göndermeye başlamışlardır. Mekke, Medine ve Tâif çevrelerinde yaşayıp, heyet gönderen Adnanî kabilelerin bir kısmı Mekke'nin Fethinden önce heyet göndermişlerdir. Ancak Mekke'nin Fethi, Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhasarası sonrasında diğer Adnanî kabileler de heyet göndermişlerdir. Hicâz'da yaşayan Kahtânî kabileler ise ekseriyeti Kudâa'ya mensup olup Hicâz'ın kuzey taraflarında Şam bölgesine yakın yerlerde yaşıyorlardı. Bu bölgeye yapılan seriyeler ve bilhassa Tebûk gazvesi, bölgedeki Arapların heyet göndermesine sebep olmuştur. Bu bölgeden gelen heyetler İslâmın ilk dönemlerinde Medine'ye gelmişlerse de ekseriyeti hicretin 9. yılında gelmiştir.

Hicâz'dan gelen heyetleri Adnânîler ve Kahtânîler başlıkları altında ele almayı tercih ettik. Buna göre Adnanî kabileler; Müzeyne, Sa'd b. Bekr, Hevâzin, Sakîf, Kilâb, Sa'lebe, Mürre, Leys, Fezâre, Hilâl, Âbd b. Adî, Ruâs ve Eşca'dır. Çoğunluğu Hicâz'ın Mekke ve Tâif bölgelerinde yaşayan kabilelerin ekseriyeti İslâmın ilk dönemlerinde yapılan seriyeler, Huneyn Gazvesi ve Tâif Muhasarası sonrasında gelmişlerdir. Medine'nin kuzeyinde Şam bölgesine doğru uzanan bölgelerde iskân eden Fezâre gibi kabileler Tebûk'ten sonra heyet göndermişlerdir. Kahtânî kabileler ise Arap Yarımadası'nın kuzey bölgelerine dağılmış olan Kudâa kabilelerine mensup; Uzre, Selâmân, Belî, Behrâ, Sa'dü Hüzeym, Huşeyn ve Cüheyne kabileleri ile Kudâa dışındaki Cüzâm ve Eslem kabileleridir. Medine çevresinde yaşayan ve ilk Müslüman olan Huzâalılara mensup Eslem kabilesi, erken dönemde heyet gönderirken, kuzeydeki kabileler Tebûk seferinden sonra hicretin 9. yılında heyet göndermişlerdir.

1. Adnânîlere Mensup Kabilelerden Gelenler

a. Müzeyne

Adnânîlerin Tâbiha koluna mensup olan kabilenin şeceresi, Amr b. Üd b. Tâbiha b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır. Amr'ın çocukları olan Osman ve Evs

anneleri Müzeyne bt. Kelb b. Vebere'ye nisbetle Müzeyne oğulları olarak adlandırılmışlardır.¹⁹ Kabile mensupları, Hicâz'da yaşıyorlardı.²⁰

Hicretin 5. yılında, Hz. Peygamber'e heyet gönderen ilk kabile olan Müzeyne'yi temsilen 400 kişi Medine'ye gelmiştir. Hicret etmeleri gerekip gerekmediğini sorduklarında, Hz. Peygamber, yurtlarında kalabileceklerini söylemiştir. Bunun üzerine heyetkiler memleketlerine dönmeyi tercih etmişlerdir.²¹

b. Sa'd b. Bekr

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Sa'd b. Bekr b. Hevâzin b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân'dır.²² Hz. Peygamber'in sütanesi Halime, bu kabileye mensuptu.²³ Bu kabile, Mekke-Basra yolu üzerinde bulunan Evtâs bölgesindeki Serât vadisinde yaşıyordu.²⁴

Hicretin 5. yılında, Sa'd kabilesini temsilen Dımâm b. Sa'lebe, Medine'ye gelmiştir. Hz. Peygamber'e dini hususlarda çok sayıda soru soran Dımâm, aldığı cevaplardan tatmin olduktan sonra Müslüman olarak kavmine dönmüştür. Dımâm vasıtasıyla İslâma giren kavmi putlarını yıkmış ve bir de mescit inşaa etmişlerdir.²⁵

Başka kaynaklara göre ise Dımâm b. Sa'lebe, hicretin 9. yılında Medine'ye gelmiştir.²⁶

c. Hevâzin

Adnânîlere mensup olan Hevâzin kabilesinin şeceresi, Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân²⁷ b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır. Göçebe olarak yaşayan kabile mensupları, Mekke ile Necid arasında ve güneyde Yemen bölgesine kadar olan yerlere dağılmışlardı.²⁸

19 Sem'ânî, *Ensâb*, XII, 226.

20 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 219.

21 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 222.

22 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 265.

23 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 290.

24 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 513; İrfan Aycan, "Sa'd b. Bekir", *DİA*, XXXV, s. 372.

25 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 228.

26 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 573; Taberî, *Tarih*, III, 124-125.

27 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 264.

28 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1231; M. Ali Kapar, "Hevâzin", *DİA*, XVII, s. 276.

Hevâzin kabilesi, Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethettiğini haber alınca Mâlik b. Avf²⁹ önderliğinde bir araya gelmişlerdir. Müslümanlarla savaşmak üzere hazırlanan Hevâzinlilere Sakîf kabilesinin Ahlaf kolu, Kârib b. Esved komutasında; Mâlik kolu, Sübey' b. Hâris ve kardeşi Ahmer b. Hâris komutasında; Cüşem kabilesi ise Düreyd b. Sımmî komutasında katılmışlardır. Bu kabilelerden başka Nasr kabilesi ve Sa'd b. Bekr kabilesi ile Benî Hilâl kabilesinden az sayıda kişi bu savaşta Hevâzinlilerin safında yer almışlardır. Bütün bu kabileler Evtas'ta, Mâlik b. Avf komutasında toplanmışlardır. Hevâzinlilerin komutasında müşrik Arapların bir araya geldiğini haber alan Hz. Peygamber, Mekke'nin Fethi'nden sonra savaş için hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıkan İslâm ordusu hicretin 8. yılının³⁰ Şevval ayının sonunda akşam vakti Huneyn'e varmıştır.³¹ Yapılan savaşta müşrikler hezimete uğramışlardır. Daha sonra Hz. Peygamber Ebu Âmile el-Eş'arî'yi elçi olarak onlara göndermiş ancak Hevâzinliler onu öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Ebu Musa Abdullah b. Kays el-Eş'arî komutasındaki Müslümanlar Evtas'a doğru harekete geçmişlerdir. Müslümanların karşısına çıkmaya cesaret edemeyen Hevâzinlilerin lideri Mâlik b. Avf, Tâif'e kaçmıştır. Bu savaşta Mâlik'in ailesinin de dâhil olduğu çok sayıda kişi esir alınmıştır.³² Kaynaklarda aktarıldığına göre ganimet malları dışında altı bin kişi esir alınmıştır. Ancak Hz. Peygamber Hevâzinlilerin heyet göndererek teslim olacaklarını ümit ettiği için esirlerin dağıtılması hususunda yavaş hareket etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, Huneyn savaşından sonra Tâif'i muhasaraya almış, ancak daha sonra kuşatmayı kaldırarak Huneyn ganimetlerinin tutulduğu Ci'rane'ye dönmüştür.³³ Müslümanlar Ci'rane'de iken Hevâzin kabilesi Züheyr b. Surad başkanlığında on dört kişiden oluşan bir heyetle gelmişlerdir. Aralarında Hz. Peygamber'in süt amcası olan Ebû Burkân da vardı.³⁴ Heyet, Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde ganimet olarak alınan mallarının ve ailelerinin geri verilmesini talep etmişlerdir. Kendilerine malları ile ailelerinden birini tercih etmeleri gerektiği söylendiğinde ailelerini teslim almak istemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, oradaki insanlarla konuşup esirleri geri vermelerini ancak esirleri karşılıksız

29 Mâlik b. Âvf'ın mensubu olduğu Benî Nasr b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin kabilesi Tâif yakınlarındaki Cilzân'da yaşıyordu. Bkz.: Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 151, Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, IX, 387.

30 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 437.

31 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 889.

32 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, ss. 62-63.

33 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 922-923.

34 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 116.

teslim etmek istemeyenlere de Allah'ın kendilerine ihsan edeceği ilk ganimet malından verileceğini vaad etmiştir. Bu teklifi Uyeyne b. Hısn dışındaki bütün Müslümanlar kabul etmiş ve esirleri ailelerine teslim etmişlerdir.³⁵

Hevâzinlilerin lideri olan Mâlik b. Avf'ın Medine'ye gelip Müslüman olması ile ilgili iki farklı rivayet aktarılmıştır. Birinci rivayete göre, Urve b. Mes'ud'un oğlu Ebü'l-Müleyh ve Kârib b. el-Esved b. Mes'ûd Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olduklarında, Hz. Peygamber onlara Mâlik b. Avf'ın Müslüman olması halinde malının ve ailesinin kendisine verileceğini, ayrıca yüz deve hediye edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Mâlik b. Avf, Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuş ve akabinde kavmi ile diğer bazı kavimlere emir tayin edilmiştir. Diğer bir rivayete göre ise Hevâzin heyeti Medine'ye geldiğinde, Hz. Peygamber onlara Mâlik b. Avf'ı sormuş, onun Tâif'te olduğunu öğrenince, Müslüman olması halinde malının ve ailesinin kendisine geri verileceğini, ayrıca yüz deve de hediye edileceğini söylemiştir.³⁶ Bunun üzerine Tâif'ten çıkıp Hz. Peygamber'in yanına Mekke'de veya Ci'rane'de ulaşan Mâlik b. Avf, Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber, onu başta kendi kabilesi olmak üzere Sümâle, Seleme, Fehm ve Sakîf kabilelerinin Müslüman olmalarını sağlamak için görevlendirmiştir.³⁷

d. Sakîf

Adnânîlere mensup Hevâzin'in alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Kusay b. Münebbih b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân'dır.³⁸ Benî Sakîf olarak tanınan kabile mensupları,³⁹ Hicâz'ın önemli yerleşim merkezlerinden olan Tâif'te ikamet ediyorlardı.⁴⁰

Sakîf kabilesini temsilen bir heyet, hicretin 9. yılının Ramazan ayında Medine'ye gelmek için yola çıkmıştır. Medine'ye yaklaştıklarında Kanât denilen yerde konaklayan kabile mensupları, Mûğire b. Şu'be tarafından karşılanmışlardır. Kendi kabilesinin gelmesine oldukça sevinen Mûğire, bu müjdeyi Hz. Peygamber'e vermek için yola çıktığında Hz. Ebu Bekr ile karşılaşmıştır. Durumu ona anlatmış ve onların biat edip,

35 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 116-117; Taberî, *Tarih*, III, 86-88.

36 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 237.

37 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 491.

38 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 266; Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, XXIII, 60,

39 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 148.

40 Ya'kûbî, *Kitâbu'l-Buldân*, s. 154.

Müslüman olmak için geldiklerini ancak bazı şartları olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr bu müjdeyi kendisi vermek istemiş ve Hz. Peygamber'in yanına gitmiştir.⁴¹

Heyet mensupları, Medine'ye geldiklerinde kendileri için mescidin yanında çadır kurulmuştur. Hz. Peygamber, her akşam yatsı namazından sonra onlarla sohbet etmiştir.⁴² Sakîflilerle Hz. Peygamber arasında Halid b. Saîd aracılık yapmıştır. Daha sonra Müslüman olan heyet mensuplarından yaşça en gençleri ve aynı zamanda orada kaldığı süre boyunca İslâmı anlama, Kur'an'ı öğrenmede en isteklileri olan Osman b. Ebu'l-Âs onlara emir tayin edilmiştir. Memleketlerine dönmeden önce kendilerine bir belge verilmiştir. Sakîflilere verilen bu belgede, yaşadıkları yer olan Vecc vadisinin harem bölgesi olduğu vurgulanmıştır.⁴³

e. Kilâb

Âmir b. Sa'saa'nın alt kollarından olan Kilâb kabilesinin şeceresi,⁴⁴ Benî Kilâb b. Rebi'a b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân'dır.⁴⁵ Medine taraflarındaki Dâriye, Rebeze, Fedek ve Avâlî bölgelerinde yaşıyorlardı.⁴⁶

Bu kabilenin yaşadığı bölgeye daha önce iki seriyye düzenlenmiştir. Birincisi hicretin 6. yılında Muhammed b. Mesleme komutasında yapılmıştır.⁴⁷ Diğeri ise hicretin 9. yılının Rebûlevvel ayında Dahhâk b. Süfyân komutasında gerçekleştirilen Kuratâ seriyyesidir. Zücc denilen yerde Kilâb kabilesi ile karşılaşan Müslümanlar, savaşmadan önce müşrikleri İslâma davet etmişlerdir. Müşriklerin Müslüman olmayı reddetmeleri üzerine yapılan muharebede Kilâblılar hezimete uğramışlardır.⁴⁸ Aynı yıl içerisinde Kilâb kabilesi, aralarında Lebîd b. Rebîa ve Cebbâr b. Sülmâ'nın olduğu on üç kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye geldiklerinde Remle bt. Hâris'in evinde ağırlandı. Cebbâr ise yakın arkadaşı olan Ka'b b. Mâlik'in evine misafir olmuştur. Daha sonra Hz.

41 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 537-539.

42 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.

43 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 540-543; Taberî, *Tarih*, III, 96-100.

44 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 407.

45 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 989.

46 İbn Haldûn, *İber*, II, 272; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 407.

47 Vâkîdî, *Meğâzi*, I, 4.

48 Vâkîdî, *Meğâzi*, III, 982.

Peygamber'in huzuruna çıkan heyet mensupları, Dahhâk b. Süfyân sayesinde Müslüman olduklarını ifade etmişlerdir.⁴⁹

Başka bir rivayette göre ise Cebbâr b. Sülmâ'nın, Bi'ri Maune olayında Âmir b. Führeyre'yi şehit ederken, Führeyre'nin "Vallahi kazandım" demesinden etkilenmiş ve daha sonra Müslüman olmuştur.⁵⁰

f. Sa'lebe

Adnânîlere mensup Gatafân'ın alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Benî Sa'lebe b. Sa'd b. Zübyân'dır. Ğayka, Surrâd, Huşbe⁵¹ ve Rebeze bölgelerinde yaşıyorlardı.⁵²

Hicretin 8. yılında Hz. Peygamber'in Ci'rane dönüşünde, Benî Sa'lebe'den dört kişilik bir heyet Medine'ye geldiklerinde, Hz. Peygamber'in huzuruna çıkıp kabilelerinin ve kendilerinin Müslüman olduklarını bildirmişlerdir.⁵³ Remle bt. Hâris'in evinde ağırlanan heyet mensupları, Hz. Peygamber ile yaptıkları görüşmede hicret edip Medine'ye yerleşmelerinin gerekliliğini sorunca, bunun zaruri olmadığı cevabını almışlardır.⁵⁴

Birkaç gün Medine'de kaldıktan sonra vedalaşmak için Hz. Peygamber'in huzuruna gelen heyet mensuplarına, hediye olarak gümüşten bir tencere ve her birine beş ukiye⁵⁵ verilmiştir.⁵⁶

g. Mürre

Adnânîlere mensup Gatafân'ın alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Mürre b. Avf b. Sa'd b. Zübyân b. Bağiz b. Rîs b. Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylân'dır.⁵⁷ Medine'ye giden hac yolu üzerinde bulunan Harretü Leylâ⁵⁸ ile Medine'ye iki günlük mesafede bulunan Fedek toprakları, Mürre kabilesinin yaşadığı yerlerdi.⁵⁹

49 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 228.

50 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 504; İbn Abdülber Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, *İsti'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, (thk.: Ali Muhammed el-Becâvi), I, 1. B., Beyrût, Dar'ül-Cîl, 1992, s. 230.

51 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 144.

52 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 344.

53 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227.

54 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 310.

55 Bir ukiye kırk dirheme denk gelmektedir. Bkz.:İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 353.

56 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227.

57 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1072.

58 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 247.

59 Hüseyin Algül, "Mürre Seriyyesi", *DİA*, XXXII, s. 52.

Hicretin 9. yılında Tebûk Gazvesi'nden sonra, daha önce Müslüman olan Mürre kabilesini temsilen Hâris b. Avf başkanlığında on üç kişiden oluşan bir heyet, Medine'ye ulaştıklarında ilk olarak Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmışlardır. Heyet mensupları, memleketlerindeki kuraklık ve kıtlık sebebiyle dua istemişlerdir.⁶⁰ Birkaç gün Medine'de kalan Mürre temsilcileri,⁶¹ Remle bt. Hâris'in evinde ağırlandırlar.⁶² Memleketlerine dönmek için geldiklerinde, Hâris b. Avf'a on iki, diğer heyet üyelerinin her birine ise onar gümüş ukıyye hediye olarak verilmiştir.⁶³

h. Fezâre

Adnânilere mensup Gatafân'ın büyük kollarından biri olan Fezâre kabilesinin şeceresi, Fezâre b. Zübyân b. Bağid b. Rîs b. Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır.⁶⁴ Yaşadıkları bölge Vâdilkurâ idi.⁶⁵

Hz. Peygamber, hicretin 9. yılında Tebûk'ten dönünce, aralarında Hârice b. Hısn ve heyetin en genci olan el-Hurr b. Kays b. Hısn'ın olduğu on kişiden fazla Fezâre heyeti, Medine'ye geldiklerinde,⁶⁶ Remle bt. Hâris'in evinde misafir edilmişlerdir.⁶⁷ Daha önce Müslüman olan heyet mensupları, Medine'ye ulaştıklarında memleketlerindeki kuraklık için Hz. Peygamber'den dua istemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, minbere çıkıp topraklarına yağmur yağması için dua etmiştir.⁶⁸

i. Leys

Kinâne kabilesinin alt kollarından olan⁶⁹ Benî Leys b. Bekr b. Abdü Menat b. Kinâne⁷⁰ kabilesine mensup olan⁷¹ ve Medine taraflarında ikamet eden⁷² Vâsile b. el-Eska

60 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 316; Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 331.

61 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 316.

62 İbn Hacer Ebû'l-Fazl b. Ahmed b. Alî el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1415, 683.

63 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227.

64 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 255; Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 918.

65 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 918.

66 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226.

67 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 331.

68 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226-227.

69 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 411.

70 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 465.

71 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, V, 75.

72 Vâkidî, *Meğâzi*, III, 1029.

el-Leysî, Hz. Peygamber Tebûk için hazırlık yaptığı esnada gelmiştir. Kendini tanıtan Vâsile, Hz. Peygamber'e biat edip, akabinde Tebûk seferine katılmıştır.⁷³

Tebûk seferinden sonra Medine'ye yerleşen Vâsile Suffe ahabından olup üç yıl Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunmuştur. Halid b. Velîd ile beraber Dûmetü'l-Cendel'deki Ükeydir el-Kindî'ye karşı yapılan gazveye katılan Vâsile, bir süre Basra'da ikamet etmiştir. Daha sonra Şam ve Filistin'e gidip, Dımaşk ve Humus fetihlerini görmüştür. Hicretin 83. yılında 105 yaşında iken vefat etmiştir. Başka rivayetlere göre ise hicretin 85. yılında 98 yaşında iken Beytü'l-Makdis'te veya Dımaşk'ta vefat etmiştir.⁷⁴

j. Hilâl

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Hilâl b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân b. Mudar'dır.⁷⁵ Huneyn savaşında Hevâzin kabilesinin yanında yer alan Hilâl kabilesi, İslâmın zuhuru esnasında Hicâz'ın Mekke ve Tâif şehirleri ile Necid bölgesine dağılmışlardı.⁷⁶

Benî Hilâl kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde, aralarında Rüeybe'den AbdüAvf b. Asram ve Kabîsa b. Muhârik vardı. Hz. Peygamber, Müslüman olan heyet mensuplarından AbdüAvf'in adını Abdullah olarak değiştirmiştir. Kabîsa ise kavmine karşı bir diyeti olduğunu söyleyip yardım isteyince, kabilesinden gelecek zekât malı kendisine verilmiştir.⁷⁷

Başka bir rivayette göre ise Hilal kabilesinden Ziyâd b. Abdullah, kabilesini temsilen Medine'ye geldiğinde, Hz. Peygamber'in zevcesi olan teyzesi Meymûne'nin evine gitmiştir. Hz. Peygamber, Meymûne'nin yanına geldiğinde Ziyâd'ın evde bulunmasından rahatsız olmuş ve öfkelenip geri dönmüştür. Bunun üzerine Meymûne, Ziyâd'ın kız kardeşinin oğlu olduğunu söyleyince Hz. Peygamber teskin olmuştur. Akabinde Ziyâd'ı alıp beraber mescide gitmişlerdir.⁷⁸

73 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 232.

74 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, V, 399.

75 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 273.

76 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1221.

77 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 235.

78 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, a.y.

k. Âbd b. Adî

Adnânîlere mensup Düil kabilesinin alt kollarından biri olan kabilenin şeceresi, Abd b. Adî b. Düil b. Bekr b. Abd b. Menat b. Kinâne⁷⁹ b. Huzeyme⁸⁰ b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır. Mekke'ye yakın bir yer olup,⁸¹ kendilerine ait olan Mecenne denilen bölgede yaşıyorlardı.⁸²

Benî Abd b. Adî⁸³ b. Düil⁸⁴ kabilesini temsilen aralarında Hâris b. Vehbân, Umeyr b. Ahrem ve Mülle'nin çocukları Habîb ve Rebi'a'nın olduğu bir heyetle Hz. Peygamber'e gelmişlerdir. Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıklarında kendilerini, Harem ahalisinin en şerefli olarak tanıtan kabile mensupları, Müslüman olmadan önce bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Bu şartlara göre Kureyş ile yapılacak bir savaşa dâhil olmayacaklarını belirtmişlerdir. Kureyş dışında gerçekleştirilecek savaşlarda ise Müslümanlarla beraber savaşacaklarını beyan etmişlerdir. Ayrıca karşılıklı olarak birbirlerine zarar verdiklerinde iki taraf da üzerlerine düşen diyeti ödeyecekleri hususunda anlaşmışlardır. Hz. Peygamber'in bu şartları kabul etmesi üzerine heyettekiler İslâma dâhil olmuşlardır.⁸⁵

l. Ruâs

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Ruâs b. Kilâb b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.⁸⁶ Ruâs kabilesinin de mensubu olduğu ve göçebe olarak yaşayan Kilâb kabileleri, Basra-Mekke yolu üzerindeki Dâriye ve Rebeze koruluklarının Medine tarafları ile Kasım, Avâlî ve Fedek bölgelerinde yaşıyorlardı.⁸⁷

Ruâs kabilesinden Amr,⁸⁸ babası Mâlik ile beraber⁸⁹ Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuşlardır. Daha sonra memleketine dönüp kabilesini İslâma davet etmiş, ancak Amr'ın kabilesi, Benî Ukayl kabilesinin kendilerinden yağmaladıkları malları

79 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, XI, 106.

80 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 54.

81 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 400.

82 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 59.

83 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 232-233.

84 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 646.

85 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 232-233.

86 Sem'ânî, *Ensâb*, VI, 180.

87 Küçükaşçı, "Kilâb b. Rebîa", XXV, *DİA*, s. 567.

88 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 229.

89 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, V, 41.

miktarınca onlardan mal aldıktan sonra Müslüman olacaklarını söylemiştir. Bunun üzerine Amr, kabilesiyle beraber harekete geçmiş ve Benî Ukayl'in sürülerine saldırmışlardır. Bu esnada Amr, oraya gelen Ukayl kabilesi ile yaptıkları tartışmada kabilesine hakaret eden Rebîa'yı öldürmüştür. Müslüman olmasına rağmen böyle bir eylemde bulunduğu için Hz. Peygamber'e gidip pişmanlığını dile getirmiş ve kendisini af etmesini istemiştir.⁹⁰

m. Eşca'

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Eşca' b. Rîs b. Gatafân b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân'dır.⁹¹ Kabile mensupları, Medine'de yaşıyorlardı.⁹²

Hendek savaşında, Mes'ud b. Ruhayle komutasında dört yüz kişiden oluşan birlikle Kureyşlilerin safında yer alan Eşca' kabilesi,⁹³ aynı yıl içerisinde, Mes'ud b. Ruhayle liderliğinde, yüz kişiden oluşan bir heyet ile Hz. Peygamber'in huzuruna gelmişlerdir. Yapılan görüşmede, Müslümanlarla diğer Araplar arasında gerçekleşen savaşların kendilerini yordugunu söyleyen heyet mensuplarının barış antlaşması talep etmeleri üzerine, kendileriyle sulh yapılmıştır. Başka bir rivayete göre ise Eşca' kabilesini temsilen yedi yüz kişiden oluşan bir heyet, Kureyza savaşından sonra Medine'ye gelmiş ve kendileriyle sulh yapılmıştır. Daha sonraki süreçte Müslüman olmuşlardır.⁹⁴

2. Kahtânîlere Mensup Kabilelerden Gelenler

a. Uzre

Kahtânîler'e mensup Kudâa'nın alt kollarından olan Uzre kabilesinin şeceresi, Uzre b. Sa'd b. Zeyd b. Leys b. Sevd b. Eslem b. Hâfî b. Kudâa'dır.⁹⁵ Kabilenin yaşadığı topraklar Vadilkurâ'dan, Tebûk ve Eyle'ye kadar uzanıyordu.⁹⁶

Hicâz bölgesinde zekâtını veren ilk kabile olan Uzre kabilesinden bir heyet,⁹⁷ hicretin 9. yılının Safer ayında on iki kişiden oluşan bir temsilci grubuyla gelmiştir.

90 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 229; İbn Kesîr, *Bidâye*, V, 105.

91 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 481.

92 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 40.

93 Vâkıdî, *Meğazî*, II, 443.

94 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 233; İbn Kesîr, *Bidâye*, V, 106; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 273.

95 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, ss. 448-449; Sem'ânî, *Ensâb*, VIII, 401.

96 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 22.

97 İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 264.

Aralarında Hamza b. Nu'man el-Uzrî, Mâlik b. Riyâh ve Mâlik'in çocukları Süleym ve Sa'd'ın bulunduğu heyet mensupları, Medine'ye geldiklerinde Remle bt. Hâris en-Neccariye'nin evinde misafir edilmişlerdir. Birkaç gün Medine'de kalan Uzre kabilesi temsilcileri İslâmı öğrenip Müslüman olmuşlardır.⁹⁸ Hz. Peygamber kendileri ile yaptığı görüşmede Şam'ın fethedileceği ve Heraklius'un memleketini terk edeceği müjdesini vermiş, ayrıca kâhinelere soru sorulmasını ve onlar adına kurban kesilmesini yasaklamıştır.⁹⁹ Uzre heyeti, memleketlerine dönmeden önce hediyelerini teslim almışlardır. Ayrıca Hz. Peygamber, Benî Uzre'nin lideri olan Hamza b. Nu'man'a Vâdilkurâ'dan arazi vermiştir.¹⁰⁰

Başka bir rivayete göre aynı kabileye mensup Zeml b. Amr, daha sonra Medine'ye gelip Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber onu kavmine sancaktar tayin etmiştir.¹⁰¹

b. Selâmân

Kahtânîlere mensup Kudâa'nın alt kolllarından olan kabilenin şeceresi, Benî Selâmân b. Sa'd b. Huzeym b. Zeyd b. Leys b. Sevd b. Eslem b. Hafî b. Kudâa'dır.¹⁰² Arap Yarımadası'nın kuzey taraflarına yerleşmiş olan Selâmân kabilesi, Hayber, Vâdilkurâ ve Selâh taraflarında bir yer olan Cinâb bölgelerine yerleşmişlerdi.¹⁰³

Benî Selâmân kabilesi, hicretin 10. yılının Şevvâl ayında yedi kişiden oluşan¹⁰⁴ ve aralarında Habib b. Amr'ın da olduğu bir heyetle Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir.¹⁰⁵ Kabilelerine kefil olduklarını söyleyerek Müslüman olan ve biat ettiklerini ifade eden heyet mensuplarının ağırlanmaları için Sevbân görevlendirilmiştir.¹⁰⁶ Hz. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde memleketlerindeki kuraklıktan şikâyet kendisinden edip dua istemişlerdir. Memleketlerine dönecekleri zaman devlet hazinesinde yeterli ukiyye kalmadığı için Bilal, her birine sadece beş ukiyye verebilmiş ve bunun için de özrünü

98 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 250.

99 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 315.

100 İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 264; İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 449, Sem'ânî, *Ensâb*, IV, 145.

101 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 250.

102 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 486.

103 Küçükaşçı, "Selâmân", *DİA*, XXXVI, s. 344.

104 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 251.

105 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 331; İbn Kayyim, *Zadü'l-Me'ad*, III, 585.

106 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 251.

beyan etmiştir. Heyet mensupları ise bu miktarın kendileri için yeterli olduğunu ifade edip memnuniyetlerini belirttikten sonra memleketlerine dönmüşlerdir.¹⁰⁷

c. Belî

Kahtânîler'e mensup Kudâa'nın bir kolu olan Belî kabilesinin şeceresi, Belî b. Amr b. Hâfî b. Kudâa'dır. Arap Yarımadası'nın kuzey bölgelerine yerleşen kabile mensupları, Teymâ,¹⁰⁸ Garân ve Emec denilen yerlerde yaşıyorlardı.¹⁰⁹

Belî kabilesini temsilen bir heyet, Ebü'd-Dıbâb liderliğinde hicretin 9. yılının Rebülevvel ayında Medine'ye geldiklerinde, kendi kabilelerine mensup Rûveyfî b. Sâbit el-Belevî tarafından misafir edilmişlerdir. Daha sonra Hz. Peygamber'in yanına gelen Belî temsilcileri Müslüman olmuşlardır. Burada kaldıkları sürede dini hükümleri öğrenen heyet mensupları hediyelerini teslim aldıktan sonra memleketlerine dönmüşlerdir.¹¹⁰

d. Behrâ

Benî Behrâ, Kahtânîlere mensup Kudâa'nın alt kollarından olup, kabilenin şeceresi, Behrâ b. Hafî b. Kudâa'dır.¹¹¹ Yenbu'dan Eyle'ye kadar uzanan topraklarda Belî'nin kuzeyinde yaşıyorlardı.¹¹²

Benî Behrâ kabilesini temsilen bir heyet, hicretin 9. yılında¹¹³ on üç kişi ile Medine'ye geldiklerinde, kendi kabilelerinden olan ve Mikdad b. Esved ez-Zührî olarak bilinen Mikdâd b. Amr el-Behrânî'nin¹¹⁴ evinde misafir edilmişlerdir. Daha sonra Hz. Peygamber'in yanına gelen heyet mensupları, Müslüman olduktan sonra burada kaldıkları sürede dini hükümleri öğrenmişlerdir. Memleketlerine dönmek için Hz. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde kendilerine hediyeler verilmiştir.¹¹⁵

107 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 331, İbn Kayyim, *Zadü'l-Me'ad*, III, 585.

108 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 80.

109 Hemdânî, *Sıfatı Cezîre*, s. 70.

110 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 249; Taberî, *Tarih*, III, 96, İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 153; İbn Kayyim, *Zadü'l-Me'ad*, III, 574.

111 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 441.

112 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, ss. 49-50.

113 Taberî, *Tarih*, III, 122; İbn'ül-Esîr, *Kâmil*, II, 125.

114 Sem'ânî, *Ensâb*, II, 373.

115 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 250; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 314; Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 594; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 284.

e. Sa'dü Hüzeym

Kahtânîlere mensup kabilenin şeceresi, Sa'dü Hüzeym b. Zeyd b. Leys b. Sevd b. Eslem b. Hafî b. Kudâa'dır.¹¹⁶ Sa'd'ın bakımını adı Hüzeym olan Habeşli bir köle yaptığı için ve bu kullanım yaygınlaştığından dolayı kabile Sa'dü Hüzeym nisbesiyle anılmıştır.¹¹⁷ Arap Yarımadası'nın kuzey tarafı olarak tabir edilen yerde Vâdilkurâ, Hicr ve Cinâb mevkilerine iskân etmişlerdi.¹¹⁸

Sa'dü Hüzeym kabilesini temsilen, hicretin 9. yılının Rebûlevvel ayında, birkaç kişiden oluşan heyet Hz. Peygamber'in yanına Medine'ye gelmişlerdir. Müslüman olup, biat ettikten sonra üç gün ağırlanmışlardır. Vedalaşmak için geldiklerinde, Hz. Peygamber aralarından birini emir tayin etmelerini istemiş ve kendilerine gümüş ukiyyeler verilmesi için Bilâl'i görevlendirmiştir. Memleketlerine döndükten sonra kavimleri de Müslüman olmuştur.¹¹⁹

f. Huşeyn

Kahtânîlerin Kudâa koluna mensup olan kabilenin şeceresi, Huşeyn b. Nemr b. Vebere b. Tağlib b. Hulvan b. İmran b. Hafî b. Kudâa'dır.¹²⁰ Kabile mensupları muhtemelen diğer Kudâa kabileleri gibi yarımada'nın kuzey bölgelerinde ikamet ediyorlardı. Nitekim Zeyd b. Hârise'nin, Cüzâm kabilesine karşı düzenlemiş olduğu seriyye, Huşeyn topraklarında gerçekleşmiştir.¹²¹

Huşeyn kabilesinden Ebu Sa'lebe, Hayber gazvesi için hazırlıkların yapıldığı dönemde Medine'ye gelerek Müslüman olmuştur. Hayber gazvesine katılan Huşeyn, daha sonra kendi kabilesinden yedi kişilik bir heyet ile gelmiştir. Remle'nin evinde ağırlanan heyet mensupları, Müslüman olup biat ettikten sonra memleketlerine geri dönmüşlerdir.¹²²

116 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 447

117 Sem'ânî, *Ensâb*, XIII, 394-395.

118 Apak, "Sa'dü Hüzeym", *DİA*, XXXV, ss. 434-435.

119 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 249; Taberî, *Tarih*, III, 123-125.

120 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s.486.

121 Hamevî, *Buldân*, II, 374.

122 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 249; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 334.

g. Cüheyne

Kahtânîler'e mensup Kudâa'nın alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Cüheyne b. Zeyd b. Leys b. Sevd b. Eslem b. Hâfi b. Kudâa'dır.¹²³ Hicâz bölgesinde Medine ile Yenbu' arasındaki bölgelerde yaşıyorlardı.¹²⁴

Cüheyne kabilesine mensup Abdüluzâ b. Bedr ve kardeşi Ebû Rev'a Medine'ye gelmişlerdir. Hz. Peygamber, Abdüluzâ'nın ismini Abdullah olarak değiştirmiş ve kendilerini Benî Ğayyân olarak tanıtan heyete Benî Reşdân diyerek hitap etmiştir.¹²⁵

Başka bir rivayete göre aynı kabilenin Dühman koluna mensup Amr b. Mürre el-Cühenî, kabilesine ait putu yıktıktan sonra Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuştur. Daha sonra Memleketine dönüp kavmini İslâma davet etmiş ve biri dışında hepsi Müslüman olmuştur.¹²⁶

h. Cüzâm

Kahtânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Cüzâm b. Adî b. Hâris b. Mürre b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'dır.¹²⁷ Yemen'den Arap Yarımadası'nın kuzey bölgelerine göç eden kabilenin boyları, Hicâz, Şam toprakları ve Mısır arasındaki bölgelere yayılmışlardı.¹²⁸

Cüzâm kabilesinden ilk olarak Rifâ'a b. Zeyd daha sonra ise kabilenin Debîb koluna mensup biri Hayber'den önce Hz. Peygamber'in yanına gelip müslüman olmuşlardır. Kendisine verilen mektupla memleketine dönen Rifâ'a'nın yaptığı tebliğ faaliyetleri neticesinde kavmi müslüman olmuştur.¹²⁹

Şam civarında Mu'an denilen yerde Arapların yaşadığı bölgede Rum valisi olan Cüzâm kabilesinin Nüfase koluna mensup Ferve b. Amr el-Cüzâmî, bir elçi vasıtasıyla Hz. Peygamber'e gönderdiği mektupta müslüman olduğunu bildirmiş ve beyaz bir katırı hediye olarak göndermiştir. Bunu haber alan Rûm yönetimi, Ferve'yi idam etmiştir.¹³⁰

123 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s.486.

124 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 216.

125 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 251; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 316.

126 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 252.

127 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 205.

128 Ahmet Önkâl, "Cüzâm", *DİA*, VIII, 149.

129 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 266; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 307.

130 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, a.y.; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, a.y.

i. Eslem

Kahtânîlere mensup Huzâa'nın alt kollarından olan¹³¹ kabilenin şeceresi, Eslem b. Efsâ b. Hârîse b. Amr¹³² b. Âmir'dir. Medine taraflarında yaşıyorlardı.¹³³

Ekseriyeti Uhud gazvesi sırasında Müslüman olan Huzâa'nın alt kollarına mensup Benî Eslem kabilesini temsilen¹³⁴ Umeyr b. Efsâ önderliğinde bir heyet Medine'ye gelmiştir. Daha önce Müslüman olan kabile mensupları, Hz. Peygamber'in huzuruna geldiklerinde kendilerini Ensarın kardeşleri olarak takdim etmişlerdir. Hz. Peygamber'in duasına mazhar olan Eslem kabilesi ve onlarla birlikte İslâma giren dağlı ve ovalı Arap kabilelerine, zekât ile ilgili hükümlerin olduğu bir belge, Sâbit b. Kays tarafından yazılıp kendilerine teslim edilmiştir.¹³⁵

B. NECİD BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER

Arap Yarımadası'nın orta kesiminde yer alan Necid, Hicâz'ı oluşturan Serât dağlarının doğu tarafındaki çölleri, Irak'ın alt kısımları ve Semâvat bölgesini kapsamaktadır.¹³⁶ Bilhassa Hicâz ile Irak arasında yüksek platoların olduğu bölge, Necid olarak adlandırılmıştır.¹³⁷

Günümüzde Vehhâbîliğin anavatanı olarak bilinen bu bölgede,¹³⁸ göçebe olarak yaşayan Araplar, sosyal durumları ve coğrafi konumlarından dolayı tarihin hiçbir döneminde Müslüman devletler için önemli bir konuma sahip olamamışlardır. Nitekim Emevî, Abbasî, Memlük ve Osmanlılara ait haritalarda, Necid coğrafyası beyaz çizgilerle gösterilerek, bu ülkelerin ilgi alanı dışında kalmıştır.¹³⁹

Hudeybiye antlaşmasından sonra her yere İslâma davet mektupları gönderen Hz. Peygamber, bu bölgeye elçi göndermemiştir. Muhtemelen burada yaşayan bedevi Arapların sosyal durumları ve hicretin 4. yılında yaşanan Bir-i Maüne hadisesi buna engel teşkil etmiştir. Necid'de yaşayan Âmir b. Mâlik, getirdiği hediyelerle beraber Hz.

131 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 26.

132 Sem'ânî, *Ensâb*, I, 238.

133 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 26.

134 Elnure Azizova, "Tihâme", *DİA*, XXXI, s. 153.

135 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 265.

136 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 137.

137 Zekeriya Kurşun, "Necid", *DİA*, XXXII, s. 492.

138 Mehmet Ali Büyükkara, *İhvandan Cüheyman'a Suûdi Arabistan ve Vehhâbîlik*, 2.B., İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010, s. 13.

139 Büyükkara, *Vehhâbîlik*, s. 21.

Peygamber’i ziyaret etmek için Medine’ye geldiğinde, kendisine İslâm arz edilmiştir. Âmir, Müslüman olmayı kabul etmemesine rağmen olumsuz bir tavır takınmamış ve İslâma davet gayesiyle bir grubun yaşadığı bölgeye gönderilmesi halinde kavminin Müslüman olabileceğini söylemiştir. Fakat Hz. Peygamber, Necid ehlinin, Müslümanlara zarar vermesinden korktuğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Âmir, onları koruyacağına dair garanti verince yetmiş kişiden oluşan kurrâ heyeti, Münzir b. Amr es-Sâidî öncülüğünde yola çıkmıştır. Bir-i Maûne denen yere geldiklerinde, Âmir b. Tufeyl ve Süleym kabilelerinin saldırısına uğrayan heyet mensuplarının hepsi katledilmiş ve sadece Amr b. Ümeyye ed-Damrî hayatta kalmıştır.¹⁴⁰ Bu hadise Hz. Peygamber’i çok üzdüğü gibi bu bölgeye karşı olumsuz duygular beslemesine sebep olmuştur. Nitekim bir rivayete göre Hz. Peygamber, doğuya yönelerek Necid’i kast etmiş ve şeytanın boynuzlarının orada doğacağını söylemiştir.¹⁴¹ Tarihi kaynaklarda da Necid bölgesiyle ilgili anlatılara baktığımızda, olumsuz bir algının olduğunu görürüz. Bu anlatılardan bir tanesine göre Kureyşliler, Hz. Peygamber’i öldürmek için toplantı yaptıklarında, meclise gelip onlara akıl veren şeytan, Necidli bir yaşlı adam kılığında gelmiştir.¹⁴²

İslâmın ortaya çıktığı dönemde, Necid’de Adnânîlere mensup bedevi Araplar yaşıyorlardı. Bu bölgeden gelen heyetlerin ekseriyeti hicretin 9. yılında gelmişlerdir. Muhtemelen Mekke’nin Fethi, Huneyn Gazvesi ve Necid bölgesine yapılan seriyyeler, kabilelerin heyet göndermelerine sebep olmuştur. Bu kabileler; Abs, Süleym, Temîm, Esed, Muhârib, Âmir b. Sa’saa, Ca’de, Kuşeyr ve Bekkâ’dır.

1.Abs

Adnânîlere mensup olan Abs kabilesi, Kays b. Aylân’a mensup olup Gatafân’ın büyük bir kolu idi. Kabilenin şeceresi, Benî Abs b. Bağid b. Rîs b. Gatafân b. Sa’d b. Kays b. Aylân¹⁴³ b. Mudar b. Nizâr b. Ma’d b. Adnân’dır. Necid bölgesinde¹⁴⁴ Vâdiurrummân denilen yerde yaşıyorlardı.¹⁴⁵

140 İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 40.

141 Süheylî Ebû’l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah, *er-Ravzü’l-Ünüf fi Şerhi’s-Sîreti’n-Nebeviyye*, (thk.: Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), IV, 1. B., Beyrût, Darü İhyâi’t-Türâs, 2000, 200.

142 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 408.

143 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 250.

144 Kehhâle, *Mu’cemu Kebâil*, II, 738.

145 Fayda, “Abs”, *DİA*, I, s. 312.

Mekke'nin Fethi'nden önce Benî Abs'tan dokuz kişilik bir heyet Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuştu. Bunlar Meysere b. Mesrûk, Hâris b. Rebî, Kanân b. Dârim, Bişr b. Hâris b. Ubâde, Hidm b. Mes'ade, Sibâ b. Zeyd, Ebü'l-Hısn b. Lokman, Abdullah b. Mâlik ve Ferve b. Huseyn b. Fedâle idi. Bu heyettekiler, Medine'ye yerleşerek ilk hicret eden kimselerden olmuşlardır.¹⁴⁶

Mekke'nin Fethi'nden sonra hicretin 10. yılında¹⁴⁷ Benî Abs kabilesinden üç kişiden oluşan bir başka heyet, Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Daha önce Abs kabilesinden Müslüman olanlar kabilelerine döndüklerinde Müslüman olanların hicret etmeleri gerektiğini söylediği için heyet mensupları Medine'ye geldiklerinde bu durumu Hz. Peygamber'e sormuşlardır. Ancak Mekke'nin Fethi'nden sonra hicret etmek zorunlu olmaktan çıktığı için Hz. Peygamber, hicret etmelerine gerek olmadığını, zaman ve mekân farkı olmaksızın daima Allah'tan sakınmaları gerektiğini, ayrıca Samd¹⁴⁸ ve Câzân'da¹⁴⁹ bile olsalar amellerinden bir şeyin eksilmeyeceğini ifade etmiştir. Daha sonra Hâlid b. Sinân'ı onlara sormuş ve onun bir peygamber kadar değerli bir insan olduğunu ancak kavminin onu heba ettiğini söylemiştir.¹⁵⁰

2. Süleym

Adnânilere mensup Kays b. Aylân'ın büyük kollarından biri olan kabilenin şeceresi, Süleym b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân'dır. Necid bölgesinin Hayber'e yakın yüksek yerlerinde, kendi isimleriyle bilenen Harretü's-Süleym, Teymâ ve Vâdilkurâ'ya kadar uzanan topraklara dağılmışlardır.¹⁵¹

Süleym kabilesine mensup Kays b. Nüseybe, Medine'ye gelip Müslüman olduktan sonra kavmine geri dönmüş ve onları İslâma davet etmiştir. Kabilesinin bu davete olumlu cevap verip Müslüman olması üzerine, kavminden 900 kişiden oluşan bir heyetle Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Hz. Peygamber, Müslüman olan heyet mensuplarından Gavî b. Abdüluzzâ'nın adını Raşid b. Abdürrabih olarak değiştirmiş ve kendisine biraz da

146 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 225; Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 334; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 375.

147 Taberî, *Tarih*, III, 139; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 163.

148 Samd, bazı kaynaklarda Damd şeklinde zikredilmiştir. Câzân'a komşu bir yerleşim yeridir. Bkz.: Hemedânî, *Sıfatı Cezîre*, s. 73.

149 Câzân, San'a'da hac yolu üzerinde bulunan bir yerdir. Bkz.: Yâkût, *Mu'cemü'l-Buldân*, II, 94.

150 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226.

151 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 295.

mal vermiştir. Raşid memleketine döndüğünde kabilesine ait putu yıkmıştır. İslâma giren bu kabile mensupları, Mekke'nin Fethi, Tâif ve Huneyn gazvelerine katılmışlardır.¹⁵²

Başka bir rivayete göre ise Kıdr b. Ammar, Hz. Peygamber'e gelip Müslüman olduktan sonra 1000 atlı getireceğine dair söz vermiştir. Yurduna döndükten sonra 900 kişi ile Hz. Peygamber'e gelmek için yola çıktıklarında, Kıdr yolda vefat etmiştir. Heyettekiler Medine'ye ulaşır, Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir.¹⁵³

3. Temîm

Adnânilere Mensup olan kabilenin şeceresi,¹⁵⁴ Temîm b. Mürr b. Üd b. Tabiha b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.¹⁵⁵ İslâmın zuhuru esnasında Arap Yarımadası'nda önemli bir konuma sahip olan Temîm kabilesi, Irak, Şam badiyeleri,¹⁵⁶ Yemâme, Necid ve Arabistan'ın doğu bölgelerine dağılmışlardı.¹⁵⁷ Ancak burada bahsi geçen heyet, Temîm kabilesinin alt kollarından olan Benî Cüheym kabilesi olup Necid bölgesinde yaşıyorlardı.¹⁵⁸

Hz. Peygamber, Huzâa'dan Benî Ka'b'ın¹⁵⁹ zekâtlarını toplaması için gönderdiği Büsr b. Süfyan'ın Temîm kabilesinin alt kolları olan Benî Cüheym ve Benî Amr mensuplarınca engellenmesi üzerine¹⁶⁰ hicretin 9. yılının Muharrem ayında,¹⁶¹ Uyeyne b. Hısn komutasında, aralarında Ensar ve Muhacirin bulunmadığı, sadece bedevilerden oluşan elli kişilik süvari birliğini üzerlerine gönderdi. Bu seriyyede on iki erkek, on bir kadın ve otuz çocuk esir alınıp Medine'ye getirildi. Bunun üzerine aralarında Utârid b. Hâcib, ez-Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, Kays b. el-Hâris, Nu'aym b. Sa'd, el-Akra b. Hâbis, Riyâh b. el-Hâris ve Amr b. el-Ethem'in de bulunduğu Temîm kabilesinin önde gelenleri Medine'ye geldiler.¹⁶²

152 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 233.

153 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 234.

154 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 68.

155 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 845.

156 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VII, 205.

157 Aycan, "Temîm", *DİA*, XXXX, s. 418.

158 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 126.

159 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 224.

160 Vakıdî, *Meğazi*, III, 974.

161 Vakıdî, *Meğazi*, I, 7.

162 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 224; Taberî, *Tarih*, III, 120.

Heyet mensupları, mescide geldiklerinde Hz. Peygamber'in evde olduğunu öğrenince, O'nu çağırmak için bağırışlardır. Bu tavırlarından dolayı "Ey Muhammed! Odaların ötesinden seslenenlerin çoğu akletmeyen kimselerdir."¹⁶³ ayeti nazil olmuştur.¹⁶⁴

Beni Temîmliler yanlarında şair ve hatiplerini getirmişlerdi. Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıkları zaman Utârid b. Hâcib ile Sâbit b. Kays b. Şemmâs ve ez-Zibrikan b. Bedr ile de Hassân b. Sâbit müfâherede bulunmuşlardır.¹⁶⁵ Karşılıklı sözlü atışma Temîmlilerin Sâbit b. Kays ile Hassân b. Sâbit'in üstünlüğünü kabul etmeleriyle neticelenmiştir. Akabinde Müslüman olduklarını beyan etmeleriyle esirler serbest bırakılmış ve hediye olarak her birine on iki buçuk ukiyye verilmiştir.¹⁶⁶

4.Esed

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi,¹⁶⁷ Benî Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.¹⁶⁸ Tay kabilesine komşu olan Necid'in Kerh bölgesinde yaşıyorlardı.¹⁶⁹

Hicretin 9. yılının başında, aralarında Hadramî b. Âmir, Dırâr b. el-Ezver, Vâbisa b. Ma'bed, Kâtâde b. el-Kâyif, Seleme b. Habîş, Talha b. Huveylid ve Nekade b. Abdullah b. Halef'in olduğu on kişilik bir heyet Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olduklarını beyan etmişlerdir. Hadramî'nin "Ya Muhammed! Biz kurak bir yılda ve kapkaranlık bir gecede yürüyerek sana geldik, oysa sen bize bir elçi göndermedin" diyerek Müslüman olmalarını Hz. Peygamber'e ve İslâma karşı yaptıkları bir lütuf gibi sunmuştur. Bunun üzerine Hadramî'nin bu tavrını kınayan "Onlar İslâma girdikleri için sana minnet ediyorlar"¹⁷⁰ ayeti inzal olmuştur.¹⁷¹

Gelen bu heyetle beraber, Esed kabilesinin alt kollarından olan Benî Zinye'den bir kavim gelmişti. Hz. Peygamber, zinayı çağrıştırdığı için onların ismini değiştirmek istemiş¹⁷² ve kendilerine Benî Zinye yerine Benî Rişde diye hitap etmiş, ancak onlar itiraz

163 Hucurât, 49/4.

164 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 224; Taberî, *Tarih*, III, 120.

165 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 253.

166 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 224-225; Taberî, *Tarih*, III, 115-120.

167 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 37.

168 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 479.

169 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 37.

170 Hucurât, 49/19.

171 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 223; Taberî, *Tarih*, III, 96; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 266.

172 Makrîzî, *İmtâü'l-Esmâ*, II, 272.

ederek kendilerinin Benî Muhavvile gibi olmadıklarını yani Benî Abdullah b. Gatafân'a mensup olmadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁷³ Hz. Peygamber Benî Esed'e, fal bakmayı ve kehanette bulunmayı yasaklamıştır.¹⁷⁴

5. Muhârib

Adnânîlere mensup kabilenin şeceresi, Benî Muhârib b. Hasfâ b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.¹⁷⁵ Necid'in güneyindeki dağlık bölgede Gatafân, Süleym ve Hevâzin kabilelerine komşu topraklarda göçebe hayat sürüyorlardı.¹⁷⁶

Benî Muhârib kabilesini temsilen, aralarında Sevâ b. Hâris ve oğlu Huzeyme'nin olduğu on kişiden oluşan bir heyet, veda haccının olduğu hicretin 10. yılında Medine'ye gelmişlerdir. Remle bt. Harîs'in evinde ağırlanan heyettekiler Müslüman olduklarını ve geride bıraktıklarına kefil olduklarını beyan etmişlerdir. Hediyelerini teslim alan Muhâribliler yurtlarına dönmüşlerdir.¹⁷⁷

Hz. Peygamber, hac mevsimlerinde insanları İslâma davet ederken, muhalefet eden Arap kabileleri bulunuyordu. Bu kabilelerden biri olan Muhârib kabilesi, hakaret ederek tepki veren ve en şiddetli reaksiyonu gösteren kabilelerin başında geliyordu. Nitekim Hz. Peygamber'e ağır hakaretlerde bulunanlardan biri Medine'ye gelen heyetin içindeydi. Yaptığı şeyden pişman olduğunu belirtmiş ve İslâm davetine karşı sert tepki veren hemşehrileri arasında sadece kendisinin hayatta kaldığını söyleyerek İslâma girebildiği için Allah'a hamdetmiştir.¹⁷⁸

6. Âmir b. Sa'saa

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Benî Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân'dır. Ahmesliler olarak da biliniyorlardı. Göçebe olarak yaşayan kabile mensupları Necid ile Hicâz arasındaki bölgelere dağınık olarak yerleşmişlerdi.¹⁷⁹

173 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 223; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 266.

174 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 313.

175 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1040.

176 İbrahim Sarıçam, "Muhârib", *DİA*, XXXI, s.3.

177 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227-228; İbn Kesîr, *Bidâye*, I, 172-173, İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III, 580-581.

178 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227.

179 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 708; Fayda, "Amir b. Sa'saa", *DİA*, III, s. 66.

Hicretin 9. yılında,¹⁸⁰ Benî Âmir'in lideri konumunda olan Âmir b. Tufeyl, Medine'ye gelmiştir.¹⁸¹ Âmir ile beraber kabilelerinin önderi konumunda olan Erbed b. Rebîa¹⁸² ve Cebbâr b. Sülmâ da gelmiştir. Medine'ye gelen heyet mensuplarından Âmir, Müslüman olmak için Hz. Peygamber'den siyasi talepte bulunmuştur. Hz. Peygamber, bu talebini geri çevirmiş ve tavırlarından rahatsız olmuştur. Heyet mensupları memleketlerine dönmek için yola çıktıklarında, Âmir, boynundan yakalandığı hastalık nedeniyle ölmüş, Erbed ise yıldırım çarpması sonucu helak olmuştur.¹⁸³

Bazı kaynaklarda Âmir b. Tufeyl'in Hz. Peygamber'e suikast amacıyla Medine'ye geldiği kaydedilmiştir.¹⁸⁴

Başka bir rivayette de yine Âmir b. Sa'saa kabilesinden Alkame b. Ulâse b. Avf, Hevze b. Hâlid ve Hevze'nin oğlu Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Hz. Peygamber onlara İslâmın hükümlerini anlattıktan sonra heyettekiler Müslüman olup biat etmişlerdir.¹⁸⁵

7.Ca'de

Adnânîlere mensup Âmir b. Sa'saa'nın alt kollarından olan kabilenin şeceresi,¹⁸⁶ Benî Ca'de b. Ka'b b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.¹⁸⁷ Mekke ile Basra arasında bulunan Felce bölgesinde yaşıyorlardı.¹⁸⁸

Rukad b. Amr isimli bir şahıs muhtemelen hicretin 9. yılında¹⁸⁹ Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Hz. Peygamber, Felc bölgesinden bir araziyi Rukad'a iktâ olarak vermiş ve bununla ilgili yazdırdığı belgeyi kendisine teslim etmiştir.¹⁹⁰

180 Cevâd Ali, *Mufasssal*, X, 61.

181 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, III, 124.

182 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 568; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 236.

183 İbn Hişâm, *Sîre*, II, a.y.; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 361.

184 İbn Hişâm, *Sîre*, II, a.y.; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, a.y.

185 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 236.

186 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 215; Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 94.

187 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 483.

188 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 272; Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 94.

189 Nadir Özkuyumcu, "Ca'de", *DİA*, VI, s. 543.

190 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 230; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 314.

8. Kuşeyr

Adnânîlere mensup Hevâzin kabilesine bağlı Âmir b. Sa'saa'nın alt kollarından olan Benî Kuşeyr kabilesinin şeceresi,¹⁹¹ Kuşeyr b. Ka'b b. Rebi'a b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.¹⁹² Necd'de bulunan¹⁹³ Karn, Daretü'l-Vasit¹⁹⁴ ve Felce bölgelerinde yaşıyorlardı.¹⁹⁵

Huneyn savaşından sonra Kuşeyr kabilesinden bir heyet, Medine'ye geldiklerinde aralarında Sevre b. Urve, Hayde b. Muâviye ve Kurre b. Hübeyre vardı. Müslüman olduktan sonra Sevre ve Kurre'ye arazi verilmiş ve kendilerine bununla ilgili bir belge teslim edilmiştir. Medine'den ayrılmadan önce Kurre'ye hediye olarak hırka verilmiş ve kabilesine emir tayin edilmiştir.¹⁹⁶

9. Bekkâ

Adnânîlere mensup Âmir b. Sa'saa'nın alt kollarından olan Bekkâ kabilesinin şeceresi,¹⁹⁷ Bekkâ b. Âmir b. Rabi'a b. Âmir b. Sa'saa¹⁹⁸ b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansur b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân'dır. Mekke ile Basra yolu üzerinde bulunan¹⁹⁹ Felce denilen yerde yaşıyorlardı.²⁰⁰

Benî Bekkâ kabilesini temsilen bir heyet, hicretin 9. yılında üç kişiden oluşan bir temsilci grubuyla Medine'ye gelip Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Heyette, yüz yaşındaki Muâviye b. Sevr ile oğlu Bişr, Fücey b. Abdullah ve sağır olan Amr el-Bekkâ'nın kölesi Abd vardı. Mu'aviye, Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıklarında teberrüken kendilerine dokunmasını ve oğlunun yüzünü mesh etmesini istemiştir. Daha sonra memleketlerine dönecekleri vakit kendilerine hediyeler verilmiştir. Hediyelerden başka kendilerine bir de belge verilmiştir. Fücey'e teslim edilen belgede, Müslüman olup

191 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 399.

192 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 482.

193 Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, II, 194.

194 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 954.

195 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 271.

196 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 231; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 398.

197 Sem'ânî, *Ensâb*, II, 290.

198 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 280.

199 İbn Hurdâzbih Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdillah, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beyrût, Dâru Sâdir, 1889, s. 146.

200 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 90.

namaz kıldıkları ve zekât verdikleri sürece Allah ve Resûlü'nün güvencesinde oldukları belirtilmiştir. Hz. Peygamber, heyet mensuplarından bir diğeri olan Amr'ın kölesi Abd'ın adını da Abdurrahman olarak değiştirmiş ve Müslüman olmasına vesile olan Irak yolu üzerindeki Zü'l-Kassa²⁰¹ suyunu kendisine vermiştir.²⁰²

C. ARÛZ BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER

Arap Yarımadası'nın doğu tarafında yer alan Arûz, kuzeyde Irak, güneyde Yemen, batıda Necid ve doğuda Haliç Körfezi ile çevriliydi. En önemli yerleşim birimleri Yemâme ve Bahreyn olup,²⁰³ bazı kaynaklarda Bahreyn'e Hecer denilmiştir. Büyük bölümü sahralarla kaplı olan bu bölge,²⁰⁴ Irak, Hicâz ve Yemen'i birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunduğu için iktisadi bakımdan önem arz ediyordu.²⁰⁵

Hudeybiye sulhundan sonra çevre hükümdarlara ve yerel kabile temsilcilerine, elçiler vasıtasıyla İslâma davet mektupları gönderen Hz. Peygamber, Selî b. Amr el-Âmirî'yi, elçi olarak Yemâme'nin melikleri olan Hevze b. Ali el-Hanefî ve Sümâme b. Üsal'e göndermiştir.²⁰⁶ Ancak ikisi de Müslüman olmayı reddetmiştir. Daha sonra yapılan bir seriyyede, Benî Hanîfe kabilesine mensup Sümâme,²⁰⁷ yakalanıp esir edilmiştir. Hz. Peygamber, Mescid'e bağlanan Sümâme'ye iyi muamelede bulunmaları için bizzat emir vermiştir. Buna rağmen kendisine İslâm arz edilince Müslüman olmayı kabul etmeyen Sümâme, İslâma girmektense ölmeyi tercih edeceğini ifade etmiştir. Sümâme'nin kararlılığını gören Hz. Peygamber, serbest bırakılmasını emretmiştir. Serbest kaldıktan sonra memleketine doğru yola çıkan Sümâme, tutuklu kaldığı süre boyunca kendisine karşı yapılan iyi muameleden etkilenmiş ve Müslüman olmaya karar vererek, Medine'ye dönüp biat etmiştir.²⁰⁸

Hz. Peygamber, Arûz'un bir diğeri önemli yerleşim bölgesi olan Bahreyn'in İslâm Devleti'ne bağlanması için de hicretin 8. yılında Âlâ b. Abdullah el-Hadramî'yi, Sâsânîlerin valisi Münzir b. Sâvâ'ya göndermiştir. Araplarla bir kısım Farslılar Müslüman

201 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 231-232; Taberî, *Tarih*, III, 154.

202 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 231-232; İbn Kesîr, *Bidâye*, IV, 175; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 280.

203 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 137.

204 Cevâd Ali, *Mufasssal*, I, 175-177.

205 Mustafa L. Bilge, "Yemâme", *DİA*, XXXXIII, s. 399.

206 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 607.

207 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 76.

208 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 638.

olurken, Mecûsî, Yahudi ve Hristiyanlar ise cizye ödemek üzere antlaşma yapmışlardır.²⁰⁹ Böylece Arûz'un iki önemli bölgesi Bahreyn ve Yemâme, Hz. Peygamber'in diplomatik münasebetleri sayesinde İslâm devletine bağlanmıştır. Bu tarihlerden itibaren İslâmiyetin yayıldığı Arûz bölgesinde kabilelerin bir kısmı Mekke'nin Fethi'nden önce heyet gönderirken, diğer kabileler ise Mekke'nin Fethi'nden sonra Medine'ye heyet gönderip Müslüman olmuşlardır.

Arûz'da, sadece Arapların Adnanî boyuna mensup kabileler ikamet ediyordu. Bu bölgeden gelen heyetleri, Yemâme ve Bahreyn başlıkları altında ele almayı tercih ettik. Yemâme'den, Hanîfe, Bekr b. Vâil, Şeybân ve Bâhile kabilelerine mensup heyetler Medine'ye gelmişlerdir. Müşrik Araplarla beraber çok sayıda Hristiyan, Yahudi ve Mecusi'nin yaşadığı Bahreyn'den ise, sadece Abdülkays ve Ukayl kabileleri heyet göndermişlerdir.

1. Yemâme Bölgesinden Gelenler

a. Hanîfe

Adnânîlere mensup Bekr b. Vâil'in alt kollarından olan kabilenin şeceresi,²¹⁰ Benî Hanife b. Lüceym b. Sa'b²¹¹ b. Alî b. Bekr b. Vâil'dir. Yemâme bölgesinde yaşıyorlardı.²¹²

Hz. Peygamber, hicretin 6. yılında veya 7. yılının başlarında çevre hükümdarlarına İslâma davet mektupları gönderdiğinde Selît b. Amr el-Âmirî'yi Hevze b. Ali el-Hanefî ve Yemâme ahalisine gönderdi.²¹³ Kabilesinin reisi olan ve Hristiyan dinine intisap eden Hevze,²¹⁴ Hz. Peygamber'e gönderdiği cevapta kendisinin Arapların şairi ve hatibi olduğunu, Araplar arasında önemli bir konuma sahip olduğunu belirtmiş ve bu yüzden kendisine biat etme şartı olarak emirlik talebinde bulunmuştur.²¹⁵ Kaynaklarda, Hevze'nin bu emirlik talebinin Hz. Peygamber'in vefatından sonra yerine geçmek üzere açıkladığı peygamberlik makamı olduğu zikredilmiştir.²¹⁶ Hz. Peygamber ise kendisine hiçbir şey

209 Belazûrî, *Buldân*, s. 85.

210 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 238.

211 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 309.

212 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 238.

213 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 93.

214 Önkal, "Hevze el-Hanefî", *DİA*, XVII, s. 285.

215 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 201.

216 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 93.

verilmeyeceğini söylemiştir.²¹⁷ Hevze'nin aksine Yemâme ahalisi ise bu davet üzerine bir temsilci heyetini göndermeye karar vermişlerdir.²¹⁸ Benî Hanîfe kabilesinden teşekkül eden ve on kişiden oluşan bu heyet, Hz. Peygamber'in yanına geldiklerinde, başlarında Selmâ b. Hanzale ile beraber Reccâl b. Ünfüve, Talk b. Ali, Benî Şemir'den Humrân b. Câbir, Ali b. Sinân, Ak'as b. Mesleme, Zeyd b. Abdüamr ve Müseylime b. Habîb vardı. Remle bt. Hâris'in evinde misafir edilen heyet daha sonra Hz. Peygamber'in yanına gelerek şahadet getirip Müslüman olmuşlardır. Birkaç gün Medine'de kaldıktan sonra memleketlerine dönecekleri zaman her birine beş ukiyye verilmiştir. Yurtları olan Yemâme'ye döndüklerinde, Hz. Peygamber'in emrettiği gibi kiliselerini yıkıp yerine mescit inşaa etmişlerdir.²¹⁹

Rivayetlere göre daha sonra peygamberlik iddiasında bulunan Müseyleme, bu heyetle beraber Medine'ye gelmiş ancak kervanın muhafazası için dışarıda bırakıldığından dolayı Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmamıştır.²²⁰

b. Bekr b. Vâil

Adnânîlere mensup büyük kabilelerden biri olan kabilenin şeceresi, Bekr b. Vâil b. Kâsıt b. Hanb b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. Esed b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır. Yemâme, Bahreyn ve Irak bölgelerinde yaşıyorlardı.²²¹

Aralarında Bişr b. Hassasiyye, Abdullah b. Mersed ve Hassan b. Havt'ın olduğu Bekr b. Vâil kabilesinden bir heyet, Hz. Peygamber'le görüşmek için Medine'ye gelmiştir. Başka bir rivayete göre ise Yemâme'de yaşayan Bekr b. Vâil kabilesinden Abdullah b. Esved, mallarını satıp Hz. Peygamber'in yanına hicret etmiştir.²²²

c. Şeybân

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Şeybân b. Zühl b. Sa'lebe b. Akâbe b. Sa'b b. Âlâ b. Bekr b. Vâil b. Kâsıt b. Hanb b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. Esed b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.²²³ Cahiliyye döneminde Yemâme ve Bahreyn bölgelerinde ikamet

217 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 201.

218 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 93.

219 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 240; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 326.

220 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, a.y.

221 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 93-94.

222 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239.

223 Sem'ânî, *Ensâb*, VIII, 198.

eden Şeybânoğulları, İslâmın ortaya çıktığı yıllarda Yemâme'den Basra ve Cezîre'ye kadar yayılmışlardır.²²⁴

Şeybân kabilesini temsilen Hureys b. Hasan, Medine'ye gelmiştir. Hz. Peygamber ile görüşen Hureys, Müslüman olup kabilesi adına biat ettikten sonra Hz. Peygamber'den toprak talep edip Dehnâ'nın kabilesine tahsis edilmesini istemiştir. Bu talebin kabul görmesi üzerine Hureys ile beraber Medine'ye gelen Temîm kabilesinin Anber koluna mensup Kayle bt. Harmele, Dehnâ meralarının kendi kabilesinin hakkı olduğunu söyleyince bu bölge Temîm kabilesine bırakılmıştır.²²⁵ Yemâme ile Basra arasında bulunan Dehnâ toprakları²²⁶ için tartışan Hureys ve Kayle'nin mensubu oldukları Şeybân ve Temîm kabileleri, cahiliyye döneminde sürekli çekişme halinde olup Yevmü'n-Nebah, Zevrîn ve Ğabit savaşlarında karşı karşıya gelmişlerdir.²²⁷

d. Bâhile

Bâhile bt. Sa'b, Adnânîlerden Kâys b. Aylân'a mensup Mâlik b. A'sur evlenmiştir. Bâhile, kocasının ölümünden sonra üvey oğlu Mean b. Mâlik ile evlenmiş ve her iki evliliğinden birçok çocuğu olmuştur.²²⁸ Kendi çocukları ile Mean'ın diğer evliliklerinden olan çocuklarını da Bâhile büyüttüğü için hepsine Bâhile oğulları²²⁹ denilmiştir. Kabilenin şeceresi, Benî Bâhile b. Mâlik b. A'sur b. Sa'd b. Kays b. Aylân b. Mudar'dır.²³⁰ Yemâme bölgesinde yaşıyorlardı.²³¹

Bâhile kabilesinden Mutarrif b. Kâhin el-Bâhilî, Mekke'nin Fethi'nden sonra Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına kabilesinin temsilcisi olarak gelip, İslâmiyeti kabul ettiklerini bildirmiştir. Mutarrif Yemâme'ye dönmeden önce kabilesi adına Hz. Peygamber'den Bîşe'de oturanlara hitaben bir emannâme ile ölü toprakların verimli hale getirilmesi, sığır, koyun ve deveden hangi oranda zekât tahsil edileceğine dair bir belge almıştır.²³²

224 Adnan Demircan, "Şeybân", *DİA*, XXXIX, s. 39.

225 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 242.

226 Hemdânî, *Sıfatı Cezîre*, s. 161.

227 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 128.

228 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 245.

229 Şeybân, Zeyd, Vâil, Hâris, Harp, Evd, Ciave, Kuteybe ve Ka'nebe kabileleri Bâhile ismiyle anılıyorlardı. Bkz. Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s.162.

230 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 247.

231 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 93.

232 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 217.

Daha sonra ise Bâhile kabilesinden başka bir temsilci olan Nehşel b. Mâlik el-Vâilî, Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuş ve kendisine kavminden Müslüman olanlar için dini emirlerin yazılı olduğu bir belge verilmiştir.²³³

2. Bahreyn Bölgesinden Gelenler

a. Abdülkays

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Abdülkays b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. Esed²³⁴ b. Rebi'a b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.²³⁵ Ekseriyeti Hristiyan olan kabile²³⁶ Tihâme'den²³⁷ Bahreyn'e göç etmişlerdir.²³⁸

Hz. Peygamber'in Bahreyn ahâlisinden, kendisine yirmi adam göndermeleri için mektup göndermesi üzerine Abdullah b. Avf el-Eşec liderliğinde aralarında Cârûd ile Münkiz b. Hayyân'ın olduğu yirmi kişiden oluşan bir heyet fetih yılında Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Hz. Peygamber'e Abdülkays heyeti olarak tanıtılan kabile mensupları Remle bt. Hâris'in evinde ağırlanmışlardır. On gün Medine'de kalan heyette bulunan ve Hristiyan olan Cârûd, Hz. Peygamber'in İslâma daveti ile Müslüman olmuştur. Heyetkilere hediye verilirken Abdullah b. Eşec'e on üç ukiyye ve bir neş²³⁹ verilmiştir.²⁴⁰

b. Ukayl

Ukayl kabilesinin şeceresi, Ukayl b. Ka'b b. Âmir b. Rebîa b. Âmir b. Sa'saa b. Muâviye b. Bekr b. Hevâzin b. Mansûr b. İkrime b. Hasfâ b. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.²⁴¹ Yarı göçebe olarak yaşayan Ukayl kabilesi Bahreyn bölgesinde yaşamışlardır. Daha sonra ise Irak taraflarına göç etmişlerdir.²⁴²

Ukayl kabilesini temsilen, aralarında Rebîa b. Muâviye, Mutarrif b. Abdullah ve Enes b. Kays'ın olduğu bir heyet, Hz. Peygamber'e kendileri ve kavimleri adına biat edip, Müslüman olmuşlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber içinde hurma ağaçları ve çeşmeler

233 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 233; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 278.

234 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 338.

235 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 726.

236 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VII, 209.

237 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 726.

238 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 347.

239 Bir neş yirmi dirheme denk gelmektedir. Bkz.: İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 353.

240 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238-239; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 367.

241 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 482.

242 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 801.

bulunan bir arazi olan Akîk'i onlara vermiş ve bununla ilgili bir de belge yazdırmıştır. Bu belgenin bir ahitname olduğu belirtilmiş ve itaat edip, namaz kılıp, zekât verdikleri süreçte Akîk arazisinin onlara ait olacağını belirtmiştir.²⁴³

Gelen heyetlerden biri olan ve Ukayl kabilesinin alt kollarından olan Benî Müntefik²⁴⁴ kabilesini temsilen Ebû Rezîn Lakit b. Âmir ve arkadaşı Nüheyk b. Âsım Hz. Peygamber'in yanına gelip, kabileleri adına biat etmişlerdir.²⁴⁵ Hz. Peygamber, Ebû Rezîn'e bir su kaynağını iktâ etmiştir.²⁴⁶ Ayrıca Hz. Peygamber, Ebû Rezîn ve arkadaşı Nüheyk b. Âsım'a namaz kılmalarını, zekât vermelerini ve Allah'a şirk koşturmamalarını söylemiştir.²⁴⁷

Ukayl kabilesine mensup Ebû Harb b. Huveylid b. Âmir b. Ukayl ve kardeşi İkkâl b. Huveylid'in de Akîk bölgesinin kendilerine iktâ edileceği ümidiyle Müslüman olduğu rivayet edilmiştir.²⁴⁸

D. YEMEN'İN DİĞER BÖLGELERİNDEN GELEN HEYETLER

Güney Arabistan topraklarının tamamını kapsayan Yemen bölgesinin sınırları; batıda Tihâme, doğuda Umân ile Bahreyn'i birbirinden ayıran Beynûne, kuzeyinde ise Necid ve Hicâz'ın alt kısımlarında yer alan Teslîs'i içine alacak şekilde uzanıyordu.²⁴⁹

Yemen, İslâmın zuhuru esnasında, Sâsânîlere bağlı bir bölge olmasına rağmen, burada güçlü bir Sâsânî nüfûzundan bahsedilemez. Nitekim Hudeybiye antlaşmasından sonra Güney Arabistan bölgesiyle temas kurma imkânı bulan Hz. Peygamber,²⁵⁰ seriyyeler, diplomatik münasebetler ve tebliğ faaliyetleri neticesinde bu bölgenin İslâm Devleti'ne bağlanmasını sağlamış ve daha sonra bölgedeki kabileler, Medine'ye heyet göndermişlerdir. Bölgenin İslâmiyeti bu şekilde kabul etmesinin arka planında dönemin siyasi gelişmelerinin büyük etkisi olmuştur. Zira II. Hüsrev Perviz döneminde Sâsânîlerin Bizans ile yaptıkları savaşlar, imparatorluğun güç kaybetmesine sebep olmuş ve muhtemelen Arap Yarımadası'nın doğu ve güneyinde bulunan kuvvetlerini yarımada

243 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 229-230; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 491, Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 598.

244 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 75.

245 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 491.

246 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 230.

247 İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğabe*, IV, 491.

248 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 230.

249 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 447.

250 Thomas Walker Arnold, *İntişar-ı İslâm*, (çev.: Hasan Gündüzler), Ankara, Akçağ Yayınları, 1971, s. 74.

kuzeyine kaydırmak mecburiyetinde kalmışlardır. Bundan dolayı Sâsânî imparatorluğu, Arap Yarımadası'ndaki gelişmeleri takip edip kontrol etmede etkisiz kalmıştır.²⁵¹

Yemen bölgesindeki faaliyetlerine Hudeybiye sulhundan sonra başlayan Hz. Peygamber, Yemen valisi Bâzân²⁵² ve Umân'ın melikleri Abd ve Cafer ile kurduğu diplomatik ilişkiler neticesinde,²⁵³ bu bölgelerin İslâm Devleti'ne bağlanmasını sağlamıştır. Bu tarihten itibaren Medine'ye heyet gelmeye başlamışsa da, gelen heyetlerin ekseriyeti hicretin 10. yılında gelmişlerdir. Bu heyetleri geldikleri bölgelere ele alırken Mustafa Fayda'nın "İslâmiyetin Güney Arabistan'da Yayılışı" adlı eserinden istifade ettik. Buna göre heyetler, Negrân, Umân, Hadremevt ve diğer bölgeler olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir.

1.Negrân Bölgesinden Gelenler

a. Hâris

Kahtânîlere mensup Mezhic'in alt kollarından olan²⁵⁴ kabilenin şeceresi, Benî Hâris b. Ka'b b. Amr b. İlle b. Celd b. Mâlik b. Üded'dir.²⁵⁵ Negrân bölgesine yerleşen Hâris kabilesinin²⁵⁶ kendilerine ait kâbeleri vardı. Aralarında Yeğus putuna tapanlarla beraber Hristiyan ve Yahudiler de mevcut idi.²⁵⁷

Hz. Peygamber hicretin 10. yılında Hâlid b. Velîd'i Benî Hâris kabilesine göndermiştir. Öncelikle üç kere İslâma davet etmesini, İslâma girmeyi reddetmeleri halinde ise onlarla savaşmasını emretmiştir. Hz. Peygamber'in emrini yerine getiren Halid'in çağrısı üzerine orada bulunan Benî Hâris b. Ka'b kabilesine mensup olanlar davete olumlu cevap verip Müslüman olmuşlardır. Hâlid, kabilenin bu tavrını bildirmek için Bilâl b. Hâris el-Müzenî'yi Medine'ye göndermiştir. Kabilenin İslâma dâhil olduğu haberini alan Hz. Peygamber, Hâris kabilesinden bir heyetle Medine'ye gelmesini söylemiştir. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd, Hâris kabilesinden bir heyetle Medine'ye gelmiştir. Aralarında Kays b. Huseyn Zü'l-Gussa, Yezîd b. Abdülmedân, Yezîd b.

251 Cahid Kara, *İslâm Coğrafyasında Mecûsiler (Emeviler'in Sonuna Kadar)*, 1. B., Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2015, ss. 86-87.

252 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 199.

253 Belazûrî, *Buldân*, s. 83.

254 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 49; Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 231.

255 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 416.

256 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 538.

257 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 231.

Muhaccil, Abdullah b. Kurâd, Şeddad b. Abdullah el-Kanânî ve Amr b. Abdullah'ın olduğu temsilci heyeti, Hâlid'in evinde ağırlandı. Daha sonra Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıklarında selam verip şehadet getirmişlerdir. Aralarında bulunan Kays b. Huseyn emir tayin edilmiştir. Hediye olarak da her birine on ukiyye, Kays b. Huseyn'e ise on iki ukiyye ve bir neş dirhem verildikten sonra Şevval'in son günlerinde memleketlerine dönmüşlerdir. Başka bir rivayette de Abde b. Müshir el-Hârisî Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde yolculuk esnasında gördüğü ve yaşadığı bazı hadiseleri anlatınca, Hz. Peygamber ona Müslüman olmasını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Müshir Müslüman olmuştur.²⁵⁸

b. Becîle

Kahtânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Becîle b. Enmâr b. Eraş²⁵⁹ b. Lihyân b. Amr b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe'dir. Kabile mensuplarına annelerine nisbetle Becîle denilmiştir. Esas yerleşim yerleri Yemen olmasına rağmen²⁶⁰ Serat ve Hicâz'dan Tebâle'ye kadar olan bölgelere dağılmışlardır.²⁶¹ Daha sonra İslâm fetihleriyle beraber Irak ve Şam taraflarına göç etmişlerdir.²⁶²

Cerîr b. Abdullah el-Becelî önderliğindeki Benî Becîle kabilesi²⁶³ hicretin 10. yılında Ramazan ayında yüz elli kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelmişlerdir. Cerîr, Ferve b. Amr el-Beyadî'nin evine misafir olmuştur. Heyette bulunanlar Müslüman olup biat etmişlerdir. Hz. Peygamber, Cerîr'in elini tutup, Allah'tan başka ilah bulunmadığına, kendisinin de onun elçisi olduğuna şehadet etmesine, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, Müslümanlara nasihatte bulunmak ve Habeşli bir köle bile olsa Âmirine itaat etmek üzere kendisinden biat almıştır.²⁶⁴

Becîle heyeti ile birlikte Becîle'nin alt kollarından olan Ahmes kabilesi de²⁶⁵ Kays b. Azrâ el-Ahmesî önderliğinde iki yüz elli kişiden oluşan bir heyetle gelmiş ve kendilerini

258 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 93-96; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 256; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 273.

259 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 63.

260 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 16.

261 İbn Haldûn, *İber*, II, 304.

262 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 63.

263 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 74.

264 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261.

265 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 63.

Ahmesullah olarak tanıtmışlardır. Hz. Peygamber, Becîle kafilesine hediyeler vermesini ve öncelikle Ahmesîlerden başlaması için Bilâl'i görevlendirmiştir.²⁶⁶

Müslüman olan kabile mensupları ilk olarak Cerîr b. Abdullah komutasında Zülhalesa putununun yıkılması için görevlendirilmişlerdir. Cerîr kavmiyle beraber yaklaşık iki yüz kişi olarak seriyyeye çıkmış ve görevi tamamlayıp geri dönmüştür.²⁶⁷ Zülhalesa'nın yıkıldığı haberini alan Hz. Peygamber şükür secdesi yapmıştır.²⁶⁸

c. Has'am

Benî Has'am kabilesi, Kahtânîlere mensup olup,²⁶⁹ kabilenin şeceresi, Benî Has'am b. Enmar b. Eraş b. Amr b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân'dır.²⁷⁰ Has'am kabilesinin yaşadığı yerler Yemen'den Serat ile Hicâz'dan Tebâle'ye kadar uzanıyordu.²⁷¹

Has'amlıların yaşadıkları bölgeye daha önce bir seriyye gerçekleştirilmişti. Hz. Peygamber, hicretin 9. yılının Safer ayında Kutbe b. Âmir b. Hadîde'yi yirmi adamla beraber, Tebâle bölgesindeki Has'am üzerine gönderdi. Fetak yolundan Meshab vadisine vardıklarında, burada yakaladıkları bir adamı sorguya çektiler. Kaçmaya çalışan adam öldürüldü. Daha sonra yapılan gece baskınında iki taraftan da ölenler ve yaralananlar oldu. Müslümanlar aldıkları ganimetler ve esirlerle beraber Medine'ye döndüler.²⁷²

Becîle kabilesinden Cerîr b. Abdullah hicretin 10. yılında kabilesi ile gelip Müslüman olduktan sonra, Hz. Peygamber'in emriyle çıktığı seriyyede Zülhalesa putunu yıkmış ve Has'am kabilesinin direncini kırmıştır. Bunun üzerine itaat eden Has'am kabilesinden As'as b. Zahr ve Enes b. Müdrik, kabilelerinden bazı adamlarla birlikte Hz. Peygamber'e gelip biat etmiş ve Müslüman olmuşlardır. Hz. Peygamber'den buna dair bir belge yazmasını istemeleri üzerine kendilerine bir belge verilmiştir.²⁷³ Buna göre cahiliyye devrinde dökülmüş olan kan için artık intikam almanın yasaklandığı, İslâmiyeti severek

266 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261; *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 261.

267 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261.

268 İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 168.

269 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 243.

270 Sem'ânî, *Ensâb*, V, 51.

271 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 243; *Kehhâle*, *Mu'cemu Kebâil*, I, 63.

272 Vâkîdî, *Meğâzi*, II, 754-755.

273 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 331.

veya zorla kabul etmelerinin bir şeyi değiştirmeyeceği ve mallarından zekât alınacağı belirtilmiştir.²⁷⁴

d. Negrân Hristiyanları

Ahâlisi Hristiyan olan Negrân bölgesinde yaşayan Araplar, Mezhic kabilesinin alt kollarından Benî Hâris b. Ka'b kabilesine mensup Araplardan teşekkül etmişti. Kendine has bir yönetim tarzı olup, Farslıların hâkimiyet alanı dışında kalan bu bölge²⁷⁵ Müslümanlar tarafından hicretin 10. yılında sulh ile fethedilmiştir.²⁷⁶

Hz. Peygamber'in Negrân ahâlisine gönderdiği bir mektup üzerine on dört kişiden müteşekkil bir heyet Medine'ye gelmiştir. Aralarında Kinde kabilesinden Âkîb, Benî Rebîa'dan Ebü'l-Hâris b. Alkame ile kardeşi Kürz, el-Hâris'in çocukları Seyyid ve Evs, Zeyd b. Kays, Şeybe, Huveylid, Hâlid, Amr ve Ubeydullah vardı. Âkîb, Seyyid ve Ebü'l-Hâris heyetin önde gelenleriydi.²⁷⁷ Asıl adı Abdülmesih olan Âkîb onların reisiydi. Adı Şurahbil olan Seyyid askeri lider, Ebü'l-Hâris b. Alkame ise dini önderdi. Hz. Peygamber'in son peygamber olduğunu bilerek Medine'ye gelmişlerdi. Önce Ebü'l-Hâris akabinde heyetin geri kalanları Hz. Peygamber'in huzuruna gelmişlerdir. Giydikleri ipekli elbiselerden dolayı Hz. Peygamber kendileriyle görüşmek istememiştir. Hz. Osman'ın ikazından sonra ertesi gün ruhban elbiseleriyle gelmişlerdir. Kendilerine İslâm arz edildiğinde, Müslüman olmayı kabul etmemiş ve tartışmaya başlamışlardır. Tartışmanın uzaması üzerine Hz. Peygamber, kendilerine mübâhele yapmayı teklif etmiştir. Bunun üzerine oradan ayrılıp ertesi gün Abdülmesih ve ileri gelenlerinden iki adam Hz. Peygamber'e mübâhele yapmak istemediklerini ancak cizye vermeyi kabul edeceklerini söylemişlerdir.²⁷⁸ Dokumacılıkla tanınan Negrân ahâlisi²⁷⁹ ile Recep ayında bin, Safer ayında da bin olmak üzere iki bin takım elbise üzerine antlaşma yapılmıştır. Ayrıca Yemen'de bir karışıklık olduğunda emanette kalmak üzere otuz zırh, otuz mızrak, otuz

274 Hamidullah, *Mecmûatü Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râsidi*, 6. B., Beyrût, Darü'n-Nefâis, h. 1407. s. 291.

275 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VI, 222.

276 Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, XIV, 178.

277 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 167.

278 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 573; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl: İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*, (çev.: Cemaleddin Saylık), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2016, s. 206; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 168.

279 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VI, 227.

deve ve otuz at Müslümanlara verilecekti. Buna karşılık Negrân ahâlisinin güvenliği sağlanacaktı.²⁸⁰

Negrânlılar memleketlerine döndükten sonra Seyyid ve Âkîb Medine'ye geri dönüp Müslüman olmuşlardır. Negrân ahâlisi ise Hz. Peygamber vefat edinceye kadar yaptıkları antlaşmaya sadık kalmışlardır. Hz. Ömer zamanında faize bulaşmaları üzerine, Hz. Ömer Şam ve Irak taraflarına gitmek isteyenlerin kendi güvencelerinde olduklarını ve gittikleri yerlerde zulme uğramayacaklarına, kendilerinden cizye alınmayacağına dair bir belge yazmıştır. Bunun üzerine onlardan bir kısım Irak'a göç etmiş ve daha sonra kendi isimleri ile anılan Kûfe yakınlarındaki Negrâniyye'de ikamet etmişlerdir.²⁸¹

e. Zübeyd

Benî Zübeyd kabilesi, Kahtânîlere mensup Mezhic'in alt kollarından olup²⁸² kabilenin şeceresi, Zübeyd b. Münebbih b. Sa'b b. Sa'dü'l-Aşîre b. Mâlik b. Üded'tir. Yemen'de yaşıyorlardı.²⁸³

Benî Zübeyd'in Müslümanlığı kabul etmesi Medine döneminde gerçekleşmiştir. Zübeyd kabilesinin reisi olan²⁸⁴ ve Ebu Sevr lakabına sahip²⁸⁵ Amr b. Ma'dîkerib,²⁸⁶ kız kardeşinin oğlu²⁸⁷ Kays b. Mekşûh'a Hz. Muhammed'in nübüvvet durumunu araştırmasını ve doğru olduğu takdirde toplu halde İslâma girmeyi teklif etmiştir. Ancak Kays, bu teklifi kabul etmemiştir.²⁸⁸ Bunun üzerine Amr on kişilik bir heyet ile Medine'ye gelmiştir.²⁸⁹ Zübeyd heyetinin bu gelişini Vakidî hicretin 10. yılı olarak verirken, İbnü'l Esîr ise hicretin 9. yılında geldiklerini kaydetmiştir.²⁹⁰

280 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 573; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 168.

281 Ebu Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 207; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 168-169.

282 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 465.

283 Sem'ânî, *Ensâb*, II, 646.

284 İbn Hişâm, *Sîre*, III, 583.

285 Taberî, *Tarih*, XI, 675.

286 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 583.

287 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 299.

288 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 583.

289 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 248.

290 İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 261.

Heyet, Medine’de Sa’d b. Ubâde tarafından karşılanmıştır. Hz. Peygamber’in yanına gelip Müslüman olduktan sonra birkaç gün Medine’de kalan heyet mensupları, hediyelerini teslim aldıktan sonra memleketlerine dönmüşlerdir.²⁹¹

Zübeyd kabilesinin Müslüman olduğu haberini alan Kays b. Mekkûh, Amr’ı kınamış ve tehdit etmiştir. Bu tehditler karşısında cesaretiyle meşhur olmuş iyi bir şair olan Amr, şiirle cevap vererek Kays’ın tehdidinden çekinmediğini ifade etmiştir.²⁹²

f. Murâd

Kahtânîlere mensup Mezhic kabilesinin alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Mâlik b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân’dır. Yemen’de Zübeydilere yakın bir yerde yaşıyorlardı.²⁹³

Murâdlılar ile Hemdânîliler arasında meydana gelen ve “Rezm günü” diye bilinen savaşta, bağlı buldukları Kinde melikleri kendilerine yardım etmediği için Murâd kabilesi ağır kayıplar vermiştir. Bunun üzerine Ferve b. Müseyk el-Murâdî, hicretin 10. yılında Kinde melikleriyle ilişkisini keserek kabilesi adına Medine’ye gelmiştir.²⁹⁴ Burada Sa’d b. Ubâde’nin evinde ağırlanan Ferve, Kur’an’ı ve İslâmın esaslarını öğrenmiştir. Hz. Peygamber kendisine on iki ukiyye ile beraber iyi bir deve ve Umân dokuması bir cübbe hediye etmiştir. Ferve, bîat ettikten sonra Murâd, Zübeyd ve Mezhic kabilelerine emir tayin edilmiştir. Hâlid b. Sâid b. Âs da zekâtlarını toplaması için Ferve ile gönderilmiştir. Ayrıca kendilerine içinde zekât hükümlerinin olduğu bir belge verilmiştir.²⁹⁵

g. Ezdu Şenûe

Ezd kabilesinin alt kollarından olan Ezdu Şenûe kabilesinin şeceresi, Ka’b b. Hâris²⁹⁶ b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Ezd’dır.²⁹⁷ Yemen’de Şenûe²⁹⁸ ve Serat bölgelerinde yaşıyorlardı.²⁹⁹

291 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 248.

292 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 583; Taberî, *Tarih*, III, 132-133, İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü’l-Eser*, II, 299.

293 Kehhâle, *Mu’cemu Kebâil*, I, 1066.

294 Taberî, *Tarih*, III, 134.

295 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 247; Halebî, *Sîretü’l-Halebiyye*, III, 318.

296 Sem’ânî, *Ensâb*, VIII, 157.

297 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 33.

298 Yâkût, *Mu’cemu’l-Buldân*, III, 368.

299 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 33.

Surad b. Abdullah el-Ezdî, Ezd kabilesinden on kişiden fazla bir heyetle Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde Ferve b. Amr'ın evinde misafir edilmişlerdir. On gün Medine'de kalan kabilenin en faziletlieleri olarak tanıtılan Surad, Hz. Peygamber tarafından kavminden Müslüman olanlar üzerine emir tayin edilmiştir. Hz. Peygamber, Yemen'de Müslüman olanlarla beraber müşriklere karşı cihat etmesini emretmiştir. Aldığı emir üzerine harekete geçen Surad, korunaklı, kapalı bir yer olan ve aralarında Has'am kabilesinin de olduğu Yemenli kabilelerin ikamet ettiği Cüreş'e doğru hareket edip şehri bir ay boyunca kuşatma altına almıştır. Kesin bir netice alınamayınca Surad ve beraberinde birlik Şeker dağına çekilmişlerdir. Bunun üzerine Cüreş ahâlisi, Müslümanların yenildiğini zannedip dışarı çıkınca ani bir saldırı ile hezimete uğramışlardır.³⁰⁰

Muhtemelen kuşatma esnasında Cüreş ahâlisi, iki kişiyi Hz. Peygamber'e göndermişlerdi. Hz. Peygamber onlara kavimlerinin uğradıkları mağlubiyeti ve Surad'ın zaferini haber verince, kavimlerine geri dönüp durumu anlatmışlardır. Bunun üzerine Cüreş ahâlisinden bir heyet, Hz. Peygamber'in yanına gelip, Müslüman olmuşlardır. Köylerinin etrafındaki meralar kendilerine verilmiştir.³⁰¹

h. Bârik

Kahtânîlerin Ezd kabilesine mensup olan Huzâaa'nın alt kollarından olan Bârik kabilesinin şeceresi,³⁰² Bârik b. Adî b. Hârise b. Müzeykâ'dır.³⁰³ Bârik, Yemen'de bir dağ ismi olup, Ezd kabilesinin yaşadığı yerdî.³⁰⁴

Medine'ye gelip Hz. Peygamber'in İslâm davetine icabet eden Bârik heyeti Müslüman olmuş ve biat etmişlerdir. Kendilerine verilen ahitnamede, meyvelerine izinsiz dokunulmayacağı, kıtlık ve kuraklık haricinde onlar istemedikçe bahar ya da yaz mevsimlerinde meralarında hayvan otlatılmayacağı belirtilmiştir. Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Huzeyfe b. Yemân buna şahitlik ederken belgeyi Ubey b. Ka'b yazmıştır.³⁰⁵

300 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 254-255; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 262; Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 320.

301 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 587; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255.

302 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 57.

303 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 473.

304 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 319.

305 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

i. Gâmid

Kahtânîlerin Ezd koluna mensup olan kabilenin şeceresi,³⁰⁶ Benî Amr b. Abdullah b. Ka'b b. Abdullah b. Harîs b. Ka'b b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Ezd b. Gavs'tır.³⁰⁷ Abdullah b. Amr, Gâmid'in adı olup kabile mensupları Yemen'de ikamet ediyorlardı.³⁰⁸

Gamid kabilesi, hicretin 10. yılında³⁰⁹ Ramazan ayında on kişiden oluşan bir heyet ile Medine'ye doğru geldiklerinde öncelikle Garkad denilen yerde konaklamışlardır. Daha sonra elbiselerini giyip Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıklarında Müslüman olduklarını ikrar etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, içinde dini hükümlerin de olduğu bir belgeyi kendilerine vermiştir. Ayrıca Übey b. Ka'b kendilerine Kur'an öğretmiştir. Hediyelerini aldıktan sonra geri dönmüşlerdir.³¹⁰

j. Hemdân

Benî Hemdân kabilesi, Kahtânîlerin Kehlân boyuna mensup olup kabilenin şeceresi, Hemdân b. Mâlik b. Zeyd b. Evsele b. Rebîa b. Hıyâr b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân'dır. Yemen'in doğusunda, Negrân, Gark, Şerûm, Hank bölgelerinde yaşıyorlardı.³¹¹

Hemdânlıların İslâmiyeti kabul etmesiyle ilgili farklı rivayetler aktarılmıştır. İlk rivayete göre bu kabilenin İslâmiyete girişi Mekke dönemine dayanmaktadır. Hemdân kabilesine mensup olan Kays b. Mâlik b. Sa'd b. Lüey el-Erhâbî, Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olduktan sonra memleketine dönüp, kabilesinin İslâma girmesine öncülük etmiş ve tekrar Mekke'ye gelerek durumu Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kays'ı bir ahidnâme ile kabilesinin çeşitli kollarına emîr tayin etmiştir. Ayrıca namazlarını kılıp zekâtlarını verdikleri sürece Allah ve Resûlü'nün korumasında olacaklarını bildirmiş, ayrıca mallarından alınacak zekâtın miktarı belirtilmiştir.³¹²

Başka bir rivayete göre Hz. Peygamber'in Arap kabilelerine kendisini tanıttığı bir dönemde Erhab kabilesinden Abdullah b. Kays b. Ümmü Gazâl adlı Hemdânlı biri Hz.

306 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 876.

307 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 473.

308 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 876.

309 Taberî, *Tarih*, III, 130.

310 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 260; İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III, 586, Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 597.

311 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1225.

312 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 256-257.

Peygamber'in yanına geldiğinde, Hz. Peygamber kendisine bir kabilenin korumasında olup olmadığını sorduktan sonra evet cevabını alınca ona İslâmı arz etmiş ve akabinde Abdullah müslüman olmuştur. Ancak geri dönerken yolda Zübeyd kabilesinden Zübâb adlı biri tarafından öldürülmüştür.³¹³

Diğer bir rivayete göre ise Tebûk Gazvesi dönüşünde. Mâlik b. Nemet, Ebû Sevr, Mâlik b. Eyfa', Dimâm b. Mâlik ve Amîre b. Mâlik'in olduğu bir heyet Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuşlardır. Ayrıca Hârif, Yâm, Şakir bölgelerinde, Hemdân'ın tepelerinde ve kumluklarında yaşayanlardan Müslüman olanlara hitaben bir belge verilmiştir.³¹⁴

2. Umân Bölgesinden Gelenler

a. Ezdu Umân

Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân kabilesinin³¹⁵ dört kolundan biri olan Ezdu Umân kabilesi³¹⁶ Umân'da yaşıyordu.³¹⁷

Umân ehli Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber, İslâmı öğretmek ve mallarının zekâtını toplaması için Âlâ b. Hadramî'yi onlara göndermiştir. Daha sonra aralarında Esed b. Yebrâh et-Tâhî'nin olduğu bir heyet, Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde kendilerine yöneticilik yapacak birini talep etmişlerdir. Bunun üzerine asıl adı Müdrîk b. Hûd olan Mahrabe el-Abdî, Umân'a gönderilmiştir. Aynı kableden Seleme b. İyâz el-Ezdî, kavminden bazı adamlarla beraber Hz. Peygamber'e geldiğinde, ibadet ve duayla ilgili bazı sorular sorduktan sonra akrabalarıyla beraber Müslüman olmuşlardır.³¹⁸

b. Sümâle ve Huddân

Kahtânîlere mensup Ezd Şenûe'nin alt kollarından olan Sümâle kabilesinin şeceresi, Benî Sümâle b. Eslem b. Hacer b. Ka'b b. Hâris b. Ka'b b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Ezd b. Gavs'tır.³¹⁹ Ezdu Şenûe'nin bir diğer alt kollarından olan Huddân

313 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 257.

314 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 97-98; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 257; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 427; Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 322-323.

315 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 91.

316 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 33.

317 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 91.

318 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 264.

319 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 473; Sem'ânî, *Ensâb*, III, 146.

kabilesinin şeceresi ise; Haddan b. Şems b. Amr b. Ğanem b. Ğalib b. Osman b. Nasr b. Zührân b. Ka'b b. Hâris b. Ka'b b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr b. Ezd'dir.³²⁰ Bu iki kabile Umân'da bulunun³²¹ Suhar bölgesinden Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir.³²²

İki kabileyi temsilen Abdullah b. Ales es-Sümâlî ve Müsliye b. Hüzzân el-Huddânî Mekke'nin Fethi'nden sonra, kavimlerinden birer heyetle Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Müslüman olduktan sonra kavimleri adına Hz. Peygamber'e biât etmişlerdir. Suhar'a dönmeden önce kendilerine içerisinde zekât hükümlerinin olduğu bir belge verilmiştir.³²³

c. Mehre

Kahtânîlere mensup olan kabilenin şeceresi,³²⁴ Mehre b. Haydân b. Amr b. Hafî, b. Kudâa'dır.³²⁵ Yemen'in Şahr nahiyesinde, Anber bölgesinde ve sahil taraflarında yaşıyorlardı.³²⁶

Mehre heyeti, Mehrî b. Ebyad başkanlığında Medine'ye gelip Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıkları vakit, kendilerine İslâmın arz edilmesi üzerine Müslüman olmuşlardır. Gelen heyetlere verilen ahitname belgesi Mehre heyetine de verilmiştir. Belgenin içeriğinde bazı dini hükümler dışında, Mehre kabilesinden Müslüman olanlara saldırılmayacağı ve güvencede oldukları belirtilmiştir.³²⁷

Başka bir rivayette de Mehre kabilesinden Züheyr b. Kardem isimli biri Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Memleketine dönmeden önce kendisine bir belge verilmiştir.³²⁸

3.Hadremevt Bölgesinden Gelenler

a.Hadremevt Melikleri

Hadremevt'ten bir heyet, hicretin 10. yılında gelen Kinde heyetiyle beraber Hz. Peygamber tarafından kabul edilmişlerdir. Bu heyettekiler Benî Velîa'ya mensup olup

320 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 221.

321 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 393.

322 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 219.

323 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 265; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 303.

324 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1151.

325 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 20.

326 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 440.

327 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 266; Şamî, *Sübülü'l-Hüdâ*, VI, 416.

328 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 267.

Hadremevt'in melikleri olan Cemd, Mihves, Mişrah ve Ebdâ'a idi.³²⁹ Bu üç şahıs, Benî Ma'dikerib b. Velîa b. Şurahbil b. Muâviye'den olup, her birinin kendi mülkiyetinde olan vadisi olduğu için kendilerine melik lakabı verilmiştir.³³⁰ Kabilelerinin eşrafından olan bu şahıslar Medine'ye geldiklerinde Müslüman olmuşlardır. Diğer heyetlerde örneğini gördüğümüz gibi Mihves de dilindeki tutukluluğun geçmesi için Hz. Peygamber'den dua istemiştir. Başka bir rivayete göre ise Mihves Medine'den ayrıldıktan sonra yüz felci geçirmiştir. Bunun üzerine onlardan bir grup geri dönüp Hz. Peygamber'den Mihves için dua etmesini istemişlerdir.³³¹

Başka bir rivayete göre Yemen'de Hadramevt civarında hüküm süren bir melikin oğlu olan Vâil b. Hucr el-Hadramî,³³² elçi olarak Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde, İslâmı ve hicreti isteyerek geldiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber kendisine hayır duasında bulunmuş ve başını mesh etmiştir.³³³ Ayrıca kabilesi içinde önemli bir konuma sahip olan³³⁴ Vâil'i kavmine emir tayin etmiştir.³³⁵

Vâil, ayrılmak için Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde kabilesinin himaye altına alındığı belirtilmiş ve mallarından alınacak vergi miktarının iki adil insanın vereceği hükümle kararlaştırılacağı hususunda antlaşma yapılmıştır.³³⁶

Başka bir rivayete göre ise Vâil memleketine döneceği zaman Hz. Peygamber ona üç mektup vermiştir. Bunlardan biri Muhâcir b. Ebû Ümeyye'ye, ikincisi ise Hadremevt'teki yerel yöneticilere hitaben yazılmıştır. Buna göre Vâil memleketindeki yerel yöneticilerin başına emir tayin edilmiş ve ona ait olan arazilerin vergisini ödemesi şart koşulmuştur. Üçüncü mektup ise namaz kılınması ve zekâtlarının toplanması için yazılmıştır.³³⁷

329 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262.

330 Cevâd Ali, *Mufasssal*, I, 197.

331 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262-263.

332 İbn Kesîr, *Bidâye*, IV, 154.

333 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262.

334 Cevâd Ali, *Mufasssal*, I, 197.

335 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

336 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262-263.

337 Hamidullah, *Vesâik*, ss. 247-250.

b. Sâdif

Yemen’de bir yer olan Sâdif aynı zamanda kabilenin şeceresidir. Ancak bu kabilenin şeceresi ile ilgili farklı yorumlar yapılmıştır.³³⁸ Kabilenin kökenlerinin Kinde, Hadremevt veya Himyer’e uzandığı şeklinde üç farklı yorum yapılmıştır.

Kinde’ye nisbet edenler, kabilenin şeceresini Amr b. Mâlik b. Eşres b. Şebîb b. Sükûn b. Eşres b. Sevr veya Sükûn b. Eşres’in kardeşi Amr b. Mâlik’e dayandırmışlardır. Himyer’e nisbet edenler ise Sadif b. Amr b. Desî b. Sebeb b. Şurahbil b. Hâris b. Mâlik b. Zeyd b. Seded b. Himyer el-Eşğar veya Sadif b. Sehle b. Amr b. Kays b. Muâviye b. Cüşem b. Abdüşems b. Vâil b. Gavs b. Hemisî b. Himyer olarak kaydetmişlerdir. Hadremevt’e nisbet edenler, Sadif b. Eslem b. Zeyd b. Mâlik b. Zeyd b. Hadremevt el-Ekber şeklinde ifade etmişlerdir.³³⁹

Sâdif kabilesini temsilen bir heyet, veda haccının olduğu hicretin 10. yılında,³⁴⁰ Hadremevt’ten³⁴¹ Medine’ye gelmişlerdir. 10 kişiden oluşan Sâdif heyeti, Hz. Peygamber’in yanına geldiklerinde selam vermeden oturmaları üzerine Hz. Peygamber, Müslüman olmadınız mı neden selam vermiyorsunuz? diye uyarınca ayağa kalkıp selam vermişlerdir. Kendilerine vakit namazları anlatılmıştır.³⁴²

c. Tüçîb

Kinde’ye mensup Tüçîb kabilesinin şeceresi, Adî ve Sa’d b. Eşres b. Şebîb b. Sükûn b. Eşres b. Sevr b. Mürsî’dir. Eşres’in çocukları olan Adî ve Sa’d’ın mensubu oldukları kabileler anneleri Tüçîb bt. Sevbân b. Süleym b. Rehâ b. Mezhic’e nisbet edilmiştir.³⁴³ Yemen’de Hadremevt’in orta kesiminde yaşıyorlardı.³⁴⁴

Tüçîb kabilesinden on üç kişiden oluşan bir heyet, hicretin 9. yılında Hz. Peygamber’in yanına geldiklerinde zekâtlarını da beraberlerinde getirmişlerdi. Tüçîb heyetinin gelişine çok sevinen Hz. Peygamber, en iyi şekilde ağırlandı ve kendilerine hediye verilmesi için Bilâl’i görevlendirmiştir. Getirdikleri zekâtı da geri götürüp

338 Yâkût, *Mu’cemu’l-Buldân*, III, 397.

339 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 56-57.

340 Taberî, *Tarih*, III, 139.

341 İbn Haldûn, *İber*, II, 478.

342 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 248.

343 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 429.

344 Hemdânî, *Sıfatı Cezîre*, ss. 84-88.

fakirlerine dağıtmalarını istediğinde, Tüccübliler bunun fakirlerden artan zekât malı olduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr, Araplardan daha önce Tüccüb gibi bir kabilenin gelmediğini söyleyince Hz. Peygamber, hidayetini Allah'tan olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber'e bazı dini meselelerle ilgili hususları soran heyet mensupları, birkaç gün kaldıktan sonra geride bıraktıklarına Hz. Peygamber'i ve onunla konuştuklarını anlatmak için memleketlerine dönmüşlerdir.³⁴⁵

d. Kinde

Kabilenin adı olarak kaynaklarda geçen Kinde ismi esasında Sevr'in ismi olup³⁴⁶ kabilenin şeceresi de Sevr b. Ufeyr b. Adî b. Hâris b. Adî b. Mürre b. Üded b. Zeyd Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'dır. Yemen'de Hadremevt bölgesinde ikamet ediyorlardı.³⁴⁷

Kinde kabilesinden bir heyet hicretin 10. yılında,³⁴⁸ Eş'as b. Kays başkanlığında Medine'ye gelmiştir. Heyet mensuplarının sayısının on kişiden fazla,³⁴⁹ seksen³⁵⁰ veya altmış kişiden oluştuğu şeklinde farklı rivayetler aktarılmıştır.³⁵¹ Hz. Peygamber tarafından kabul edildiklerinde giymiş oldukları süslü ve ipekli elbiselerden dolayı eleştirilen Kindeliler elbiselerindeki süsleri çıkarmışlardır. Memleketlerine dönecekleri zaman her birine onar ukiyye verilirken, reisleri Eş'as'a ise on iki ukiyye verilmiştir.³⁵²

4. Diğer Bölgelerden Gelenler

a. Ceyşân

Kahtânîlerin Kudâa koluna mensup olan kabilenin şeceresi,³⁵³ Ceyşân b. Hucr b. Zî Ra'in'dir.³⁵⁴ Muhtemelen kendi isimleriyle anılan ve Yemen'de bulunan Ceyşân'da ikamet ediyorlardı.³⁵⁵

345 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 244; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 308; Halebi, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 323-324.

346 Cevâd Ali, *Mufasssal*, II, 23.

347 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 998.

348 İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 163.

349 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 248.

350 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 585.

351 Taberî, *Tarih*, III, 138.

352 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 248.

353 İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 353.

354 Sem'ânî, *Ensâb*, IV, 73.

355 Hemdânî, *Sıfatı Cezîre*, s. 102.

Ceyşân kabilesinden Ebu Vehb, kavminden bazı adamlarla beraber Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. İçki içmenin hükmünü soran heyet mensuplarının, bu görüşmede Müslüman olduklarıyla ilgili bir bilgi aktarılmamıştır.³⁵⁶

b. Havlân

Kahtânîlere mensup Kehlân'ın alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Havlân b. Amr b. Mâlik b. Hâris b. Mürre b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe'dir. Yemen'de yaşayan Havlân kabilesinin ekseriyeti, İslâm fetihleriyle beraber Şam bölgesine göç etmişlerdir.³⁵⁷

Havlân kabilesi hicretin 10. yılının Şâban ayında on kişiden oluşan bir temsilci heyetini Medine'ye göndererek Hz. Peygamber'e İslâmiyeti kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Hz. Peygamber onlara Ammuenes putunu sorduğunda,³⁵⁸ Müslüman olduktan sonra yaşlı bir çift dışında kimsenin ona tapmadığını³⁵⁹ ve memleketlerine döndükleri vakit onu yıkacaklarını vaad etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onlara dini emirleri anlatmış ve Kur'an ile sünneti öğretmeleri için görevlilere emir vermiştir. Remle bt. Hâris'in evinde ağırlanan Havlân heyeti, bir kaç gün kaldıktan sonra ayrılmak için Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Hediye olarak her birine on iki ukiyye ve bir neş hediye verilmiştir. Memleketlerine döndüklerinde ise söz verdikleri gibi ilk olarak Ammuenes putunu yıkmışlardır.³⁶⁰

c. Cu'fe

Kahtânîlerin Sa'dü'l-Aşîre boyuna mensup olan kabilenin şeceresi, Cu'fe b. Sa'dü'l-Aşîre³⁶¹ b. Mâlik b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rib b. Kahtân'dır. Yemen'de bulunan ve kendi isimleriyle anılan Cu'fi denilen yerde ikamet ediyorlardı.³⁶²

Cahiliye döneminde, hayvanların yüreğini yemeyi haram kabul eden Cu'fi kabilesinden Kays b. Seleme b. Şerâhil ile Seleme b. Yezîd b. Meşcâ, kabilelerini temsilen

356 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 269.

357 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 366.

358 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245.

359 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 316-317.

360 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245; Halebî, *Siretü'l-Halebiyye*, III, 331.

361 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 216.

362 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 144.

Medine'ye gelmişlerdir. Müslüman olan bu şahıslar Hz. Peygamber'in ısrarıyla ikram edilen yürekten yemişlerdir. Memleketlerine dönmeden önce kendilerine bir emannâme verilen bu iki kişi, Hz. Peygamber'e daha önce kız çocuklarından birini diri olarak toprağa gömen annelerinin durumunu sorunca; Hz. Peygamber, annelerinin cehennemlik olduğunu söylemiştir. Bu duruma kızan Kays ve Seleme, bîat etmekten vazgeçtiklerini söyleyip ayrılmışlardır. Yine başka bir rivayete göre bu kabileden Ebu Sebre ile iki oğlu Sebre ve Aziz, Medine'ye gelmişlerdir. Hz. Peygamber Aziz'in ismini Abdurrahman olarak değiştirmiştir. Yurtlarına dönmeden önce Yemen'de bulunan Hurdân vadisini kendilerine ikta olarak vermiştir.³⁶³

d.Sudâ

Benî Sudâ kabilesi, Kahtânîlere mensup³⁶⁴ Mezhic'in kollarındandır.³⁶⁵ Kabilenin şeceresi, Benî Sudâ b. Yezîd b. Harb b. Ulle b. Celd b. Mâlik b. Üded b. Zeyd b. Arîb b. Zeyd b. Yeşcan b. Zeyd b. Kehlân'dır.³⁶⁶ Kabilenin adı olan Sudâ aynı zamanda Yemen'de bir yer adı olup San'a'ya yakın bir yerdi. Kabile mensupları burada yaşıyorlardı.³⁶⁷

Hz. Peygamber, hicretin 8. yılında Ci'rane dönüşünde Kays b. Ubâde'yi Sudâ bölgesini fethetmesi için Yemen tarafına gönderdiğinde, Kays b. Ubâde emrindeki 400 kişiden oluşan birlik ile Kanât bölgesine doğru harekete geçmiştir. Bu sırada Müslümanların savaş için geldikleri haberini alan Ziyâd b. Hâris es-Sudâî, hemen Medine'ye gelip Hz. Peygamber'e kavmi ile kendisinin onun emrinde olduğunu beyan edip orduyu geri çekmesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in emriyle ordu geri çekilmiştir. Daha sonra aralarında Ziyad b. Hâris'in olduğu Sudâlılardan on beş kişilik bir heyet Medine'ye gelip kabileleri adına bîat etmişlerdir.³⁶⁸

363 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 246.

364 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 636.

365 İbn Hazm, *Cemheretü Ensâb*, s. 477.

366 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 100.

367 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 397; Avcı, "Sudâ", *DİA*, XXXVII, s. 457.

368 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 247; İbn Seyyidinnâs, *Uyünü'l-Eser*, II, 318-319; Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 332-333.

e. Ruhâ

Kahtânîlere mensup Mezhic'in alt kollarından olan kabilenin şeceresi, Benî Ruhâ b. Münebbih b. Harb b. Ule b. Celd b. Mâlik b. Eded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'dır.³⁶⁹ Muhtemelen Mezhic kabilesinin diğer kolları gibi Yemen'de yaşıyorlardı.

Benî Ruhâ kabilesi, Hicretin 10. yılında on beş kişiden müteşekkil bir heyetle Hz. Peygamber'in yanına geldiklerinde Remle bt. Hâris'in evinde ağırlanmışlardır. Daha sonra Hz. Peygamber'in huzuruna gelip bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşme esnasında yanlarında getirdikleri Mirvâh isimli atı Hz. Peygamber'e hediye olarak takdim eden Ruhâ kabilesinin temsilcileri burada Müslüman olmuşlardır. Medine'de kaldıkları süre boyunca dini hükümlerle ilgili bilgi alıp Kur'an öğrenmeye çalışan heyet temsilcilerine, memleketlerine dönecekleri vakit hediyeler verilmiştir. Bu hediyelerden başka Hayber'de arazisi verilmiştir. Memleketlerine dönmeden önce ise emannâme niteliğinde olan belgelerini teslim almışlardır.³⁷⁰

f. Neha'

Cesr olarak da bilinen Benî Neha' kabilesi,³⁷¹ Mezhic'in kollarından olup kabilenin şeceresi,³⁷² Cesr b. Amr b. Ulle b. Celd b. Mâlik b. Üded'tir.³⁷³ Yemen bölgesinden gelen Neha' kabilesinin yerleşim alanı, Ebyen muhafazasının kuzeyindeki Levder ile güneydeki Şakra şehirleri arasında yer alan ve günümüzde Nah'an Vadisi adıyla bilinen bölgedir.³⁷⁴

Mekke'nin Fethi'nden önce Benî Neha'dan Ertât ve Cüheyş adlı iki kişi Medine'ye gelip Müslüman olmuş ve kabileleri adına bîat etmişlerdi. Onların tavırlarını beğenen Hz. Peygamber onlara ve kabilelerine dua etmiş, ayrıca Ertât'ı sancaktar tayin etmiştir. Nitekim Ertât bu sancakla Mekke'nin Fethi'ne ve Kâdisiye Savaşı'na katılmıştır.³⁷⁵

Hicretin 11. yılının Muharrem ayının ortasında Neha' kabilesini temsilen bir heyet daha gelmiştir. Bu heyet aynı zamanda Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelen son heyet olmuştur. Aralarında Zürâre b. Amr'ın da olduğu 200 kişiden oluşan heyet,

369 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 448.

370 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 259.

371 Cevâd Ali, *Mufasssal*, II, 22.

372 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 49.

373 Sem'ânî, *Ensâb*, XIII, 62.

374 İbrahim Sarıçam, "Neha'", *DİA*, XXXII, s. 535.

375 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 260.

Yemen'den geldiklerinde Remle bt. Hâris'in evinde ağırlandırlardır. Medine'ye gelmeden önce Mu'âz b. Cebel'e bîat eden kabile mensupları Hz. Peygamber'e gelip Müslüman olduklarını ikrar etmişlerdir.³⁷⁶ Burada Hz. Peygamber ile görüşen Zürâre b. Amr gördüğü rüyayı Hz. Peygamber'e anlatınca, Hz. Peygamber kendisinin bir çocuğu olacağını ve ilerde fitne çıkacağını söyleyince Zürâre o dönemleri görmemek için dua istemiştir. Nitekim Hz. Osman'ın hilafeti döneminde Zürâre'nin oğlu Amr, Hz. Osman'ı şehit edenler arasında yer almıştır.³⁷⁷

g.Ans

Kahtânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Ans b. Celd b. Mezhic³⁷⁸ b. Mâlik b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'dır. Yemen'de Zâr, Rizâ ve Beynûne bölgelerine dağılmışlardı.³⁷⁹

Ans kabilesinde Rebi'a isimli bir şahıs Müslüman olmak için Medine'ye geldiğinde, Hz. Peygamber korktuğu için mi geldiğini sorması üzerine Reb'a, Müslümanların askeri gücünden çekinmediğini, Medine'ye mal için gelmediğini ancak Allah tarafından korkutulup iman etmesi gerektiği kendisine bildirildiği için Müslüman olmaya karar verdiğini söylemiştir. Rebi'a bir müddet Medine'de kaldıktan sonra vedalaşmak için Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde kendisine biraz yolluk verilmesini söylemiş ve yolda bir sorunla karşılaştığında en yakın köye sığınmasını tavsiye etmiştir. Yolculuğu esnasında hastalanınca yakın bir köye sığınan Rebi'a orada vefat etmiştir.³⁸⁰

E. TİHÂME BÖLGESİNDEN GELEN HEYETLER

Arap Yarımadası'nda, Serât dağlarının batı tarafında kalan ve Kızıldeniz sahili boyunca uzanan ovaların bulunduğu coğrafyaya,³⁸¹ "yüksek bölge" manasındaki Necid'in karşıtı olarak "alçak bölge" anlamında Tihâme denilmiştir.³⁸² Bölgede bulunan çukurlardan

376 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 323-324; Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 335.

377 Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 599.

378 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 45.

379 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, II, 847.

380 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 258.

381 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 137.

382 Azizova, "Tihâme", *DİA*, XXXXI, s. 153.

dolayı bazı kaynaklarda Tihâme yerine Gavr ismi de kullanılmıştır. Bu bölgede başta Eş'ar olmak üzere Ak, Kinâne ve başka kabileler yaşıyordu.³⁸³

İslâmın ortaya çıktığı dönemde, Tihâme bölgesinde yaşayan kabileler, Arapların Kahtânî boyuna mensup insanlardan oluşuyordu. İbn Hişâm'da geçen bir rivayete göre Arap Yarımadası'nın batısında yaşayan Tihâmeliler, ilk dönemlerden itibaren İslâma karşı olumlu bir tavır içinde olmuşlardır. Buna göre Şeytan, Kureyşlilerin Hz. Peygamber'i öldürmek için yaptıkları toplantıya geldiğinde, Hz. Peygamber'den yana olan Tihâmelileri kabul etmeyeceklerini düşündüğü için Necidli bir yaşlı adam kılığında gelmiştir.³⁸⁴ Yine başka bir anlatıya göre Tihâme bölgesinde yaşayan Huzâa kabilesi ilk dönemlerden itibaren hem müşrik hem de Müslüman olanları Hz. Peygamber'in yanında durmuşlardır. Nitekim Uhud Savaşı'ndan sonra Medine'ye saldırmaya hazırlanan Kureyşlilerin yanına giden Huzâa kabilesinden Ma'bed el-Huzâ'î, Ebû Süfyân ile yaptığı konuşmada Müslümanların öfkeli bir şekilde büyük bir ordu ile toplandıklarını söyleyerek müşriklerin korkmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Kureyşliler Ma'bed'in de söylediklerinden etkilenerek SAVfân b. Ümeyye'nin önerisiyle Medine'ye saldırmaktan vazgeçmişlerdir.³⁸⁵

İslâmın ortaya çıktığı dönemde Tihâme bölgesi, herhangi bir devletin siyasi nüfûz alanına dâhil olmadığı gibi güçlü bir yerel unsurdan da bahsedemeyiz. Nitekim bu bölgeye gönderilmiş bir mektup, düzenlenmiş bir seriyye yoktur. Muhtemelen bireysel tebliğ faaliyetleri neticesinde ilk dönemlerden itibaren Tihâme ahali Müslüman olmaya başlamıştır. Nitekim bu bölgeden gelen heyetler, Mekke'nin Fethinden önce erken dönemlerde gelmişlerdir. Bu heyetlerden Arapların Ak koluna mensup Gâfîk kabilesi, ziyaret amacıyla Medine'ye gelirken, Eş'ar ve Devs kabileleri Hayber Gazvesi esnasında Hz. Peygamber'in huzuruna gelip bîat etmişlerdir.

1.Eş'ar

Kahtânîlerin Kehlân koluna mensup olan kabilenin şeceresi, Eş'ar b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'dır.³⁸⁶ Tihâme bölgesinde yaşıyorlardı.³⁸⁷

383 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 137.

384 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 408.

385 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 102-104.

386 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 168.

387 Hemdânî, *Sıfatı Cezîre*, s. 119.

Eş'ar kabilesini temsilen, Ebu Musa el-Eş'arî önderliğinde, elli kişiden müteşekkil bir heyet, Hz. Peygamber'in yanına gelmek için deniz yolunu kullanarak Cidde limanı üzerinden Medine'ye gelmişlerdir. Ancak geldiklerinde Hz. Peygamber Hayber Gazvesi için yola çıkmıştı. Bunun üzerine heyet mensupları, Hayber'e gitmiş ve burada Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarak Müslüman olmuşlardır.³⁸⁸ Heyet, Hayber'e ulaştığında savaş bitmiş ve ganimetlerin taksimatı yapılıyordu. Hz. Peygamber, savaşa katılan diğer Müslümanların da izniyle ganimet mallarından onlara da pay vermiştir.³⁸⁹

2.Devs

Kahtânîlerin Ezdu Şenue koluna mensup olan kabilenin şeceresi, Devs b. Udsân b. Abdullah b. Zührân b. Ka'b b. Hâris b. Ka'b b. Abdullah b. Mâlik b. Nasr'dır. Tihâme bölgesinde yaşıyorlardı.³⁹⁰

Devs kabilesinden Tufeyl b. Amr, Müslüman olduktan sonra memleketine giderek kavmini İslâma davet etmesi üzerine, kabile mensupları İslâma girmişlerdir. Daha sonra aralarında Abdullah b. Üzeyhir ve Ebu Hüreyre'nin de olduğu yetmiş veya seksen kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelmişlerdir. Ancak Müslümanların Hayber Gazvesi'ne çıktıklarını öğrenince Hayber'e gitmişlerdir.³⁹¹ Heyet mensupları Hayber'e ulaştıklarında, savaş bitmiş ve ganimetler dağıtılıyordu. Savaşa katılmamalarına rağmen Hz. Peygamber, diğer Müslümanların da kabul etmesi ile ganimet mallarında kendilerine pay vermiştir.³⁹² Hayber'den dönmek için yola çıktıklarında Abdullah b. Üzeyhir, kabilesi nezdindeki konumuna binaen Hz. Peygamber'den kendisini kavmine emir tayin etmesini talep etmiştir. Kavminin Müslüman olmasına vesile olan Tufeyl, memleketinden ayrılıp Medine'ye hicret etmek istememiştir. Heyette bulunan Ebu Hüreyre ise Medine'ye hicret etmiştir. Ancak vatanından ayrıldığı için oldukça üzülen Ebu Hüreyre şu sözleri söylemiştir:

Ah! Küfür yurdundan kurtarmasına rağmen

O ne uzun ve sıkıntılı bir geceydi.³⁹³

388 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262.

389 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 82.

390 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 394.

391 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 265.

392 Vakîdî, *Meğâzi*, II, 683.

393 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 265.

3.Gâfık

Kahtânîlerin Ezd kabilesinin Ak koluna mensup olan kabilenin şeceresi, Gâfık b. Şâhid b. Alkame b. Ak b. Udsân b. Abdullah b. Ezd'dir.³⁹⁴ Gâfık kabilesinin mensubu olduğu Ak kabilesi Yemen'in Tihâme bölgesine yerleşmişlerdi.³⁹⁵

Gâfık kabilesinden aralarında Cüleyha b. Şeccâr b. Suhâr el-Gâfıkî'nin olduğu bir heyet Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Kavimlerinin en yaşlıları olduklarını ve Müslüman olduklarını beyan eden Gâfık heyeti zekâtlarını da beraberlerinde getirmişlerdi. Hz. Peygamber, Müslümanların lehine ve aleyhine olan hususların kendileri için de geçerli olduğunu beyan edince aralarında bulunan Avz b. Serîr el-Ğafıkî, Allah'a iman ettim ve Resûlüne bîat ettim diyerek hissiyatını dile getirmiştir.³⁹⁶

II. ARAP YARIMADASI DIŞINDAN GELEN HEYETLER

Arap Yarımadası'nın dışında kalan Şam ve Irak bölgelerini ayrı bir başlık altında ele aldık. Hudeybiye sulhundan sonra davet faaliyetlerini hızlandıran Hz. Peygamber, Şam bölgesine yönelik olarak hazırlattığı İslâma davet mektuplarını yollamak için Dihye b. Halife el-Kelbî'yi Kayser'e, Şucâ b. Vehb el-Esedî'yi de Hâris b. Şemr el-Ğassanî'ye gitmeleri için görevlendirmiştir. Irak bölgesine yönelik olarak ise Abdullah b. Huzafe es-Sehmî'yi Kısra'ya göndermiştir.³⁹⁷ Bu faaliyetler dışında, bu bölgelere yapılan seriyyeler ve gazvelerin heyetlerin gelişinde etkili olması muhtemeldir. Nitekim Tebûk esnasında, ehl-i kitaba mensup; Cerbâ, Ezruh, Maknâ, Eyle ahalilerini temsilen gelen heyetler, İslâm Devleti'ne bağlanmışlardır. Tebûk'ten dönüşte bölgede yaşayan Arap kabileleri Medine'ye gelmeye başlamışlardır. Hicretin 9. yılında gelen Dâr ile Gassân, Kelb ve Cerm kabileleri Şam bölgesinden gelen heyetlerdir. Irak bölgesinden gelen heyetler ise hicretin 9. yılında İslâm Devleti'ne bağlanmak için gelen Hristiyan Tağlib kabilesi ile hicretin 10. yılında gelen Tay kabilesidir.

394 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 875.

395 Ahmet Lütfi Kazancı, "Ak", *DİA*, II, s. 207.

396 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

397 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198-201.

A. ŞAM BÖLGESİNDEN GELENLER

1.Dâr

Kahtânîlere mensup Lahm kabilesinin alt kollarından olan kabilenin şeceresi,³⁹⁸ Benî Dâr b. Hânî b. Habîb b. Nümâre b. Lahm'dır.³⁹⁹ Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Peygamber'den iktâ olarak istedikleri yerlerin Şam bölgesinde bulunan Beytü'l-Makdis ve civarı⁴⁰⁰ olduğuna göre bu kabile mensupları Şam bölgesinde ikamet ediyorlardı.

Hicretin 9. yılında Hz. Peygamber Tebûk Gazvesi'nden döndükten sonra Benî Dâr kabilesinden on kişiden oluşan bir heyet, Medine'ye gelip, İslâmiyeti kabul ettiklerini bildirmişlerdir.⁴⁰¹

Dâr kabilesini temsilen Evs b. Hârice'nin çocukları olan Temîm ve Nu'aym, İbn Zer'in çocukları Ebu Hind ve et-Tayyib, Mâlik b. Sevâb b. Cezîme'nin çocukları Azîz ve Mürre, Hânî b. Habîb, Yezîd b. Kays b. Hârice, el-Fâkih b. Nu'man b. Cebele b. Saffâre gelmişlerdir. Hz. Peygamber, et-Tayyib'e Abdullah, Azîz'e de Abdurrahman ismini vermiştir.⁴⁰²

Hânî b. Habîb, bir içki tulumu, birkaç at ve altın yaldızlı çadır hediye etmek istemiş, ancak Hz. Peygamber sadece atları ve çadırı kabul etmiş ve onları Abbâs b. Abdülmuttalib'e vermiştir.⁴⁰³ Başka bir rivayete göre ise kendisine hediye edilen Verd isimli atı Hz. Ömer'e vermiştir.⁴⁰⁴

Şam topraklarından iktâ isteyen heyet mensuplarının talebi Hz. Peygamber tarafından kabul edilince, Dârilere tam olarak nereyi isteyeceklerine dair aralarında istişare etmişlerdir. Beytü'l-Makdis veya Beyt-i Cirûn civarı mı olması konusunda tartıştıktan sonra nihayetinde Ebu Hind'in teklifi ile Hz. İbrahim'in eserlerinin de içinde olduğu ve içinde kaleler inşa edebilecekleri bir yer olması konusunda antlaşmışlardır. Hz. Peygamber de onların bu isteğini kabul etmiş ve buna dair bir belge yazmıştır. Buna göre Şam bölgesi fethedileceği zaman Beyt Aynûn, Hibrâ, Martûm ve Beyt İbrahim'in kendilerine iktâ

398 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 53; Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 370.

399 İbn Hazm, *Cemheretü'l-Ensâb*, s. 477.

400 Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 550-552.

401 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 258; Taberî, *Tarih*, III, 96.

402 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 258-259.

403 Taberî, *Tarih*, II, 695.

404 Taberî, *Tarih*, III, 174; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 177.

olarak verileceği vaad edilmiştir. Hz. Ebu Bekr zamanında Dâriiler bu belge ile gelip talepte bulduklarında Hz. Ebu Bekr, Ebu Ubeyde'ye gereğinin yapılması için talimat vermiştir.⁴⁰⁵ Başka rivayetlere göre ise Hz. Ömer döneminde Suriye fethedilince, iktâ edilen arazi kendilerine verilmiştir.⁴⁰⁶

Belazuri de geçen rivayete göre Temîm ve kardeşi Nuaym'a Hibrâ, Beyt Aynûn ve İbrahim mescidi iktâ olarak verilmiştir.⁴⁰⁷

Taberî'de ise iktâ talebinde bulunan kişinin Temîm olduğu rivayet edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, Darîlere Hayber humusundan da yüz vesk⁴⁰⁸ verilmesini vasiyet etmiştir.⁴⁰⁹

2. Gassân

Ezd kabilesinin dört kolundan biri olan Gassân kabilesinin şeceresi,⁴¹⁰ Mâzin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Vehbân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rib b. Kahtân'dır.⁴¹¹ Şam bölgesinde ikamet ediyorlardı.⁴¹²

Bütün Arapların Hz. Peygamber'i tasdik etmesi üzerine, hicretin 10. yılının⁴¹³ Ramazan ayında⁴¹⁴ üç kişiden müteşekkil Benî Gassân heyeti, Medine'ye gelmiştir. Remle bt. Hâris'in evinde ağırlanan heyet mensupları, daha sonra Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek bîat edip Müslüman olmuşlardır. Ancak bu bîatın sadece kendileri için geçerli olduğunu ve kavimlerinin ne düşündüklerini bilmediklerini ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber, kendilerine hediyeler verdikten sonra memleketlerine dönen heyet mensupları kavimlerinin tepkisinden çekindikleri için Müslüman olduklarını gizlemişlerdir. Gelen heyette bulunanlardan ikisi Müslüman olarak vefat etmiştir. Onlardan bir diğeri de Hz.

405 Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 550-552.

406 Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 288.

407 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 131.

408 Bir vesk 60 sa'a denk gelmektedir. Sa' ise Irak'ta 1040 dirheme, Hicâz'da ise yaklaşık olarak 600 dirheme takabül eder. Bkz.: Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul, MEB, 2004, s. 73.

409 Taberî, *Tarih*, II, 695.

410 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 33.

411 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 9.

412 Sem'ânî, *Ensâb*, X, 42.

413 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255.

414 Taberî, *Tarih*, III, 130.

Ömer döneminde Yermük savaşının olduğu yıl hayatta olup, Ebu Ubeyde ile karşılaşmış ve Müslüman olduğunu söyleyince Ebu Ubeyde kendisine ikramda bulunmuştur.⁴¹⁵

3. Kelb

Kahtânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Kelb b. Vebere b. Tağlib b. Hulvân b. İmrân b. Hafî b. Kudâa'dır.⁴¹⁶ Dûmetü'l-Cendel, Tebûk ve Şam taraflarında yaşıyorlardı. Putperest olan Kelb kabilesi muhtemelen Kuzey Arabistan bölgesinde Hristiyan olmuşlardır. Daha sonra ise İslâm dinine girmişlerdir.⁴¹⁷

Kelb kabilesinden Amr b. Cebele ile Benî Âmir'in Benî Rakkâş boyundan Asım isimli bir şahıs Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Amr ile Asım kendilerine İslâmiyet arz edilince Müslüman olmuşlardır. Başka bir rivayette göre ise Hamele b. Sa'dâne ile Kelb kabilesinden Hârise b. Katan elçi olarak Hz. Peygamber'in yanına gelip İslâma girmişlerdir. Hz. Peygamber, Hamele b. Sa'dâne'yi kabilesine sancaktar tayin etmiştir. Memleketlerine dönmeden önce Dûmetü'l-Cendel ahâlisine ve Hârise b. Katan ile birlikte Kelb kabilelerine hitaben yazılan bir belge Hârise b. Katan'a verilmiştir. Kelb kabilesinin Allah ve Resûlü'nün güvencesinde olduklarının vurgulandığı bu belgede namaz kılmaları, zekât vermeleri gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca arazilerinden ve hayvanlarından alınacak ösrün miktarı tayin edilmiştir.⁴¹⁸

4. Cerm

Kahtânîlere mensup Kudâa'nın alt kollarından olan kabilenin şeceresi,⁴¹⁹ Cerm b. Rubbân b. Hulvan b. İmran b. Hafî b. Kudâa'dır. Yemen kökenli kabilelerden olan Cerm kabilesi,⁴²⁰ Gazze ile Serat ve Kerk dağları arasına yerleşmişlerdi.⁴²¹

Cerm kabilesinden gelen heyetlerle ilgili üç farklı rivayet aktarılmıştır. İlk rivayete göre Cerm kabilesinden Aska b. Şüreyh ile Hevze b. Amr, Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuşlardır ve dönmeden önce kendilerine bir belge verilmiştir.⁴²²

415 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 321.

416 Sem'ânî, *Ensâb*, II, 178.

417 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, I, 992.

418 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 252.

419 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 210.

420 Sem'ânî, *Ensâb*, III, 252.

421 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 210.

422 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 253.

Diğer bir rivayete göre Amr b. Seleme b. Kays el-Cermî'nin babası insanlar İslâma girdikleri zaman kavminden bir grup insanla Hz. Peygamber'in yanına gelip, Kur'an öğrenmişlerdir. İhtiyaçları giderildikten sonra Hz. Peygamber aralarından Kur'an'ı en iyi bilen onlara imamlık yapmasını tavsiye etmiştir. Bunun üzerine Amr b. Seleme onlara imamlık yapmıştır.⁴²³

Yine başka bir rivayette, fetih haberi gelince insanlar Müslüman olmak için acele etmeye başlamışlardır. Amr b. Seleme'nin babası da kendi bölgesindeki insanların Müslüman olması için uğraşmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'in yanına gidip bir müddet Medine'de kaldıktan sonra memleketine dönmüştür. Hz. Peygamber'in tavsiyesine uyarak aralarında Kur'an'ı en iyi bilen Amr b. Seleme'yi imam tayin etmişlerdir.⁴²⁴

5. Cerbâ ve Ezruh

Ahâlisi Yahudi olup⁴²⁵ Şam'a yakın iki karye olan Cerba ve Ezruh,⁴²⁶ Serat dağlarına yakın Şam toprakları sınırlarında bulunup Ammân'a bağlı karyelerdi.⁴²⁷

İki karyeyi temsilen bir heyet, Tebûk gazvesi esnasında hicretin 9. yılında Hz. Peygamber'in huzuruna gelmişlerdir.⁴²⁸ Eyle bölgesinden gelen Yuhanna b. Ru'be ile birlikte gelmişlerdir.⁴²⁹

H. Peygamber'in Cerba ve Ezruh ahâlisine hitaben yazdığı iki mektup vardır. Bunlardan biri sadece Ezruh ahâlisine yazılmış iken bir diğeri ise Cerba ve Ezruh ahâlilerine birlikte yazılmıştır. Yazılan bu belgelerde, Cerba ve Ezruh ahâlilerinin Müslümanlara karşı dürüst davrandıkları sürece güvende olacakları belirtilmiştir. Aynı şekilde Müslümanlardan birinin de endişe, korku ve tazir dolayısıyla kendilerine iltica edebileceği ve onu korumaları gerektiği teminat altına alınmıştır. Cizye olarak da her yılın Recep ayında, halis altından tam yüz dinar ödemekle mükellef kılınmışlardır. Ayrıca

423 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, a.y.

424 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 254.

425 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

426 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, II, 441.

427 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 118.

428 Zebîdî, *Tâcü'l-Arûs*, II, 147.

429 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 525-526; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

Müslümanlar onlara karşı savaşmak üzere çıktığında önceden haber verilmesi hususunda antlaşma yapılmıştır.⁴³⁰

6.Maknâ

Maknâ ahâlisi deniz sahilinde yaşayan⁴³¹ Yahudiler olup yaşadıkları yer olan Maknâ, Eyle'ye yakın bir yerdi.⁴³²

Hicretin 9. yılında⁴³³ Hz. Peygamber, Şam topraklarında bulunan Tebûk'te seferdeyken, sulh yapmak için gelen Eyle, Cerba, Ezruh ahâlileri ile birlikte Maknâ ahâlisi de gelmiştir.⁴³⁴ Hz. Peygamber'le görüşen Maknâ ahâlisi ile yapılan antlaşmaya göre kendilerine güvende olduklarına dair teminat verilmiştir. Cizye olarak ise ürettikleri dokuma ve meyvelerinin dörtte birini vermekle yükümlü kılınmışlardır.⁴³⁵

7.Eyle

Şam bölgesinde Kızıldeniz sahilinde bir yerleşim yeri olup Hicâz'ın bittiği ve Şam topraklarının başladığı yerde bulunan Eyle'de Hz. Peygamber zamanında Yahudiler hüküm sürüyordu.⁴³⁶

Hz. Peygamber, Tebûk seferi esnasında Eyle ahâlisinin lideri olan Yuhanna b. Ru'be'ye teslim olmaları ve cizye ödemeleri için mektup göndermiştir.⁴³⁷ Daha sonra Ükeydir'in başına gelenlerden dolayı endişeye kapılan Yuhanna, Hz. Peygamber'in huzuruna çıkmak üzere gelmiştir.⁴³⁸ Müslümanlar Tebûk'te iken gelen Yuhanna ile yıllık 300 dinar cizye ödenmesi hususunda antlaşma yapılmıştır.⁴³⁹ Anlaşma belgesinde Eyle ahâlisinin karada ve denizde güvende olacağı belirtilmiş, buna mukabil Müslümanların denizde ve karada güvenli bir şekilde yolculuk yapmaları garanti edilmiştir. Ayrıca Eyle

430 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, a.y.

431 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, a.y.

432 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 212; Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 178.

433 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 1032.

434 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 67.

435 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

436 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 292.

437 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 212.

438 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

439 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 292.

ahâlisinden herhangi bir şahıs olay çıkardığı takdirde konumuna bakılmaksızın affedilmeyeceği belirtilmiştir.⁴⁴⁰

8.Dûmetü'l-Cendel

Hz. Peygamber, hicretin 9. yılının Recep ayında Halid b. Velîd'i Dûmetü'l-Cendel'de bulunan ve Kindelilerin liderlerinden olup aynı zamanda Hristiyan olan Ükeydir b. Abdümelik üzerine göndermiştir. Yapılan seriyye neticesinde esir alınan Ükeydir ve beraberindekiler Hz. Peygamber'in yanına getirildikten sonra cizye ödemek üzerine kendileriyle sulh yapılmış ve akabinde Ükeydir ile beraberindekiler serbest bırakılmışlardır.⁴⁴¹

B. IRAK BÖLGESİNDEN GELENLER

1.Tay

Kahtânîlere mensup Kehlân'ın bir kolu olan Tay kabilesinin şeceresi, Tay b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân'dır.⁴⁴² III. yüzyılda Me'rib Seddi'nin yıkılmasından sonra Arap Yarımadası'nın kuzeyine göç eden Tay kabilesinin iki önemli kolundan olan Gavs kabilesi Irak hudutlarına yerleşirken, Cedîle kolu ise Hicâz ile Şam arasındaki badiyelere yerleşmişlerdir.⁴⁴³ Medine'ye gelen Tay kabilesi heyeti muhtemelen Irak bölgesinden gelmişlerdir. Zira Hz. Peygamber'in kendilerine iktâ olarak verdiği arazinin bulunduğu Feyd, Irak ile Mekke arasında hac yolu üzerinde bulunan küçük bir şehirdi.⁴⁴⁴

Hicretin 10. yılında,⁴⁴⁵ on beş kişiden oluşan Tay heyeti, kabilenin lideri olan Zeydü'l-Hayl başkanlığında Medine'ye gelmişlerdir. Tay kabilesinin Nebhân koluna mensup olup asıl adı Zeydü'l-Hayl b. Mühelhil olan Zeyd ile beraber Vezr b. Câbir b. Sedûs, Tay kabilesinin Cerm koluna mensup Kubeysa b. el-Esved, Ma'n boyundan Mâlik b. Abdullah ile Ku'ayn b. Huleyf ve Bevlân aşiretinden bir adam vardı. Hz. Peygamber,

440 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 525-526; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

441 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 126; Belâzurî, *Fütûhü'l-Buldân*, s. 69.

442 Kehhâle, *Mu'cemu Kebâil*, III, 1170.

443 Apak, "Tay", *DİA*, XXXX, s. 187.

444 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 282.

445 Taberî, *Tarih*, III, 145.

onlara İslâmı anlattıktan sonra Müslüman olan Tay kabilesi üyelerinin her birine beş gümüş ukiyye verilmiştir. Liderleri olan Zeydül-Hayl'a ise on iki buçuk ukiyye verildi.⁴⁴⁶

Hz. Peygamber, Zeyd'in ismini değiştirerek, Zeydül-Hayr ismini vermiştir. Ayrıca Feyd şehrini ve bazı arazileri ona iktâ olarak verip, bununla ilgili bir belge yazmıştır. Zeyd, kabilesi ile beraber dönmek üzere yola çıktığında, Necid'de Ferde denilen yerde vefat etmiştir. Heyet mensupları, memleketlerine döndüklerinde Zeyd'in emanetlerini teslim alan eşi, Hz. Peygamber'in verdiği belgeyi yakmıştır.⁴⁴⁷

Irak bölgesinden gelen Zeydül-Hayr reisliğindeki heyet dışında Şam tarafından daha önce Tay kabilesini temsilen Adî b. Hatem gelmiştir. Hz. Peygamber, hicretin 9. yılında Hz. Ali'yi Ensardan oluşan yüz elli kişilik bir kuvvetle Tay kabilesine ait Fül's putunu yıkmak için görevlendirmiştir.⁴⁴⁸ Yapılan baskın neticesinde Hristiyan dinine intisap etmiş olan Adî b. Hâtem Şam taraflarına kaçmış ve kız kardeşi esir alınmıştır. Daha sonra serbest bırakılan Adî b. Hâtem'in kardeşi Şam'a gelip, abisine kavuştuktan sonra Hz. Peygamber ile ilgili edindiği olumlu izlenimleri anlatınca, kardeşinin Hz. Peygamber ile ilgili söylediklerinden etkilenen Adî, Medine'ye gitmeye karar vermiştir. Medine'ye gelip, Hz. Peygamber'in huzuruna çıkan Adî b. Hâtem kendisini tanıtmıştır. Burada kendisine İslâm arz edilince Müslüman olmuş ve memleketine dönmeden önce kavminin zekâtını toplamakla görevlendirilmiştir.⁴⁴⁹

2. Tağlib

Adnânîlere mensup olan kabilenin şeceresi, Benî Tağlib b. Rebîa b. Vâil b. Vâsıt b. Henb b. Efsâ b. Du'mî b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân'dır.⁴⁵⁰ Başlangıçta Tihâme bölgesinde yaşayan Tağlib kabilesi daha sonra Hicâz, Bahreyn ve Necid'e doğru yayılmışlardır. Bekr b. Vâil ile yaptıkları savaştan sonra kuzeye doğru Cezire'ye kadar gelmişlerdir. Nitekim onlardan bir kavim, Sincar ve Nusaybin arasına yerleşerek⁴⁵¹ Cezire bölgesinin "Rebi'a Diyarı" olarak bilinen Sincar ve Nusaybin arasındaki bu bölgeyi kendilerine yurt edinmişlerdir.⁴⁵² Tağlib kabilesi burada gerek

446 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 243.

447 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, a.y.

448 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 984.

449 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 243; Taberî, *Tarih*, III, 111-114.

450 Sem'ânî, *Ensâb*, III, 57.

451 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 81.

452 Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-Ereb*, s. 87.

Rûmlarla gerekse Şam, Cezire ve Irak'taki Hristiyanlarla kurduğu bağlantılar neticesinde bölgedeki diğer Arap kabileleri gibi Hristiyanlığı benimsemiştir.⁴⁵³

Hicretin 9. yılında⁴⁵⁴ Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan on altı kişilik Benî Tağlib heyeti üzerlerinde altın haç olduğu halde Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir. Remle bt. Hâris'in evinde ağırlanan kabile mensupları ile yapılan antlaşmada Hristiyanlarla dinlerinde kalmak, fakat çocuklarını Hristiyan olarak vaftiz etmemeleri koşuluyla antlaşma yapılmıştır. Ayrıca heyetlere verilen hediyelerden sadece Müslüman olanlara verilmiştir.⁴⁵⁵

453 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VIII, 82.

454 Casim Avcı, "Tağlib", XXXIX, *DİA*, s. 374.

455 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; İbn Kesîr, *Bidâye*, V, 93. Tağliblilerle yapılan bu antlaşmanın benzerinin, başka kaynaklarda Hz. Ömer döneminde yapıldığı rivayet edilmiştir. Bkz.: Ebu Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM

HEYETLERİN GELİŞİNE ZEMİN HAZIRLAYAN UNSURLAR

Arap kabileleri, ana yurtları olan Arap Yarımadası ile göç ettikleri Şam ve Irak diyarlarından Medine'ye, hicretin 5. yılından itibaren heyet göndermeye başlamışlardır. Heyetlerin ilk geliş tarihi erken bir dönem olmasına rağmen Mekke'nin Fethi'ne kadar geçen sürede gelen heyet sayısı oldukça azdır. Heyetlerin yoğun olarak geldikleri tarih ise hicretin 9. ve 10. yıllarıdır.

Medine'ye geldiklerinde üstüvânü'l-vüfûd denilen yerde karşılanan heyetler¹ birkaç gün misafir ediliyorlardı. Misafir etme, ağırlama, gelen heyetler için yapılan rutin karşılamalardı.² Heyetlerin ağırlanmaları için konuk evi olarak özellikle Remle bt. Hâris en-Neccâriyye'nin evi kullanılmıştır.³ Muhtemelen Remle'nin evi oldukça geniştir. Zira daha önce Benî Kureyza esirleri ile⁴ Uyeyne b. Hısn'ın Temîm kabilesi üzerine yaptığı seriyyede ele geçirilen esirler de Remle'nin evinde tutulmuşlardır.⁵ Remle'nin evi dışında başka mekânlar da kullanılmıştır. Gelen heyetler, Medine'de mukim bir akrabaları veya tanıdıkları varsa onların evinde ağırlanmışlardır. Bu heyetlerden biri olan Belî kabilesinin temsilcileri, Medine'ye geldiklerinde akrabaları Rûveyfi b. Sâbit el-Belevî'nin evine misafir olmuşlardır.⁶ Aynı şekilde Behrâ kabilesi de kendi kabilelerine mensup Mikdâd b. Amr el-Behrânî'nin evinde kalmayı tercih etmişlerdir.⁷

-
- 1 Semhûdî Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî, *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, II, Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1419, 66.
 - 2 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib: Besâir fi Ami'l-Vüfûd ve fi Ahbârihi*, I. B., Beyrût, İntişârü'l-Arabî, 1999, s. 71.
 - 3 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 264.
 - 4 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 240.
 - 5 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 122.
 - 6 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 249; Taberî, *Tarih*, III, 96, İbnü'l-Esir, *Kâmil*, II, 153.
 - 7 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 314; Kastallânî, *Mevâhibü'l-Ledüniyye*, I, 594.

Medine’de birkaç gün misafir edilen heyetlere başta Kur’an olmak üzere, dinin esasları ve ahlak kuralları öğretiliyordu.⁸ Bu esnada diğer Sâmilîler gibi gelen heyetler de Hz. Peygamber’in “Femullah” olduğuna inandıkları için Ondan dua istiyorlardı. Hz. Peygamber’in dua etmesi peygamberliğine delalet ettiği gibi aynı zamanda dua ederek, onları razı ediyor, zihinlerini teskin edip, sükûnet veriyordu.⁹

Gelen heyetlere dini hükümleri öğreten Hz. Peygamber, ayrıca tuhaf, nefret edici, uğursuzluğu çağrıştıran, dini ilkelerle kısmen veya tamamen çelişen isimleri değiştirmiştir.¹⁰ Bunlardan biri olan Benî Hilâl kabilesinden Abdüafv b. Asram’a Abdullah adını vermiştir.¹¹ Aynı şekilde Tay kabilesinin lideri olan Zeydül-Hayl’in ismini Zeydül-Hayr olarak telaffuz etmiştir. Başka bir yerde ise kendilerini Benî Ğayyân olarak tanıtan heyete Benî Reşdân diyerek hitap etmiştir.¹²

Heyet mensupları Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber, aralarından birini sancaktar tayin ediyor ve kabilelerini İslâm’a davet etmek gibi önemli görevler veriyordu.¹³ Bu görevler sadece tebliğ ile sınırlı değildi. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber’den aldıkları emirle diğer kabilelere karşı baskınlar yapıyorlardı. Bunlardan biri olan Hevâzin kabilesinden Mâlik b. Avf, Müslüman olduktan sonra Sakîf kabilesi üzerine baskınlar düzenlemiştir.¹⁴

Kabile temsilcilerine, memleketlerine dönmeden önce belge veriliyordu. Yazılan belgelerin içeriğine bakıldığında bu belgeler, dinî emirleri izah etmek, sınırları koruma, ikta’ vermek gibi birçok farklı amaçla yazılmıştır.¹⁵

Heyetler dönecekleri zaman ise kendilerine adet olduğu üzere hediyeler veriliyordu. Hediye verme Araplarda, diğer yarı bedevi ve bedevi halklarında mevcut bir gelenektir. Büyüklerin yanına gittiklerinde kendilerine hediyeler verilirdi. Hediyeğin bir diğer yönü ise; Hz. Peygamber’in Arap coğrafyasının tartışmasız lideri olduğunu tescil etmesiydi.¹⁶

8 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 388.

9 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 38.

10 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 39.

11 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 255.

12 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 243-251.

13 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 39.

14 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 491; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 237.

15 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 54.

16 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 38.

Gelen heyetlerden sadece Müslüman olanlara hediye verilmiştir. Hristiyan olan Tağlib¹⁷ ve Nocrân¹⁸ ile Şam bölgesinden gelen Yahudi heyetlere hediye verilmemiştir.¹⁹

Kabile temsilcilerinin geliş tarihleri incelendiğinde bilhassa hicretin 9. ve 10. yıllarında Medine'ye gelmişlerdir. Özellikle bazı önemli askeri ve siyasi olaylardan sonra Medine'ye gelerek Müslüman olmanın yanısıra İslâm Devleti'ne bağlılıklarını dile getiren heyetlerin geliş amaçlarının daha iyi anlaşılması için bu duruma zemin hazırlayan başta siyasi olmak üzere dini ve iktisadi unsurların irdelenmesi gerekir. Ancak bu unsurlar zikredilmeden önce Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını bildiren heyetlerin bu durumunun, zorunlu olarak İslâm Devleti'ne boyun eğmek mi yoksa gönülden iman edip Müslüman mı olduklarının açıklanması gerekmektedir. Nitekim heyetlerle ilgili haberler incelendiğinde Arap kabilelerinin Medine'ye temsilci göndererek Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olduklarını bildirmelerinin iki boyutlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre Arap kabile temsilcileri, Müslüman olduklarını ifade ettiklerinde esasında hem Medine'de kurulan İslâm Devleti'nin otoritesini kabul ettiklerini hem de Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği İslâmiyete icabet edip Müslüman olduklarını bildirmişlerdir.²⁰ Nitekim bu durum hucurât sûresinde: “Bedeviler iman ettik dediler. De ki: henüz iman etmediniz. Ancak Müslüman (teslim olduk) olduk deyin...” şeklinde ifade edilmiştir.²¹

Arap Yarımadası'nda yaşayan kabilelerin, Medine'ye gelmelerinin sağlanması için öncelikli olarak Müslümanların siyasi hâkimiyet kurmaları gerekiyordu.²² Bu yüzden İbn İshâk'ın heyetlerin geliş sebebi olarak zikrettiği “Mekke'nin Fethi, Sakîf'in teslim olması ve Tebûk Gazvesi” siyasi hâkimiyetin sağlanmasında öne çıkan siyasi unsurlardır. Bunlardan başka hidayet ve imanla, ayrıcalıklardan faydalanmak, otoriteden korku,²³ İslâmın müsamahakârlığı, adaleti, hükümlerinin kolaylığı, İslâma girmek için gelen heyetlere Hz. Peygamber'in güzel muamelede bulunması,²⁴ Hz. Peygamber'i tanımak ve

17 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239; İbn Kesîr, *Bidâye*, V, 93.

18 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 573; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 168.

19 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221; Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, ss. 67-69.

20 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 39.

21 Hucurât, 49/ 14.

22 Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, I, 11. B., İstanbul, Ensar Yayınları, 2014, 294.

23 Abdülaziz Durî, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, (çev.: Hayrettin Yücesoy), İstanbul, Endülüş Yayınları, 1991, s. 78.

24 Nuseyr Behcet Fâdıl, Nâzım Zâhir el-Medğes, “Vüfûdü'l-Arab İla'l-Medineti ve Mevkifü'r-Resûl es-Siyasî ve Minhâ”, *Tikrit, Mecelletü Camiati Tikrit li'l-Ulumi'l-İnsaniyyeti*, C. X, S. V, 2008, ss. 4-6.

yeni dini öğrenmek²⁵ gibi birçok neden, heyetlerin Medine'ye gelmesine zemin hazırlayan unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada öncelikle olarak siyasi unsurlar ele alınmıştır. Bu bağlamda Mekke'nin fethedilip Kureys'in itaat altına alınmasıyla Hicâz'ın merkezi konumundaki bu şehrin tüm unsurlarıyla Müslümanların hâkimiyetine geçmesi, Tâif Gazvesi sonrasında Sakîflilerin yaşadığı Tâif şehrinin teslim olması,²⁶ zayıflayan Sâsânî ve Bizans imparatorluklarından kaynaklanan siyasi otorite boşluğu öne çıkan unsurlardır.²⁷ Bunların haricinde bilhassa gayr-i müslimlerin antlaşma yapmak istemeleri, diğer Arap kabilelerine karşı yapılan seriyyeler, kabileler arasında yaşanan bazı anlaşmazlıklar sonucu kimi Arapların Müslümanların hâkimiyetine sığınma talebi gibi hususlar siyasi unsurlar başlığı altında incelenmiştir.

Siyasi unsurlardan sonra öne çıkan etken ise dini unsurlardır. Nitekim gelen heyetlerden bir kısmı daha önce Müslüman olan kabilelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Bu heyetler, Müslüman olduklarını ikrar etmek ve Hz. Peygamber'i ziyaret etme maksadıyla Medine'ye gelmişlerdir. Bu yüzden İslâmiyeti Arap Yarımadası'nda hâkim kılmak için gerçekleştirilen İslâma davet faaliyetleri ile şirk inancı yerine tevhid akidesini hâkim kılmak maksadıyla putperest tapınaklara karşı yürütülen seriyyeler dini unsurlar başlığı altında ele alınmıştır.

Siyasi ve dini unsurlarla beraber, heyetlerin gelmesine zemin hazırlayan bir diğer önemli etken ise iktisadi unsurlardır. Gerek stratejik açıdan önemli bir konumda olması gerekse sahip olduğu pazarlardan dolayı Arap Yarımadası'nda iktisadi açıdan önemli bir yeri olan Hicâz ile doğu Arabistan bölgelerinin Müslümanların hâkimiyetine geçmesi ve Hz. Peygamber'in gelen heyetlere iktâ olarak verdiği araziler iktisadi unsurlar başlığı altında değerlendirilmiştir.

25 Fayda, "Senetü'l-Vüfud", *DİA*, XXXVI, ss. 520-521.

26 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 559.

27 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 387.

I. SİYASİ NİTELİKLİ OLANLAR

A. MEKKE’NİN İTAAT ALTINA ALINMASI

Mekke’nin Müslümanlar tarafından fethedilmesi ve dolayısıyla Kureyş’in itaat altına alınmasının,²⁸ Arap Yarımadası’nda yaşayan kabileler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bilhassa Mekke fethedilip Kureyş kabilesi kontrol altına alındıktan sonra hicretin 9. yılında Arap kabilelerine mensup insanlar, gerek kitlesel gerekse bireysel olarak İslâma girmeye başlamışlardır. Zira Araplar, Müslümanlarla Mekkeli Kureyşliler arasındaki mücadelenin neticesini bekliyorlardı. Buhâri bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Araplar, Mekke’nin Fethi’ne kadar İslâma girme hususunda yavaş davranarak şöyle diyorlardı: Eğer O (Hz. Muhammed), onlara üstün gelirse sadık Nebî’dir. Mekke’nin fethedildiği haberi duyulunca bütün kabileler İslâma girmeye başladılar.”²⁹

İbn İshâk ise Mekkeli Kureşlilerin vaziyetini şöyle ifade etmiştir: “Araplar, Kureyş ile Hz. Peygamber arasındaki durumu bekliyorlardı. Zira Kureyş kabilesi Arapların önderi, yol göstericisi, Beyt-i Harâm’ın ehli ve Hz. İsmail’in evlatları idiler. Nitekim Arapların önde gelenleri de bu durumu inkâr etmiyorlardı. Kureyş, Hz. Peygamber’e karşı gelen ve savaştan güçtü. Ancak Mekke fethedilip Kureyş Hz. Peygamber’e yaklaşmış, İslâm onlara boyun eğdirdiği zaman, Arap kabileleri Hz. Peygamber’e karşı düşmanlık edemeyeceklerini ve O’na karşı koyamayacaklarını anladılar. Allah’ın dinine girmeye başladılar. Ayette zikredildiği gibi “Allah’ın dinine bölük bölük girdiler. Her bir taraftan geliyorlardı.”³⁰

Buhâri ve İbn İshâk’ın vurguladığı gibi Kureyş’in Araplar üzerindeki etkinliği oldukça fazlaydı. Bu etkinlik başta siyasi olmak üzere hem maddi hem de manevi yönleri olan dini ve iktisadi alanlarda kendini gösteriyordu. Bu yüzden Kureyş’in Müslümanlara karşı vereceği tepki, Arap Yarımadası’ndaki diğer kabileleri de etkileyecek derecede merkezi bir öneme sahipti.³¹

28 Apak, *İslâm Tarihi*, I, a.y.

29 Buhâri, “Meğazi”, 53.

30 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 560.

31 Cahid Kara, “Heyetler Yılı (Senetü’l-Vüfûd): Tarihsel Arka Plan Üzerine Bir İnceleme”, Konya, *İstem Dergisi*, S. 23, Yıl 12, 2014, s. 107. Ayrıca Bkz.: Şaban Öz, “Siyasî Muhalif Modeli Olarak Hz. Muhammed”, İstanbul, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2017, ss. 57-68.

1.Siyasi

Mekke'nin Fethi ile birlikte teslim olan Kureyş'in müşrik Araplar nezdindeki siyasi liderlik pozisyonunun kaybolmasıyla³² diğer kabileler Müslümanların siyasi hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır.³³ Zira Mekke fethedilmeden önce Kureyşliler, Müslüman olanlara karşı muhalefetlerini açıkça ortaya koyuyorlardu. Bu durumda diğer kabilelerin İslâmı kabul etmesi, Mekke'nin ekonomik ve siyasi düşmanlığına uğraması anlamına geliyordu.³⁴ Nitekim Araplar Mekkelilerin muhalefetinden çekindiklerini açıkça ifade etmişlerdir.

Hz. Peygamber, Kelb kabilesine İslâmı anlattığında aralarından yaşlı biri, “Bu gencin davet ettiği şey ne güzeldir! Ancak kavmi onu bundan uzaklaştırıyor. Keşke kavmi ile uzlaşsa, o zaman Arap onun kavmini (muhalefette) takip etmez”³⁵ diyerek Mekke'nin efendileri olan Kureyş kabilesinden çekindiklerini ifade etmiştir.³⁶

Evs kabilesi, savaş halinde oldukları Hazrec'e karşı Mekkelilerle ittifak yapmak için Medine'ye geldiğinde, Hz. Peygamber'in İslâm daveti ile karşılaşmıştır. Heyet içerisindeki Enes b. Râfi' bu durum karşısında, “Tuhaf! Düşmanlarımıza karşı Kureyş'le ittifak yapmaya geldik, Ne var ki Kureyş düşmanımız olduğu halde dönüyoruz”³⁷ diyerek İslâmı kabul ettikleri takdirde Kureyş'in düşmanlığını kazanacaklarını belirtmiştir.³⁸

Müşrik olan Zü'l-Cevşen ed-Dıbabî, Hz. Peygamber'in huzuruna geldiğinde beraberinde getirdiği atı hediye etmek istemiş, ancak Müslüman olmadığı için bu hediyesi kabul edilmemiştir. Kendisine neden Müslüman olmadığı sorulduğunda ise Müslümanların Kureyş'e karşı verdikleri mücadelede üstün gelmeleri halinde İslâma gireceğini söylemiştir.³⁹ Daha sonra Ukayl b. Ka'b heyetiyle beraber gelen Zü'l-Cevşen, Müslüman olmuştur.⁴⁰

32 Kara, “Heyetler Yılı”, s. 111.

33 Apak, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004, s. 116.

34 Kara, “Heyetler Yılı”, s.108.

35 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 238.

36 Kara, “Heyetler Yılı”, s.108.

37 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 238.

38 Kara, “Heyetler Yılı”, s.108.

39 İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 118.

40 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 229.

Mekke'ye muhalefet etmekten çekinen Arap kabilelerinin kitleler halinde Müslüman olmaları aynı zamanda Kureyş'i de karşılıklarına aldıkları anlama geliyordu. Benî Abd b. Adî heyeti Hz. Peygamber'in yanına geldiğinde "Ey Muhammed! Bizler Harem ehli ve orada ikamet eden Harem'in en şerefli sakinleriyiz. Seninle savaşmak istemiyoruz. Eğer Kureyş'ten başkasıyla savaşarsan seninle birlikte savaşırız. Fakat biz Kureyş ile savaşmayız. Kuşkusuz seni ve kabileni severiz. Eğer yanlışlıkla bizden birine zarar verirsen diyeti sana ait olur. Eğer biz yanlışlıkla senin ashâbından birine zarar verirsek diyeti bize aittir" diyerek Kureyş ile savaşmama şartını öne sürmüşlerdir. Hz. Peygamber bu taleplerini kabul edince Müslüman olmuşlardır.⁴¹

Sa'd b. Muâz umre maksadıyla Mekke'ye geldiğinde önceden Ümeyye b. Halef ile aralarında bir hılf vardı. Ümeyye Medine'ye, Sa'd ise Mekke'ye gittiğinde karşılıklı olarak birbirlerini misafir ederlerdi. Sa'd bu şekilde yaptığı Mekke ziyaretlerinden birinde, Kâbe'yi tavaf etmek için çıktığında Ebu Cehil ile karşılaşmıştır. Ebu Cehil ona "Görüyorum ki güven içerisinde Kâbe'yi tavaf ediyorsun. Şüphesiz ki dinden çıkanları barındırdınız ve yardım edeceğinizi belirttiniz. Allah'a yemin olsun ki, eğer Ebu SAvfân ile hılfın olmasaydı güven içinde ailene dönemezdim" demiştir.⁴² Ebu Cehil'in buradaki açık tehdidi sadece Evs kabilesinden Sa'd b. Muâz'a karşı olmayıp aynı zamanda Mekkelilerin muhalefetine rağmen İslâmı kabul eden ve destekleyen herhangi bir kabileye karşı Kureyş'in takip ettiği siyasettir.⁴³

İkinci Akabe Bîati'ndan önce Hz. Peygamber'in amcası Abbas, Evs ve Hazreclilerle yaptığı konuşmada kendisine karşı vefalı olacaklarına, Ona muhalefet edenlerden (Mekkeliler) Onu koruyacaklarına ve yardımsız bırakmayacaklarına dair kendilerinden söz almıştır. Nitekim bunu haber alan Kureyş'in büyükleri bîatten haberi olmayan Ensar'dan bazılarına "Ey Hazrec topluluğu, işittiğimize göre siz arkadaşımıza gelip Onu aramızdan çıkartmak istiyormuşsunuz ve Onunla bize karşı savaşmak üzere bîatleşiyorsunuz. Vallahi bir savaş çıkarsa size kızdığımız kadar hiçbir kabileye kızmayız." demişlerdir.⁴⁴

41 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 232-233.

42 İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 315-316.

43 Kara, "Heyetler Yılı", s.109.

44 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 446-448.

Mekke'nin önemine dair son bir örnek de İbn Sa'd'ın verdiği tarihlerde gözlemlenebilir. Nitekim bazı heyetlerin geliş tarihlerini aktarırken “Mekke'nin Fethi'nden hemen sonra geldikleri” şeklinde kaydetmiştir. Bu heyetlerden biri olan Cerm kabilesinden Seleme isimli şahıs Mekke'nin fethedildiği haberini alınca Medine'ye gelip Müslüman olmuştur. Daha sonra kendi bölgesindeki insanları İslâma davet etmiştir.⁴⁵

2.Dini ve İktisadi

Mekke'nin diğer Araplar nezdindeki siyasi liderliğinin yanında dini ve iktisadi önderliği de söz konusuydu. Arap Yarımadası'nın dini merkezi olan Mekke şehri, Hz. İbrahim'den gelen tarihi bir mirasa sahipti. Ne var ki İslâmdan önce meydana gelen bir hadiseden dolayı Mekke dini merkez olmakla kalmayıp ahalisi olan Kureyşliler, büyük saygınlık kazanmışlardır. İslâmiyet öncesi cahiliyye döneminde Ebrehe komutasındaki Habeş ordusunun beyti yıkmak için Mekke'ye karşı gerçekleştirdikleri saldırı girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığı ve kaynaklarda “Fil Va'kası” olarak kaydedilmiş olan hadisenin⁴⁶ Arap Yarımadası'nda önemli yansımaları olmuştur. Habeş ordusunun başarısızlıkla neticelenen bu saldırı girişimi, Mekke'nin ve dolayısıyla Kureyş kabilesinin bir zaferi olarak algılandığı için Kureyş kabilesi Araplar tarafından manevi olarak özel bir yere konumlandırılmıştır.⁴⁷ Nitekim bu hadise Kureyş'in Allah tarafından korunduğu algısına yol açmış ve Kureyş kabilesinin Araplar nezdindeki saygınlığını artırmıştır.⁴⁸ Araplar Kureyş'e duydukları saygıyı ve Kureyş'in bu özel durumunu ifade etmek için onlara “ehlüllah” demişlerdir.⁴⁹ Bu hadiseden sonra Mekke'nin efendileri olan Kureyş kabilesi Araplar arasında dini liderlik ve koruyuculuk konumuna sahip olmuştur. Aynı zamanda putperestliğe karşı herhangi bir saldırı durumunda da Araplar Mekkelilerin göstereceği reaksiyona odaklanmışlardır.⁵⁰ Ancak bu inanış Mekke'nin Fethi ile yıkılmıştır. Zira Mekke'nin Fethi'nden sonra putperestliğin hamisi konumundaki bu şehrin Müslümanlara boyun eğmesi ile Kureyş'in dokunulmazlığı ve “ehlüllah” olduğu yönündeki anlayış sarsılmıştır.

45 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 254.

46 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 52-53.

47 Cevâd Ali, *Mufasssal*, VI, 207.

48 Kara, “Heyetler Yılı”, s. 107.

49 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 50.

50 Durî, *İslâm Tarihi*, s. 73.

Putperestliğin merkezi konumundaki Mekke'nin İslâm hâkimiyetine geçmesiyle beraber putpresetliğin artık bittiği ve müşriklere müsamahakâr davranılmayacağı açıkça ilan edilmiştir.⁵¹ İslâm öncesinde müşrik Araplar için en önemli dini merkez olan Mekke şehri, Hz. Peygamber'in emriyle putlardan temizlemiştir. Nihayetinde bu durum yarımada'daki diğer Arap kabilelerini de atalarından miras aldıkları putperest inanç ve geleneklerinden vazgeçme hususunda etkilemiştir.⁵²

Mekke dini konumu ile beraber Araplar arasında iktisadi olarak da önemli bir mevkiye sahipti. Kuzey-güney baharat yolu üzerinde bulunan Mekke şehri,⁵³ kuzeyde İran ve Bizans'a, güneyde Yemen'e kadar uzanması; yarımada'nın en önemli panayırları olan Ukaz, Mecenne, Zü'l-Mecaz'ın burada düzenlenmesi gibi sebeplerle İslâmdan önce yarımada'nın en önemli ticari merkezi haline gelmişti.⁵⁴ Nitekim bu pazarlardan biri olan ve Mekke ile Tâif arasında bulunan Ukaz panayırına⁵⁵ Tihâme, Yemen, Hicâz, Necid, Irak, Yemâme ve Umân'dan tüccarlar geliyordu.⁵⁶

Mekkelilerin diğer Araplara karşı dini ve iktisadi üstünlüğünün en bariz örneği ise Hums uygulaması olmuştur. Mekke ahali ile müttefikleri, dini ve iktisadi imtiyazlar elde etmek için tarihi tam olarak belli olmayan hums uygulamasını icat etmişlerdir. Bu uygulamanın Fil Vak'ası'ndan önce mi sonra mı ortaya çıktığı belli değildir.⁵⁷ Mekke ve müttefikleri dini yaşayışta katı ve savaşta cesur oldukları için kendilerine Hums ehli demişlerdir.⁵⁸ Ayrıca Hums mensubu kişilere Ahmesî denilmiştir. Hums dışında kalanlar için ise Hille tabiri kullanılmıştır.⁵⁹ Nitekim Kureyşliler şöyle diyorlardı: “Biz Hz. İbrahim'in çocukları, harem ehli, beytin efendileri ve Mekke'nin sakinleriyiz. Araplardan hiç kimse bizimle aynı saygınlığa, konuma ve tanınırlığa sahip değildir.” Bu şekilde kendilerini diğer Araplardan üstün gören Mekkeliler, hums uygulaması ile dini ve iktisadi imtiyazlar elde etmişlerdir. Buna göre umre ve hac maksadıyla Mekke'ye dışardan gelen Hille mensubu Arapların, dışardan yiyecek getirmeleri yasaklanmıştır. İlk kez tavaf

51 Safiyyürrahmân el-Mübarekfürî, *Rahîku'l-Mahtûm*, Beyrût, Darü'l-Hilâl, t.y., s. 408.

52 Kara, “Heyetler Yılı”, s. 110.

53 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 153.

54 Durî, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, s. 73.

55 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIV, 66.

56 Efganî, *Esvâku'l-Arab*, s. 278.

57 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 199.

58 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 58.

59 Recep Uslu, “Hums”, *DİA*, XVIII, s. 364.

edenlerin, hums ehlinde satın aldıkları kıyafetlerle tavaf etmeleri şart koşulmuş aksi takdirde ka'beyi çıplak tavaf edecekleri söylenmiştir. Daha sonra tekrar tavaf etmek isteyenlerin ise dışardan getirdikleri elbiselerini kullanabilecekleri ancak bu elbiseleri haremde bırakmaları şart koşulmuştur. Bu elbiselere kimse dokunamazdı.⁶⁰ Bu uygulamada da görüldüğü üzere Mekkeliler dini konuda kendilerini diğer Araplardan üstün görüyorlardı. Bu üstünlüğü aynı zamanda iktisadi kazanca çevirmişlerdir. Ne var ki İslâm ile beraber bu uygulamalar kaldırılmıştır.⁶¹

Kureyş'in sahip olduğu bütün bu imtiyazlar, Mekke'nin Fethi ile ellerinden alınmıştır. Bununla beraber hem dini hem de ticari açıdan önemli olan bu şehrin İslâm Devleti'nin hâkimiyetine geçmiş olması diğer müşrik Arapları da etkilemiştir. Zira Araplar müşrik olarak kaldıkları veya antlaşma yapmadıkları sürece bu şehrin dini ve ticari imkânlarından yararlanamayacaklarını biliyorlardı.⁶²

B. TÂİF'İN İTAAT ALTINA ALINMASI

Tâif muhasarısından sonra Müslümanlara karşı koyamayacaklarını anlayan ve teslim olmaya karar verip Medine'ye geldikten sonra İslâmiyete teslimiyetlerini arz eden Sakîf kabilesinin durumu, Arap kabile temsilcilerinin Medine'ye heyet göndermelerine zemin hazırlayan önemli unsurlardan olmuştur. Nitekim İbn İshâk Araplar'ın her yerden heyetler göndermeye başlamasının sebeplerini zikrederken, Mekke'nin Fethi ve Tebûk seferiyle beraber Sakîf kabilesinin teslim oluşunu bir diğer önemli sebep olarak kaydetmiştir.⁶³ Zira Mekke'nin Fethi ve ahâlisinin İslâma girmesinden sonra Hevâzin ve Sakîf gibi güçlü kabilelerin de itaat altına alınmasıyla müşrik Araplar Müslümanlara karşı koyamayacaklarını anlamışlardır. Bunun neticesinde de İslâma girmeye başlamışlardır.⁶⁴

Medine ve Mekke'den sonra Tâif'in de İslâma girmesi ile Hicâz bölgesindeki üç önemli merkez kontrol altına alınmıştır.⁶⁵ Hicâz'ın üç büyük yerleşim merkezinden biri olan Tâif şehri, bitki örtüsünün yeşilliği, bağları ve bahçeleriyle meşhur olup, Mekke

60 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 199-202.

61 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 203-204.

62 Kara, "Heyetler Yılı", ss. 113-114.

63 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 559.

64 Fâdıl, el-Medğeş, "Vüfûdü'l-Arab", s. 3.

65 M.J. Kister, "Tâif İle İlgili Bazı Mülâhazalar", (çev.: Ali Aksu), Sivas, *CÜİFD*, C. VIII, 2004, s. 231.

sakinlerinin yoğun bir şekilde ziyaret ettikleri bir yer olmuştur.⁶⁶ Hicâz bölgesinde siyasi, iktisadi ve kültürel olarak önemli bir konuma sahip olan bu şehirde mukim Sakîf kabilesi, özellikle Mekke ile olan bağlantılarından dolayı Araplar nezdinde Kureyş'ten sonra ikinci önemli güç idi. Nitekim Hz. Peygamber Sakîflilere hususi ihtimam göstermiş ve İslâm daveti için Mekke'ye alternatif bir yer bulmak amacıyla Tâif'e gitmiştir. Burada uğradığı saldırılara rağmen onlara bir bela gelmesini istememiş⁶⁷ ve onların hidayete ermelerini dilemiştir.⁶⁸ Aynı şekilde Müslümanlar, Tâif muhasarasında istedikleri neticeyi alamayıp geri döndüklerinde Hz. Peygamber'den Sakîflilere beddua etmesini istemişler ancak O, "Allah Sakîf'i hidayet etsin" diyerek beddua etmektense Sakîf kabilesine dua etmiştir.⁶⁹

Sakîf heyeti, Medine'ye geldiğinde Müslümanlar çok sevinmişler ve bu müjdeyi Hz. Peygamber'e vermek için birbirleriyle yarışmışlardır. Medine'de kendilerine hususi ihtimam gösterilmiş ve iyi bir şekilde ağırlanmışlardır. İslâm öncesinde Kureyş ile rekabet halinde olan Tâfliler, Hz. Peygamber ile yaptıkları görüşmede yaşadıkları yerin harem bölgesi olarak kabul edilmesini talep etmişlerdir. Bunun üzerine kendilerine verilen belgede, Vecc vadisi harem bölgesi olarak kabul edilmiştir.⁷⁰ Sonraki dönemlerde de İslâma sadık kalan Tâif ahâlisi, Arap Yarımadası'nda baş gösteren irtidat hareketlerine katılmamıştır.

Tüm bunlar bize Tâif şehrinin itaat altına alınmasının önemini ve Arapların Medine'ye heyet göndermesindeki rollerini göstermekle beraber Tâiş şehrinin Araplar nezdindeki konumunun büyüklüğünü de gösterir.

1. Tâif-Mekke İlişkisi

Sakîf ve Kureyş kabilelerinin yaşadıkları iki önemli yerleşim merkezi olan Tâif ile Mekke, birbirlerinin ayrılmaz parçası iki şehirdi.⁷¹ Tâif'in Mekke'ye mesafe olarak yakın olması ve ziraate elverişli arazisinden elde ettiği mahsülü komşu yerleşim merkezlerine satacak durumda olması iki merkez arasındaki iktisadi işbirliğinin artmasını sağlamıştır.⁷²

66 Aycan, "Sâkif Kabilesi ve Tâif Şehrine İslam Tarihi Açısından Bir Bakış", Ankara, *AÜİFD*, C. XXXIV, s. 215.

67 Fâdıl, el-Medğeş, "Vüfûdü'l-Arab", ss. 3-4.

68 Buhâri, "Bed'ul-Halk", 7.

69 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 488.

70 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 543.

71 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s.403.

72 Aycan, "Sâkif Kabilesi ve Tâif Şehri", s.215.

Tâifliler ziraî ürünlerini Mekke'ye satarken, Mekkeliler de yaz mevsimini Tâif'te geçirirlerdi.⁷³ Aynı zamanda Mekkelilerin yazlık bölgesi olan Tâif'te⁷⁴ aralarında Abbas b. Abdülmuttalib'in de olduğu pek çok Kureyşlinin arazisi vardı. Mekke fethedildiğinde Tâifliler Mekkelilerin topraklarına göz dikmişler ancak Tâif fethedilince Mekkeliler topraklarını geri almışlardır.⁷⁵

Tâif'in zenginleri ile Mekke'nin ileri gelenleri arasında iktisadi ilişkilerin yanında akrabalık bağları da vardı.⁷⁶ Özellikle Sakîfliler ile Ümeyyeoğulları arasında sıkı ilişkiler vardı. Ebu Süfyan'ın halalarından, kızkardeşlerinden ve kızlarından bazıları Sakîf'in eşrafiyla evliydi. Bu eşraftan biri olan Sakîfli Muğire b. Şu'be, Ebu Süfyan'ın kızı ile evliydi. Nitekim Ebu Süfyan için Tâif'te Sakîf'in dayısı denilmekteydi. Sakîf kabilesinin teslim olmasından sonra Hz. Peygamber'in Lat putunu kırmaları için Muğire b. Şu'be ile Ebu Süfyan'ı göndermesinin sebebi de işte bu akrabalık bağları idi.⁷⁷

Peygamberliğin kendisine gelmesini arzu etmiş olan Velîd b. Muğire "Nasıl olur, ben Kureyş kabilesinin büyüğü ve başkanı olduğum halde bir kenara bırakılmam da Muhammed'e vahiy gelsin! Nasıl olur, Ebû Mes'ûd Amr b. Umeyr es-Sekafî kabilesinin reisi de bir yana bırakılsın!"⁷⁸ şeklinde sözler sarf ederek Mekke ile Tâif arasındaki irtibata değinmiştir. Velîd'in bu sözleri üzerine şu ayet nazil olmuştur: "Bu Kur'an şu iki şehirden büyük bir kişiye indirilseydi ya!" dediler.⁷⁹

Mekke ile Tâif arasında yoğun iktisadi ilişkiler ve akrabalıklar olmasına rağmen iki şehir arasında ciddi bir rekabet ve düşmanlık vardı. Bilhassa Hicâz bölgesinde Mekke'den sonra ikinci önemli merkez olan Tâif şehri, Mekkelilere olan düşmanlıklarını özellikle siyasi ve dini alanlarda göstermişlerdir. Bu bağlamda Tâif'te bulunan Lât tapınağını Kâbe'ye denk tutmuşlardır.⁸⁰ Nitekim Ebrehe Kâ'be'ye karşı saldırı düzenlemek için yola çıkıp Tâif'e ulaştığında, Sakîfli Mes'ud b. Muattib, Ebrehe ile görüşmüştür. Kabilesinin kendisine karşı gelmediğini ve Lât tapınağına ilişmemesi koşuluyla Mekke'ye kadar rehberlik yapacak adamlar tahsis etmeyi teklif etmiştir. Ebrehe'nin bu teklifi kabul etmesi

73 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s.403.

74 Halil Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 102.

75 Belâzurî, *Fütûhü'l-Buldân*, s. 64.

76 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 102.

77 Aycan, "Sâkif Kabilesi ve Tâif Şehri", ss. 217-218.

78 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 361.

79 Zuhuf, 43/31.

80 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 437.

üzerine Ebû Riğal adlı bir rehber, kendisine tahsis edilmiştir.⁸¹ Bu düşmanlıklarını Ficâr savaşlarında da gösteren Tâifliler, Kureyş-Kinâne kabilelerine karşı bir araya gelen Hevâzin-Süleyym ittifakında yer almışlardır.⁸²

Aralarındaki rekabete rağmen, Tâif ile Mekke ahalilerinin birbirleriyle akrabalık ilişkileri kurmaları, ekonomik açıdan işbirliği yapmaları, ziraatte birbirlerine bağımlı olmaları ve karşılıklı gayr-ı menkul alımlarında bulunmaları belki de birbirlerinin ekonomik, siyasi ve toplumsal hayatlarını akamete uğratmamak, Ficâr savaşlarına tekrar dönmek ve birbirlerini barış içinde yaşamaya zorlamak içindi.⁸³

İslâmın ilk döneminde Mekke ve Tâif halkı, İslâmın putperesetliği kaldırmak için başlattığı harekete karşı işbirliği halinde olmuşlardır.⁸⁴ Uhud savaşı sırasında, Mekkeli Abdullah b. Ebî Ümeyye b. Muğire, Medine'den Tâif'e gitmiş ve oradan da Mekke'ye gidip savaşla ilgili haber vermiştir.⁸⁵ Müslümanlara karşı sürekli Mekke ile işbirliği yapan Tâifliler, Hendek gazvesinde de Mekkelilerin saflarında yer almışlardır.⁸⁶

Mekke'nin Fethi ile beraber teslim olan çok sayıda müşrik Kureyşlinin de katıldığı Huneyn savaşında,⁸⁷ İslâm ordusuna karşı oluşturulmuş ve Hevâzin kabilesinin komutanlığında bir araya gelmiş ittifakın içerisinde Tâif şehrinin efendileri olan Sakîfliler de yer almışlardır.⁸⁸ Muhtemeldir ki aralarındaki bu rekabet Tâiflilerin Hz. Peygamber'e muhalefet etmesinin sebeplerinden biriydi.⁸⁹ Nitekim Mekke'ye karşı olan bu düşmanlıklarını, Mekkeli olan Hz. Peygamber'e karşı da göstermişlerdir.⁹⁰

81 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 46-47.

82 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s.403.

83 Aycan, "Sâkif Kabilesi ve Tâif Şehri, s. 219.

84 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s.407.

85 Makrîzî Ahmed b. Alî b. Abdülkâdir, *İmtâü'l-Esmâ*, I, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999, 172.

86 Belâzurî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 343.

87 Mekke'nin Fethi'nden hemen sonra Hevâzin kabileleriyle yapılan bu savaşa Kureyş kabilesinden çok sayıda müşrik de katılmıştır. Hz. Peygamber'in bu savaş için Savfân b. Ümeyye'den 100 tane zırhı borç olarak aldığı rivayet edilmiştir. (Bkz.: Vakîdî, *Meğâzî*, III, 890) Bu müşriklerden biri olan ve bu savaş esnasında Müslüman olduğu rivayet edilen Savfân b. Ümeyye (Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 7.)bu durumla ilgili şu sözleri söylemiştir: "Allah'a yemin olsun ki! Kureyşli birinin bana efendi olması, Hevâzinli birinin bana efendi olmasından çok daha sevimlidir." (Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre*, II, 444.)

88 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 437.

89 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 104.

90 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s.403.

2. Tâif Gazvesi

Hz. Peygamber Huneyn savaşından sonra Tâif'e yönelmiş⁹¹ ve hicretin 8. yılının Şevval ayında Tâif'e gelip burayı 15 gece boyunca muhasaraya almıştır.⁹² Vakıdî, Tâif kuşatmasının, 15, 18 veya 19 gün arasında sürdüğünü rivayet etmiştir.⁹³

Bu kuşatma esnasında Müslümanların saflarına geçecek kölelerin azat edileceği söylenmiş ve bunun üzerine ondan fazla kişi Müslüman saflarına geçmiştir. Bunlardan biri Ebu Bekr diğeri de Münbe'as idi. Müslüman olunca Hz. Peygamber ona bu ismi vermiştir. Diğerleri de Ezrak b. Ukbe b. el-Ezrak, el-Furât b. Zeyd b. Verdân'ın dedesi olan Verdân, Yuhannes en-Nebbâl, İbrahim b. Cabir, Yesar, Ebû Bekre b. Nüfey b. Mesrûh ve Nâfi Ebü's-Sâib ile Merzûk'tur. Hz. Peygamber bütün bu köleleri azat etmiş ve onların her birini geçimlerini sağlamaları için sahabilere emanet edip, onlara Kur'an ve Sünnet'in öğretilmesini emretmiştir. Daha sonra Sakîf kabilesi Müslüman olunca Hz. Peygamberden azat edilen köleleri istemişler ancak Hz. Peygamber bunu reddetmiş ve bu durum Sakîflilerin öfkelenmesine sebep olmuştur.⁹⁴

Muhasarada Tâif şehri düşmemiş ve Sakîfliler teslim olmamışlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber ashabıyla istişare ettikten sonra ordunun geri dönmesini emretmiştir.⁹⁵

3. Tâif Ahalisinin Medine'ye Gelmesi

Tâif kuşatması esnasında Sakîf kabilesinden Urve b. Mes'ud, kendisi gibi henüz Müslüman olmamış Gaylan b. Seleme ile birlikte, savaşçıların korunması amacıyla yapılan debbâbe ve mancınık yapımını öğrenmek için Cüreys'e gitmişlerdi. Urve ile Gaylân geldiklerinde, Hz. Peygamber Tâif kuşatmasından dönmüştü.⁹⁶ Bu kuşatmadan sonra Urve b. Mes'ud, Hz. Peygamber'in yanına gelerek Müslüman olmuş ve kabilesi içindeki saygınlığına binâen onları İslâma davet etmek için izin istemiştir. Ancak Hz. Peygamber, Tâiflilerin buna savaşla tepki vereceklerini düşünüp izin vermemiştir. Buna rağmen Urve b. Mes'ud teklifinde ısrarcı olup Hz. Peygamber'i ikna etmiş ve Tâif'e gitmiştir. Burada Tâifliler, onun İslâm davetine tepki göstermiş ve Evs b. Avf'ın attığı okla Urve, şehit

91 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 922-924.

92 Belâzurî, *Fütûhü'l-Buldân*, s. 63.

93 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 927.

94 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 931-932.

95 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 937.

96 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 237.

edilmiştir. Ahlaf'ın iddiasına göre ise Benî İtâb b. Mâlik'ten biri olan İbn Cabbar, onu katletmiştir.⁹⁷

Tâifliler, Urve'nin ödürülmesinden sonra aylarca herhangi bir teşebbüste bulunmamışlardır.⁹⁸ İbn Sa'd, Mâlik b. Afv'ın Müslüman olduktan sonra Sakîflilerin sürülerine yaptığı saldırıların, üzerlerinde baskı oluşturduğunu ve bu baskılarla baş edemeyeceğini anlayan Tâiflilerin Hz. Peygamber'e heyet göndermeye karar verdiklerini söylemiştir.⁹⁹

İbn Hişâm, Tâiflilerin aralarında yaptıkları toplantılar neticesinde etraflarındaki Arap kabileleriyle baş edemeyeceklerini anlayıp, teslim olmak ve bîat etmek için Hz. Peygamber'e gitmeye karar verdiklerini zikretmiştir.¹⁰⁰

Belazurî'ye göre ise Hz. Peygamber, Huneyn'deki savaşta alınan ganimetleri taksim etmek için Ci'rane'ye döndüğünde Tâifliler, Hz. Peygamber'in tekrar dönmesinden korktukları için bir heyet gönderip antlaşma yapmaya ve teslim olmaya karar vermişlerdir.¹⁰¹

İlk olarak Abdüyâlîl b. Amr b. Umeyr'e temsilci olması için teklifte bulunmuşlardır. Ancak Abdüyâlîl, Urve'nin başına gelenlerden dolayı bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Ahlaf'tan iki, Benî Mâlik'ten üç kişi olmak üzere Abdüyâlîl ile beraber altı kişiyi göndermeye karar vermişlerdir. Bu kişiler; Hakem b. Amr b. Vehb b. Muattib, Şürahbîl b. Gaylan b. Seleme b. Muattib, Benî Mâlik'ten Osman b. Ebi'l-Âs, Evs b. Avf ve Nümeyr b. Hurşe b. Rebi'a'dır.¹⁰²

İbn Sa'd ise Abdüyâlîl ve iki oğlu Kinâne ile Rebîa, Şürahbîl b. Gaylân b. Seleme, el-Hakem b. Amr b. Vehb b. Muattib, Osman b. Ebu'l-Âs, Evs b. Avf ve Nümeyr b. Hurşe b. Rebîa ve yetmiş kadar insandan oluşan bir heyetle Medine'ye geldiklerini belirttikten sonra başka rivayetlerde geçen on ile onbeş arasındaki rakamın daha doğru olduğunu aktarmıştır.¹⁰³

97 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 537-538; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 237.

98 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 538.

99 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 237.

100 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 538.

101 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 63.

102 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 539.

103 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 237.

Tâif ahalisi, Hz. Peygamber'in Tebûk Seferi dönüşünde,¹⁰⁴ hicretin 9. yılında Ramazan ayında gelmiş¹⁰⁵ ve Medine'ye yaklaştıklarında Kanât denilen yerde konaklamışlardır. Tâifliler burada kendileriyle aynı kabileye mensup olan Mûğire b. Şu'be tarafından karşılanmışlardır. Mûğire, müjdeyi vermek için Hz. Peygamber'e gittiğinde Hz. Ebu Bekr ile karşılaşmış ve durumu ona anlattıktan sonra, onların bîat etmek ve Müslüman olmak için geldiklerini ancak bazı şartları olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr bu müjdeyi kendisi vermek istemiş ve Muğire'nin de rızasını aldıktan sonra Hz. Peygamber'in yanına gitmiştir.¹⁰⁶ Heyet mensupları Mûğire b. Şu'be ile beraber Hz. Peygamber'in yanına gelmek için yola çıktıklarında Mûğire onlara nasıl selam vereceklerini öğretmiştir. Geldiklerinde Hz. Peygamber onlar için mescidin yanında çadır kurmuş¹⁰⁷ ve her akşam yatsı namazından sonra onlarla sohbet etmiştir.¹⁰⁸

Tâifliler ile Hz. Peygamber arasında Halid b. Saîd b. Âs aracılık yapmıştır. Hz. Peygamber'le birlikte yemek yediklerinde Halid başlamadan yemek yemeyen grubun bu tavrı, Müslüman olmalarına kadar sürmüştür.¹⁰⁹

Hz. Peygamber, aralarında yaşça en gençleri olan ve aynı zamanda orada kaldığı süre boyunca İslâmı anlama ve Kur'an öğrenmede en isteklileri olan Osman b. Ebu'l-Âs'ı onlara emir tayin etmiş, ayrıca onlara bir de belge yazmıştır.¹¹⁰ Belgenin içeriği şöyledir:

“Vecc vadisinin dikenli meşe ağaçlarını kesmek de orda avlanmak da haramdır. Bunları yapan kimsenin elbisesi çıkarılır ve kırbaçlanır. Buna uymayan kimse Hz. Peygamber'in yanına getirilir. Bu, Hz. Peygamber'in emridir ve bunu Onun emriyle Halid b. Sa'id yazmıştır. Hz. Peygamber'in Sakîflilere yazdığı bu emirlere uymayan kimse kendi nefesine zulmetmiştir.”¹¹¹

İbn Sa'd, Tâiflilerin Lât ve Uzzâ putlarının yıkılmamasını istedikleri ve Hz. Peygamber'in de bunu kabul ettiğini nakleder.¹¹² Ancak İbn Hişâm'da geçen rivayete göre Tâifliler, namazdan muaf tutulmak ve putlarının yıkılmaması gibi kabul edilmeyecek

104 İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 281.

105 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 537; Vâkîdî, *Meğâzî*, III, 962.

106 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 539.

107 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 540; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.

108 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.

109 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 540.

110 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 540.

111 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 543. Daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Ebu Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, ss. 209-210.

112 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 238.

taleplerde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'den kendi putları Lât'ı kırmamak için üç yıl izin istemişler, Hz. Peygamber'den red cevabını alınca bu süreyi önce iki yıla ve en sonunda da bir aya düşürmüşlerse de Hz. Peygamber'in bu konuda kararlı olması, onları bu ısrardan vazgeçirmiştir. Tâiflilerin bu ısrarının sebebi kavimlerinin tamamen Müslüman olmasına kadar beklemek istemelerindendir. Tüm ısrarlarına rağmen putlarının yerinde kalmasını kabul etmeyen Hz. Peygamber, Ebu Süfyan b. Harb ile Muğire b. Şu'be'yi, Lât putunu yıkmak üzere onlarla beraber Tâif'e göndermiştir.¹¹³ Hz. Peygamber'in Ebu Süfyan ile Muğire b. Şu'be'yi göndermesinin sebebi ise Ebu Süfyan'ın Kureyş'in efendilerinden olmakla beraber aynı zamanda Tâif'te mülkü olması ve oranın önde gelenleriyle iyi ilişkilerinin bulunmasıydı. Ona karşı gelmeye kimse cesaret edemezdi. Muğire ise zaten Sakîfliydi.¹¹⁴

C. BİZANS VE SÂSÂNÎ İMPARATORLUKLARINDAN KAYNAKLANAN SİYASİ OTORİTE BOŞLUĞU

Hz. Peygamber'in İslâmiyeti tebliğe başladığı sırada Arap Yarımadası'nın çevresinde yer alan iki önemli imparatorluk vardı. Bunlar Bizans ve Sâsânî imparatorluklarıydı. Arap Yarımadası ile sürekli irtibat halinde olan ve bu bölgeyi kontrol etmek isteyen her iki imparatorluk, sınır bölgelerinde bulunan Arapları hediyeler, mâli yardımlar, imtiyazlar ve unvanlar vererek kontrol altına almaya çalışıyordu.¹¹⁵ Sınır dışındaki bölgelerde ise özellikle Hicâz bölgesinde bulunan Mekkelilerin her iki tarafla da ticari ilişkileri vardı.¹¹⁶

Araplar, bu imparatorlukların aralarında yaptıkları savaflara kayıtsız kalmamıştır. Nitekim Hz. Peygamber, Mekke'de iken meydana gelen Bizans-Sâsânî savaflarına müşrikler ve Müslümanlar ilgi duymuşlardır. Müşrikler Sâsânîlerin üstün gelmesini isterken Müslümanlar ise ehl-i kitab olduğu için Bizanslıların galip gelmesini temenni etmişlerdir. İlk önce Bizans'ın yenilgisi ile başlayan daha sonra Sâsânîlerin kesin mağlubiyetiyle son bulmuş olan bu savaflara dair haberlerle Hicâz halkının uğraşması dikkat çekicidir.¹¹⁷ Yaptıkları savaşa Rûm sûresinde de atıfta bulunulmuştur.¹¹⁸

113 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 540.

114 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 105.

115 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 282-299.

116 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, (çev.: Mehmet Yazgan), İstanbul, Beyan Yayınları, 2016.

117 Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, s.73.

“...Komşu ülkede Rûmlar yenilgiye uğradılar, oysa onlar bu yenilgiden sonra, on yıldan az bir süre içerisinde galip geleceklerdir, -öncesi gibi sonrası da Allah’ın emrine bağlı olarak! Allah’ın yardımıyla esenliğe çıkacaklardır. O, dilediğine yardım eder, çünkü O, çok kudretli ve çok esirgeyip bağışlayandır.”¹¹⁹

Gerçekten de dokuz yıla kalmadan hicretin 6. yılında Sâsâniler Bizanslılara karşı Ninova’da ağır bir yenilgi almışlardır. Ancak bu savaş iki tarafı da yıpratmıştır.¹²⁰ İşte İslâm, bu iki büyük imparatorluğun uzun savaşlar içinde birbirlerini tükettikleri bu çağda doğmuştur.¹²¹ Yüzyıllarca süren savaşlar iki devleti de zayıflatmış, Müslümanların yolunu açmıştır.¹²²

Bizanslılar, ağır ve baskıcı vergi düzeni ile muhaliflere karşı uyguladıkları katliamlar yüzünden Samî ve Kıptî uyruklar tarafından tepkiyle karşılanmışlardır. Pers imparatorluğu için de durum böyleydi. Devletçe benimsenen Zerdüştlüğe karşı olanlar, çoğu yerde isyan ettiklerinde ancak paralı askerlerle denetim altına alınabilmişlerdir. Bu nedenle dönemin bu iki büyük gücü İslâma karşı güçlü bir tepki verecek durumda değillerdi.¹²³ Geçmişte Yemen’in Habeş işgaline karşı Bizans ve Sâsânîlerden yardım isteyen Himyer kralı Seyf b. Zî Yezen’in çabaları gibi¹²⁴ Arap Yarımadası’ndaki kabilelerin, Hz. Peygamber’e karşı harici bir kuvvetten siyasi ve askeri yardım istemeleri, Bizans ve Sâsânî imparatorluklarının aralarındaki yıpratıcı savaşlardan ve içine düştükleri siyasi ve iktisadi krizlerden dolayı pek mümkün olmamıştır. Nitekim Sâsânîler, Hz. Peygamber’in İran körfezi ve Yemen dâhil yarımadaının güneyi boyunca uzanan topraklardaki amilleri üzerine diplomatik üstünlük kurması ve bölgenin kısmen de olsa İslâmı kabul etmesine karşı herhangi bir müdahalede bulunamamışlardır. Kuzeyde ise Bizansla girilen mücadele sonucu İslâm ordusunun Tebûk’te meydan okuması karşısında bölgedeki kabile ve şehirler de İslâm hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmışlardır.¹²⁵

Tüm bu gelişmeler, her iki imparatorluğun sınırlarında yaşayan ve Araplara yakınlık duyup, bu imparatorlukların baskısından kurtulmak için fırsat arayan halkların

118 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 32.

119 Rûm, 30/2-5.

120 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s.32.

121 Alfred Guillaume, *İslam*, England, Penguin Books, 1979, s.78.

122 Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, s. 103.

123 Guillaume, *İslam*, s.78.

124 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 62.

125 Kara, “Heyetler Yılı”, ss. 106-107.

ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹²⁶ İşte tarihin bu döneminde Müslümanların Arap Yarımadası'nın en büyük siyasi gücü olmasıyla özellikle doğu Arabistan ve Yemen'de Sasanilerin, Şam sınırında da Bizans devletinin siyasi nüfuzu altında kalan Arap toplulukları, kendilerini eski efendilerine karşı bağımsız hissetmeye ve Medine'deki Müslümanlara boyun eğmeyi gündemlerine almaya başlamışlardır.¹²⁷ Nitekim Hz. Peygamber'in kurduğu diplomatik münasebetler, tebliğ faaliyetleri, seriyye ve gazveler neticesinde, bu bölgelerde yaşayan Arap kabileleri heyet göndermişlerdir. Gelen heyetler, İslâm Devleti'ne boyun eğip, Müslümanları benimsemekte zorlanmamışlardır.¹²⁸

1. Bizans İmparatorluğundan Kaynaklanan Siyasi Otorite Boşluğu

a. Bizans-Arap İlişkileri

Arap kaynaklarında Bizanslıları ve Bizans Devleti'ni tanımlamak için Rûm terimi kullanılmıştır. Rûmî ifadesi ise Bizans'a mensup, Bizanslı anlamına geldiği gibi etnik olarak Rûm asıllı olanları da ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak bu tabir Rûm asıllıları tanımlamak üzere etnik içerikli olarak kullanıldığı gibi Rus, Ermeni, Bulgar, Slav ve diğer unsurlardan meydana gelen Bizans imparatorluğu için de kullanılmıştır. Arap kaynaklarında Bizanslılar için kullanılan bir diğer tabir de Benû'l-Asfar olmuştur.¹²⁹ Bunlar dışında 'İlc, Küffâr, Ehlü'l-Kitâb tabirleri de kullanılmıştır.¹³⁰

Anadolu başta olmak üzere Bizans topraklarını ifade etmek üzere Bilâdü'r-Rûm/Ardu'r-Rûm; Akdeniz için Bahru'r-Rûm; Bizans imparatorları için ise Kayser, Meliku'r-Rûm, Azîmu'r-Rûm vs. ifadeler kullanılmıştır.¹³¹

İslâmın yayılması ile birlikte Müslümanların hâkimiyeti altında kalan veya bu bölgeye komşu olan Hristiyanlar, çoğunlukla Kadıköy Konsili'ne muhalif kalan ve monofizist inancı benimsemiş gruplar olmuştur.¹³² Nitekim Hristiyanlar tarafından kaleme alınan ilk reddiyelerde İslâmiyet, “deccalin öncüsü” bir tehlike, Aryuşçuluk veya monofizitizmle bağlantılı “sapkın bir Hristiyan mezhebi” olarak tasvir edilmiştir. İslâma

126 Guillaume, *İslam*, s.78.

127 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 387.

128 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 312.

129 Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, ss. 17-18. Ayrıca bkz.: İbn Hişâm, *Sîre*, II, 525.

130 Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, s. 19.

131 Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, s. 18.

132 Bekir Zakir Çoban, “Bizans İkonoklazminin Nedenleri ve İslâm Etkisi Tartışması”, Samsun, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.VIII, S. 4, 2008, s. 135.

yönelik bu tutum, Araplar, Monofizitler ve Nestûrîler arasında Bizans İmparatorluğuna karşı Müslümanların hâkimiyetine girmeyi tercih eden birçok insanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹³³

Büyük İskender'in Doğu seferinden itibaren Yunanlıların elinde bulunan toprakların, M.Ö I. yüzyılda Romalılar tarafından alınması ile bir kısım Arap kabilelerinin yaşadıkları Suriye ve Filistin gibi bölgelerin Romalıların eline geçmesi, Arap-Roma ilişkilerinin başlamasına zemin teşkil eder. Bazı Arap kabilelerinin, Roma İmparatorluğu'nun doğu sınır bölgelerini düşman Arap kabilelerine veya Perslere karşı imparatorluk adına korumaları, ilişkilerin genel karakterini belirlemiştir.¹³⁴

Bizans imparatorluğu, doğuda Araplar ve Sâsânîler tarafından sınır bölgelerine gelebilecek saldırılara karşı koyabilmek için, Roma döneminden gelen feoderati sistemini geliştirmişlerdir. Buna göre sınır bölgesindeki güçlü Arap kabile ve emirlikleriyle ittifaklar yapılmış ve böylece hem bunlardan gelecek tehlikelerin önüne geçilmiş, hem de diğer düşmanlara karşı tampon bir devlet oluşturulmuştur. Feoderati statüsüne giren kabile ve devletçikler de kendilerine yönelik tehlikelerden kurtulmanın yanı sıra bazı ekonomik menfaatler de sağlamışlardır. Bizans müttefiki olan kabile ve devletçiklerin reisleri, imparatorluğun askerî ve idarî kadrosu içerisinde değerlendirilmiş ve kendilerine philarkhos, patrikios ve gloriosissimus gibi resmi unvanlar verilmiştir.¹³⁵ IV. yüzyılda Tenûhiler, V. yüzyılda Selîhîler ve özellikle VII. yüzyılın başlarına kadar Gassâniler, Bizans'la imparatorluk-feoderati ilişkisi içinde olan Arap kabilelerine başlıca örnek teşkil etmişlerdir.¹³⁶ Bunlardan başka Maan, Ezruh, Cerba, Eyle, Maknâ, Dûmetü'l-Cendel vs. yerlerde ve yine Tağlib, Lahm, Cüzâm, Kayn, Belî, Behrâ, Kudâa vb. kabilelerin üzerinde Bizans'ın nüfûzu olmuştur.¹³⁷

Bizanslılar Arap kabilelerinden yararlanmak ve özellikle Hindistan'a giden deniz ticaret yolunu güvence almak için buradaki Arap kabileleriyle antlaşmalar yapmışlardır. Ayrıca Bizans, Hristiyanlığı resmi dini olarak kabul ettikten sonra nüfûz alanını genişletmek ve bu dinin yayılması için Arap Yarımadası'nda faaliyetlerde bulunmuş ve

133 John Meyendorff, "Bizans'ın İslâm Anlayışı", (çev.: Fuat Aydın), Sakarya, *SÜİFD*, C. VI, 2002. ss. 21-28.

134 Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, s. 24.

135 Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, s. a.y.

136 Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri*, s. a.y.

137 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, s. 276.

bunun için büyük kiliseler inşaa etmiştir. Bu faaliyetler özellikle hadarî Araplar arasında etkili olmuştur.¹³⁸

Bizans İmparatorluğu'nun Arap Yarımadası yönündeki güney sınırları çok değişmiyordu. Çünkü Bizans'ın esas amacı buraları siyasi olarak hâkimiyetine almaktan ziyade ticari açıdan büyük önem arz eden Kızıldenizin güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu amaçla saldırılara karşı Araplarla antlaşmalar yapmışlardır.¹³⁹

Ticaret amacı ile Şam bölgesine giden Arap tüccarlar özellikle Busrâ çarşısını kullanmışlardır. Sınır bölgelerine girdikleri zaman Bizans'a vergi ödeyen Araplar arasında Hicâzlılardan özellikle Mekkelilerin Rûmlarla ticari ilişkileri vardı. Bu ilişkiler bazen siyasi boyuta taşınmıştır. Nitekim Bizanslılar vergilere zam yaptıkları zaman Arap tüccarlar bölgede foedal konumda olan Arap kabile yöneticilerine veya Bizans krallarına başvurmuşlardır. Buna mukâbil Bizanslılar ise Hicâz Araplarını Farşlılara karşı kendi saflarına çekmek, Hicâzdan güneye doğru gidecek Rûm tüccarlarına alan açmak veya tüccarlara baskı yaparak sınırdaki bedevi saldırılarının önüne geçmeye çalışmışlardır.¹⁴⁰

İslâmiyet ortaya çıktığında Bizans İmparatorluğunun başında Bizans tarihinin en büyük hükümdarlarından olan Heraklios (610-641) vardı. İktidara geldiğinde ülkesi askeri ve ekonomik olarak kötü durumdaydı. Balkan yarımadasından Avarlar ve İslavlar, Önyasya, Ermenistan ve Suriye tarafından da Sâsânîlerin istilasına uğramışlardı. Ancak yapılan reformlar neticesinde imparatorluk tekrar canlanmış¹⁴¹ ve özellikle Ninova'da alınan zafer ile Bizans-Sâsânî mücadelesi kesin olarak Bizans lehine sonuçlanmıştır. Ermenistan, Roma Mezopotamyası, Suriye, Filistin ve Mısır geri alınmıştır.¹⁴² Ancak bu durum monofizitlik sorununu yeniden ortaya çıkarmış, Suriye ve özellikle Mısır'daki muhalifler ancak zor kullanılarak kontrol altına alınabilmişlerdir.¹⁴³ Nitekim Bizans'ın dışarıda süren uzun savaşlarının yanında içeride de idarecilerin dini baskı ve zulümleri ile resmi mezhep dışındaki Hristiyanlara baskı yapılması bu insanların Müslümanları kurtarıcı olarak benimsemelerine sebep olmuştur.¹⁴⁴

138 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 279-280.

139 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 309.

140 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 284.

141 Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 86-89.

142 Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 96.

143 Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 101.

144 Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 33.

b.Şam Bölgesine Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Faaliyetler

Hudeybiye antlaşmasından sonra çevre hükümdarlarına ve yerel yöneticilerine İslâma davet mektupları gönderen Hz. Peygamber, Bizanlılara yönelik ilk olarak Dihye b. Halife el-Kelbî'yi Kayser'e, Şucâ b. Vehb el-Esedî'yi Hâris b. Ebî Şemr el-Ğassanî'ye¹⁴⁵ göndermiştir. Bu davetlerden olumlu cevap alınmadığı gibi Müslüman olanlara da eziyet edilmiştir. Şam civarında Mu'an denilen yerde Arapların yaşadığı bölgede Rûm valisi olan ve Cüzâm kabilesinin Nüfâse koluna mensup Ferve b. Amr, kendisine İslâma davet mektubu gönderilmemesine rağmen Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e gönderdiği mektupta Müslüman olduğunu bildirip¹⁴⁶ beyaz bir katırla beraber at, eşek ve altın işlemeli bir kaftanı hediye olarak göndermiştir. Müslüman olduğu haberi duyulan Ferve önce hapsedilmiş daha sonra ise öldürülüp, çarımha gerilmiştir.¹⁴⁷ Bu gelişmelere rağmen Şam topraklarında Arapların yaşadıkları bölgelere İslâm davetçilerini gönderen Hz. Peygamber gerekli gördüğü durumlarda bu bölgeye seriyye düzenlemeleri için birlikler göndermiştir. Bunlar; Zâtü Atlâh, Mute ve Zâtü's-Selâsil seriyyeleri ile Hz. Peygamber'in de bizzat yer aldığı ve aynı zamanda vefat etmeden önce katıldığı son askeri harekât olan Tebûk gazvesi olmuştur.

(1) Zâtü Atlâh Seriiyesi

Hız. Peygamber, Şam topraklarında yer alan ve Vâdilkurâ'nın arkasında bulunan Zâtü Atlâh bölgesine Ka'b b. Umeyr el-Ğıfarî komutasında on beş kişiden oluşan heyeti hicretin 8. yılının Rebülevvel ayında göndermiştir. Heyet karşlarına çıkan topluluğu İslâma davet edince ok yağmuruna tutulmuşlardır. Müslümanlardan hayatta kalan tek kişi, yaralı halde Medine'ye gelerek durumu Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Bu duruma çok üzölen Hz. Peygamber, üzerlerine birlik göndermiş, ancak Müslümanlar geldiğinde kabile mebsupları orayı terk etmişlerdi.¹⁴⁸

(2) Mute Seriiyesi

Hız. Peygamber Hâris b. Umeyr el-Ezdî'yi İslâma davet mektubuyla birlikte Busrâ melikine göndermiştir. Ancak Hâris, Mute'ye geldiğinde yolunu kesen Şurahbil b. Amr el-

145 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198-201.

146 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 266.

147 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 210.

148 Vâkıdî, *Meğâzi*, II, 752-753.

Gassânî tarafından katledilmiştir. Daha önce Hz. Peygamber'in elçilerinden hiç kimse öldürülmemişti.¹⁴⁹ Bunun üzerine Müslümanlardan üç bin kişiden oluşan bir ordu hazırlanmış ve komutanlık için sırasıyla Zeyd b. Hârise, Cafer b. Ebu Tâlib ve Abdullah b. Revahâ tayin edilmiştir.¹⁵⁰

Hicretin 8. yılında Cemaziyelevvel ayında Belka'nın yakınında Şam'ın dışında bir yer olan Mute'de meydana gelen savaşta, Heraklios'un komutanlığında aralarında Behrâ, Vâil, Bekir, Lahm ve Cüzâm Araplarının da olduğu 100 bin kişilik ordunun karşısında İslâm ordusu hezimete uğramıştır. Daha sonra Müslümanlar, Halid b. Velîd'in komutanlığa geçmesiyle sağ kalan Müslümanlarla geri dönmüşlerdir.¹⁵¹

Müslümanların yenilgisine rağmen bu sefer hedefine ulaşmış bir askeri faaliyet olarak kabul edilir. Çünkü Müslümanların elçisinin öldürülmesi cevapsız bırakılmamıştır. Ayrıca bu seferle Müslümanlar Arabistan'ın kuzeyinde yer alan Şam bölgesini yeni hedef olarak belirlemişlerdir.¹⁵²

(3) *Zâtü's-Selâsil Seriiyesi*

Şam bölgesinde bulunan¹⁵³ ve Vâdilkurâ'nın arkasında yer alan Zâtü's-Selâsil'den gelen haberlere göre Kudâa'ya mensup kabileler Hz. Peygamber'e yakın yerlere saldırmak için toplanmışlardı. Bunun üzerine aralarında Ensar ve Muhacirlerin de olduğu 300 kişilik bir birlik hicretin 8. yılının Cumâdü'l-evvel ayında Amr b. el-Âs komutasında gönderilmiştir.¹⁵⁴ Hz. Peygamber yolda anne tarafından Amr'ın akrabaları olan¹⁵⁵ Belî, Uzre ve Belkayn kabilelerinden de yardım almasını söylemiştir. Müslümanlar onlara yaklaştığında kalabalık olduklarını gördükleri vakit Rafi' b. Mekîs'i yardım istemesi için Hz. Peygamber'e göndermişlerdir. Bunun üzerine aralarında Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in de olduğu iki yüz kişilik bir birlik Ebu Ubeyde b. Cerrah komutasında gönderilmiştir.¹⁵⁶ Cüzâm topraklarında Selsel denilen yerde¹⁵⁷ meydana gelen savaşta Müslümanların

149 Vâkıdî, *Meğâzi*, II, 755.

150 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 97.

151 İbn Sa'd, *Tabakât*, a.y.

152 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 351-352.

153 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 628.

154 Vâkıdî, *Meğâzi*, II, 770.

155 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 623; Vâkıdî, *Meğâzi*, II, a.y.

156 Vâkıdî, *Meğâzi*, II, a.y.

157 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 623.

saldırısına karşılık veremeyen müşriklerin dağılıp kaçmaları üzerine Müslümanlar geri dönmüşlerdir.¹⁵⁸

(4) *Tebûk Gazvesi*

Şam'dan Heraklios'un komutasında, aralarında Lahm, Cüzzâm, Gassân ve Âmile kabilelerinin de olduğu bir ordu ile Belkâ'da karargâh kurulduğu haberi gelmiştir. Ancak bu haberin sadece bir söylentiden ibaret olduğu anlaşılmasına rağmen¹⁵⁹ Hz. Peygamber Rûmların yakın bir zamanda Müsiümanlar üzerine bir saldırı gerçekleştireceğini tahmin ederek sefer hazırlıkları için¹⁶⁰ hicretin 9. yılının Recep ayında emir vermiştir.¹⁶¹

Rûmlarla savaş hazırlıklarının yapıldığı bu dönem insanların sıkıntıda olduğu, şiddetli sıcaklığın ve kıtlığın olduğu bir döneme denk gelmiştir. Ayrıca bu dönemde insanlar evlerinde, bahçelerinde dinlenmeyi tercih ediyorlardı. Hz. Peygamber gazveye çıkacağı zaman nereye gidileceğini kimseye açıklamamasına rağmen bu sefer uzun ve zorlu geçeceğinden, insanların ona göre hazırlık yapmalarını sağlamak için nereye gidileceğini önceden açıklamıştır.¹⁶²

Bu sefer için bütün malını veren Hz. Ebu Bekr ile ordunun üçte birinin ihtiyacını karşılayan Osman b. Affan'ın yanında Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf, Abbas b. Abdulmuttalib, Talha b. Ubeydullah ve Sa'd b. Ubâde gibi sahabiler önemli maddi katkılarda bulunmuşlardır.¹⁶³

Karargâh Seniyyetü'l-Vedâ'da kurulduktan sonra¹⁶⁴ otuz bin asker ve on bin attan oluşan bir orduyla Müslümanlar yola çıkmışlardır.¹⁶⁵

İslâm ordusu Tebûk'e geldiğinde burada Heraklios'un bir ordu hazırladığı yolundaki haberlerin asılsız olduğu anlaşılmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Şam'a doğru hareket edip etmeme konusunda sahâbeleriyle istişare etmiştir. Hz. Ömer, Rûmların sayısının çok olduğunu ancak onlara bu kadar yaklaşmanın bile onları korkuttuğunu, bu

158 Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 770.

159 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 990.

160 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 354.

161 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 215.

162 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 516.

163 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 991-992.

164 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, a.y.

165 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 1002.

yüzden bu yıl geri dönülmesi gerektiği şeklinde fikir beyan etmiştir.¹⁶⁶ Ancak Hz. Peygamber, manevi zaferini politik ve stratejik avantaja dönüştürmek için¹⁶⁷ Tebûk'te 20 gün kalmıştır.¹⁶⁸ Bu sürede Bizans'a bağlı olan küçük tampon devletlere baskıda bulunmuş ve onları İslâm Devleti'ne cizye ödemeye mecbur etmiştir.¹⁶⁹ Bunun üzerine Eyle, Cerbâ, Ezruh, Maknâ ahâlileri ile cizye ödeme karşılığında sulh yapılmıştır. Ayrıca Sa'dullah kabilesinden Ubeyd b. Yasir b. Nümeyr ve Cüzâm kabilesinin Benî Vâil koluna mensup bir adam Tebûk'te Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuşlardır.¹⁷⁰

Bu sefer esnasında hicretin 9. yılının Recep ayında Dûmetü'l-Cendel'de bulunan Kinde kabilesine mensup ve Hristiyan olan Ükeydir b. Abdülmelik üzerine Halid b. Velîd komutanlığında 400 kişilik süvari birliğini gönderilmiştir. Ükeydir esir alınıp Hz. Peygamber'e getirilmiş ve cizye ödenmesi karşılığında kendisi ile sulh yapılmıştır.¹⁷¹

Elde edilen bu manevi zafer Müslümanların Arabistan'daki hâkimiyetlerini güçlendirmeleri için önemli bir fırsat sağlamıştır.¹⁷² Bu sefer aynı zamanda Hz. Peygamber'in doğu Roma İmparatorluğu'na karşı açıkça meydan okuma faaliyeti olmuştur. Büyük bir orduyla Arap Yarımadası'nı işgal edeceklerini söyleyen Rûmların, kendi topraklarına giren ve burada yirmi gün kalan Müslümanlara karşılık verememiş olması, Bizans'ın Arabistan'ın kuzey taraflarını terk ettiklerinin açık bir göstergesi olmuştur. Bu hadiseden sonra Bizanslılar ve müttefikleri olan Hristiyan Araplar, Müslümanlar üzerine herhangi bir askeri girişimde bulunma cesareti gösterememişlerdir.¹⁷³

2.Sâsanî İmparatorluğundan Kaynaklanan Siyasi Otorite Boşluğu

a. Sâsanî-Arap İlişkileri

İslâm ortaya çıktığında Bizans'la beraber bölgedeki ikinci önemli güç olan Sâsanîlerin Arap Yarımadası ile tarihten gelen ilişkileri vardı. Özellikle Fars coğrafyası için büyük önem arz eden Haliç körfezinin kontrol altına alınması ve güvenliğinin sağlanması için Doğu Arabistan bölgesinde meskûn Arap kabilelerini kendilerine bağlı

166 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 1019.

167 Mevdudî Ebû'l-Al'â, *Tefhimü'l-Kur'an*, (çev.: Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman v.d.), II, 2. B., İstanbul, İnsan Yayınları, 1996, 199.

168 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 1015.

169 Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, II, 199.

170 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 1030-1033.

171 Vâkıdî, *Meğâzî*, III, 1025-1027.

172 Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, II, 199.

173 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 361.

amiller olarak görevlendiren Sâsânîlerin kendi sınırlarının güneyinde yer alan Arûz bölgesi ve doğu bölgelerinde duruma göre sürekli olarak genişleyen veya daralan sınırları vardı.¹⁷⁴

Sâsânîlerin sınır bölgelerinde ikâmet eden Araplarla ilişkileri Bizans-Arap ilişkilerine benzer bir durum arz etmiştir. Sâsânîler de güney sınırlarını muhafaza etmek ve Haliç körfezindeki gemilerini saldırılara karşı korumak amacıyla siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu maksatla hediyeler, mâli yardımlar, imtiyazlar, unvanlar vererek veya bedevi Arapların önde gelenleri ile antlaşmalar yaparak Arapları kontrol altına almaya ve sınırlarını korumaya çalışmışlardır. Ayrıca Irak ve Güney Arabistan bölgeleriyle gelişmiş ticari ilişkileri olan Sâsânîler, Hicâz Araplarıyla da ticari antlaşmalar yapmışlardır. Buna karşılık Mekkeliler de başta Irak olmak üzere Sâsânîlere bağlı bölgelerle iktisadi ilişkilerini geliştirmişlerdir. Sâsânîlerin Araplarla kurduğu olumlu ilişkiler, Bizans-Arap ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim Haliç körfezini kontrollerine alan Sâsânîler Anûşirvan döneminde, Vehriz öncülüğünde Habeşlileri Yemen'den çıkartarak Kızıldenizi de kontrollerine almışlardır. Sâsânîlerin Kızıldenizde yürütülen deniz ticaretini kontrollerine almaları üzerine Rûmlar Arap tüccarlara uyguladıkları vergileri çok fazla artırmışlardır.¹⁷⁵

Sâsânîlerin Bizansla yaptıkları savaşlar ve ülke içerisinde yaşanan sıkıntılar, Araplarla olan ilişkileri de etkilemiştir. Nitekim İslâmın ortaya çıktığı dönemde Sâsânîlerin bölgedeki etkinliği zayıflamıştı. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan Araplarla Sâsânî kuvvetleri arasında meydana gelen Zû Kâr savaşında alınan yenilgi bölgedeki güç dengelerini değiştirmiştir. Tarihi ihtilafli olan bu savaşın hicretten önce¹⁷⁶, bi'setten 3 yıl sonra¹⁷⁷, veya Bedir savaşı esnasında¹⁷⁸, gerçekleştiğine dair farklı haberler aktarılmıştır.

Bekrîlerin öncülüğünde gerçekleşen Zû Kâr savaşı ile Araplar, Farslılara karşı önemli bir başarı elde etmişlerdir.¹⁷⁹ Sâsânîlere karşı daha da cesaretlenen Arapların bu mücadelesi İslâmın yayılmasının önünü de açmıştır. Nitekim Arapların bu mücadelesi daha sonra Müslüman arapların mücadelesi haline gelmiştir.¹⁸⁰

174 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 285.

175 Cevâd Ali, *Mufasssal*, IV, 282-299.

176 Muhammed b. Habîb Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *Muhabber*, Beyrût, Dârü'l-Afâki'l-Cedîde, t.y., s. 306.

177 İbn Haldûn, *İber*, II, 325.

178 Cevâd Ali, *Mufasssal*, V, 293.

179 Zû Kâr savaşının detayları için bkz.: Taberî, *Tarih*, II, 193; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 442.

180 İsrâfîl Balcı, "Zû Kâr Savaşı ve Arap-Sâsânî İlişkilerindeki Önemi", Samsun, *OMÜİFD*, S. 26-27, 2008, ss. 55-72.

b. Sâsânî Kontrolündeki Bölgelere Yönelik Olarak Gerçekleştirilen Faaliyetler

İslâmın ortaya çıktığı dönemde doğu Arabistan'da bulunan Bahreyn ve Umân ile güney Arabistan'ın tamamını kapsayan Yemen'de Sâsânîlere bağlı valiler görev yapıyorlardı.

Hudeybiye antlaşmasından sonra hükümdarlara İslâma davet mektupları gönderen Hz. Peygamber, Sâsânîlere yönelik yaptığı ilk faaliyet olarak Abdullah b. Huzafe es-Sehmî'yi Kısra'ya bir mektupla gönderip İslâma davet etti. Kısra mektubu yırtıp Yemen valisi Bâzân'a da bir mektup yazarak Hz. Peygamber'i tutuklatıp kendisine göndermesini istedi. Hz. Peygamber kendisini tutuklamaya gelen görevlileri önce İslâma davet edip iki gün sonra geri gelmelerini söyledi. Görevliler geldiklerinde Hz. Peygamber'in kendilerine Kısra'nın, oğlu tarafından öldürüldüğünü haber vermesi ve bilahare olayın doğruluğunun anlaşılmasıyla Bâzân ve Ebnâ'ya mensup kişiler Müslüman oldular.¹⁸¹

Sâsânîlerin vilayeti konumundaki Yemen'in İslâmiyeti bu şekilde kabul etmesinin arka planında dönemin siyasi gelişmelerinin büyük etkisi olmuştur. Sâsânî ordusu Bizans ile yaptığı yıpratıcı savaşlar sonucu büyük güç kaybetmiş ve muhtemelen de Arabistan'ın doğu ve güneyindeki sömürge topraklarında bulunan askeri kuvvetlerini de Bizans ordusuna karşı yarımadanın kuzeyine kaydırmıştır.¹⁸² Neticede Sâsânîlerin Yemen'deki son valisinin Müslüman olması ile daha önce fiilen bitmiş olan Fars nüfuzu resmi olarak da sonlanmıştı.

Doğu Arabistan'da Sâsânîlerin kontrolünde bulunan Umân'ın nüfusunun çoğu Ezd kabilesine mensuptu. Ezd'in dışında farklı kabilelere mensup kişiler de bu çöllerde yaşıyordu ve Hz. Peygamber de onlardan birileri olan Cülenda'nın iki oğlu Abd ve Cafer'e, Amr b. el-Âs ve Ebu Zeyd el-Ensârî vasıtasıyla mektup gönderip İslâmiyete davet etti. İki kardeş bu daveti kabul edip Müslüman oldular.¹⁸³

Doğu Arabistan'da Sâsânîlerin idaresindeki bir diğer önemli bölge olan Bahreyn'de Temîm, Abdü'l-Kays ve Bekr b. Vâil kabileleri meskûndu. Hz. Peygamber zamanında Sâsânîlerin burada görevlendirdiği vali Münzir b. Sâvâ idi. Hz. Peygamber hicretin 8. yılında Âlâ b. Abdullah el-Hadramî'yi, İslâmiyeti kabul etme veya cizye ödeme

181 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 199.

182 Kara, *Mecûsîler*, s. 86.

183 Belazûrî, *Buldân*, s. 83.

seçeneklerini sunmak üzere Bahreyn'e gönderdi. Araplarla bir kısım Farslılar Müslüman oldular. Mecûsî, Yahudi ve Hristiyanlar ise cizye ödemek üzere antlaşma yaptılar.¹⁸⁴

Hız. Peygamber'in gerçekleştirmiş olduğu bu siyasi ve diplomatik girişimlerle Sâsânîlere bağlı Yemen, Bahreyn, Umman bölge vali ve amillerinin Müslüman olup, Medine'ye bağlılıklarını bildirmesinde, Sâsânîlerin Bizans'a karşı aldıkları mutlak yenilgi sonucu içine düştükleri iç karışıklıklar etkili olmuştur. Çünkü bu durumda Arap kabilelerinden birinin yegâne siyasi güç haline gelen Hız. Peygamber'e karşı Sâsânîlerden yardım istemesi mümkün görünmemektedir.¹⁸⁵ Nitekim Sâsânîler Müslümanların bu faaliyetlerine karşılık herhangi bir müdahalede bulunamamışlardır.

D. GERÇEKLEŞTİRİLEN ANTLAŞMALARIN ETKİSİ

1. Gayr-i müslimlere Yönelik Olanlar

a. Müşriklerle Yapılanlar Antlaşmalar

Müşriklerle yapılan en önemli antlaşma Hudeybiye Antlaşması olmuştur. Hız. Peygamber umre maksadıyla hicretin 6. yılında Zilkâde ayında yaklaşık 1500 kişiden oluşan kabile ile Mekke'ye doğru yola çıktığında, yanlarında yakın dövüş silahı kılıç dışında hiçbir silah almamışlardı. Müslümanların geleceğini duyan Mekkeli müşrikler, Hız. Peygamber ve ashabının Mescid-i Haram'ı ziyaret etmelerini engelleme hususunda aralarında anlaşıp Beldeh'te karargâh kurdular.¹⁸⁶ Müslümanlar Hudeybiye'ye geldiğinde onlarla müşrik Mekkeliler arasında elçiler gidip gelmeye başladı.¹⁸⁷ Görüşmelerin tıkanması üzerine ise Hız. Peygamber, Hız. Osman'ı göndermeye karar verdi. Daha sonra elçi olarak gönderilen Hız. Osman'ın öldüğü söylentileri gelince Hız. Peygamber, Müslümanları Bey'atü't-Rıdvân'a çağırdı ve onlardan bîat aldı. Bu arada elçiler de Hız. Peygamber ile Kureyşliler arasında gidip gelmeye devam ettiler ve nihayetinde sulh yapılması kararlaştırıldı.¹⁸⁸

Hız. Peygamber yaklaşık on gün kaldıktan sonra Hudeybiye'den ayrıldı ve Dacnan denilen yere geldiğinde¹⁸⁹ “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik”¹⁹⁰ ayeti nazil oldu.

184 Belazûrî, *Buldân*, s. 85.

185 Kara, “Heyetler Yılı”, ss. 105-106.

186 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 73-74.

187 Vâkıdî, *Meğâzi*, II, 603.

188 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 73-74.

189 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 75.

Nitekim Mekkelilerle yapılan bu sulhun Müslümanların aleyhine olduğunu düşünen ve şiddetle karşı çıkan sahabelerden biri olan Hz. Ömer'in de daha sonra "İslâmda Hudeybiye'den daha büyük bir fetih yoktur" dediği rivayet edilmiştir.¹⁹¹

Bu antlaşmanın büyük bir fetih olarak nitelendirilmesinin sebebi ise İslâmın yayılmasının önünde en büyük engel olan Kureyş kabilesinin Araplar üzerindeki gücünün kırılmaya başlamış olmasıdır. Nitekim tarihin kırılma noktalarından biri olarak nitelendirilen bu antlaşma ile başlayan süreç Hayber Gazvesi, Mekke'nin Fethi, Huneyn Gazvesi gibi önemli hadiselerle devam etmiş ve nihayetinde Tebûk gazvesi ile uluslararası boyutlarda bir zafer elde edilmiştir. Bu sürecin sonunda ise hicretin 9. yılında bütün Araplar gelip Hz. Peygamber'e itaat etmişlerdir.¹⁹²

Hudeybiye antlaşması ile İslâmiyetin yayılmasının önünü açan sulh maddelerinden bir tanesine göre iki taraf arasında on yıl boyunca savaş olmayacak ve diğer kabileler, Müslümanlar ve Kureyşliler arasında istedikleri tarafla müttefik olabileceklerdi. Bunun üzerine Huzâa kabilesi Müslümanların safına geçerken Benî Bekr ise Kureyşlilerle müttefik olmayı tercih etmiştir.¹⁹³ Bu madde İslâma davet faaliyetlerinin yolunu açtığı gibi Kureyş'in diğer Araplar üzerindeki etkisinin de kırılmasına sebep olmuştur. Çünkü artık diğer Arap kabileleri Kureyş liderliğine karşı kendilerini daha bağımsız hissetmeye başlamışlardır. Daha önce Kureyş'in baskısından çekinerek Müslümanlarla ilişki kurmaktan sakınan Arap kabileleri, bu antlaşmayla birlikte Medine ile rahat bir şekilde irtibata geçme cesareti bulmuşlardır.¹⁹⁴ Nitekim Hz. Peygamber Hudeybiye'den döndükten sonra elçiler vasıtasıyla Arap Yarımadası'nın çevresinde bulunan hükümdarlara gönderdiği İslâma davet mektuplarını, Arap Yarımadası'ndaki yerel yöneticilere ve bazı kabile liderlerine de göndermiştir.¹⁹⁵

Medine'ye gelen heyetler açısından bu antlaşmayı önemli kılan bir diğer husus ise Güney Arabistan ile bağlantı kurabilmesi ve burada İslâm davetinin yolunun açılmış olmasıdır. Çünkü Mekke halkı ile yapılan savaşlar bu şehrin güney taraflarındaki kabileleri

190 Fetih, 48/1.

191 Vâkıdî, *Meğâzî*, II, 607.

192 Mehmet Azimli, "Tarihin Kırılma Noktası; Hudeybiye Antlaşması", Malatya, *Hikmet Yurdu Dergisi*, C. III, S. 6, Yıl 3, 2010, s. 46.

193 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 317-318.

194 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 293.

195 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198.

yeni dinin nüfûz alanının dışında bırakmıştı. Hudeybiye sulhundan sonra Güney Arabistan ile temas etme imkânı doğmuştur.¹⁹⁶ Bu temaslar neticesinde gerek hicretin 9. yılında gerekse sonraki yıllarda Yemen'den çok sayıda heyet Medine'ye gelip bîat etmiş ve Müslüman olmuşlardır.

Hudeybiye antlaşması aynı zamanda İslâmın yayılması için nasıl bir sosyal ortama ihtiyaç duyulduğunu da açıkça ortaya koymuştur. Buna göre dinin yayılması için birinci şart siyasi hâkimiyet iken ikincisi barış ortamının tesisidir. Nitekim Hudeybiye antlaşmasından Mekke'nin Fethi'ne kadar geçen iki yıllık zaman sürecinde Müslüman olanların sayısı, tebliğin başlangıcından bu döneme kadar geçen sürede İslâma girenlerden çok daha fazlaydı.¹⁹⁷

Hudeybiye sulhundan sonra müşriklerle herhangi bir antlaşma yapılmamıştır. Çünkü bundan sonra Müslümanların sayısı hızla artmaya başlamış ve İslâm Devleti güçlenmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber müşriklerden gelen, İslâm Devleti'ne itaat etme karşılığında putperest inançlarında sabit kalma taleplerini kabul etmemiştir. Mekke'nin Fethi'nden önce Ebu Süfyan Hz. Peygamber'in yanına gelerek Hudeybiye antlaşmasının yenilenmesini ve süresinin uzatılmasını talep ettiğinde bu isteği reddedilmiştir.¹⁹⁸ Nitekim Mekke'nin Fethi'nden sonra bütün putlar yıkılmıştır. Ne var ki putperest inançlarında sabit kalmak yönünde kendilerinden bir talep gelmemesine rağmen Hz. Peygamber de bu konuda onlara baskı yapmamış ve kalplerinin imâna ısınmasını beklemeyi tercih etmiştir. Nitekim Huneyn savaşına katılanlar arasında çok sayıda müşrik de vardı. Onlardan biri olan SAVfân b. Ümeyye savaşa katıldığı gibi aynı zamanda 100 tane zırhı ödünç olarak vermiştir.¹⁹⁹

Kureyş'ten sonra Hicâz bölgesinin en önemli kabilesi olan Sakîf kabilesi, Tâif gazvesinden sonra teslim olduklarını bildirmek için geldiklerinde bunun sadece İslâm Devleti'ne boyun eğmek şeklinde algılamışlar ve inançlarında kalmaya yönelik taleplerde bulunmuşlardır. Ancak bu istekleri Hz. Peygamber tarafından kabul görmemiştir.²⁰⁰

196 Arnold, *İslâm*, s. 74.

197 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 293-294.

198 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 396.

199 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 890.

200 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 542.

Tebûk seferinden sonra inzal olunan Tevbe sûresinde; kâfirlerin cennete giremeyeceği, bu yıldan sonra müşriklerin hac yapamayacakları, çıplak bir şekilde tavaf edemeyecekleri ve bunun için insanlara dört ay mühlet verildiği belirtilmiştir. Bundan böyle Müslümanlarla müşrikler arasında bir antlaşma veya cizye olmayacağı vurgulanmıştır.²⁰¹ Nitekim daha sonra gelen heyetlerden böyle bir talep olmadığı gibi Arap heyetleri mutlak bir itaatle gelmişlerdir.

b. Hristiyan, Yahudi ve Mecusilerle Yapılan Antlaşmalar

Heyetlerden bazıları cizye ödemek karşılığında dinlerinde kalmak istemişlerdir. Hz. Peygamber, müşrik olmayıp ehl-i kitaba mensup olan ve heyet gönderen Yahudi ve Hristiyan kabilelerinin cizye ödemek şartıyla dinlerinde kalma taleplerini kabul etmiştir. Bunlar Hristiyan olan Negrân ahâlisi²⁰² ile Tağlib kabilesidir.²⁰³ Ayrıca İslâm ordusu Tebûk gazvesi için Şam bölgesine geldiğinde bu bölgede meskûn olup Yahudi dinine intisap etmiş olan Cerba, Ezruh, Maknâ²⁰⁴ ve Eyle²⁰⁵ ahâlileri de cizye ödemek koşuluyla dinlerinde kalmışlardır.

Dokumacılıkla tanınan Negrân ahâlisi ile²⁰⁶ Recep ayında bin, Safer ayında da bin olmak üzere toplam iki bin takım elbise üzerine antlaşma yapılmıştır. Ayrıca Yemen’de bir karışıklık olduğunda emanette kalmak üzere otuz zırh, otuz mızrak, otuz deve ve otuz at verilecekti. Buna karşılık Negrân ahâlisinin güvenliği sağlanacaktı.²⁰⁷

Muhtemelen hicretin 9. yılında Medine’ye gelen Tağlib kabilesinden Hristiyan olanlarla dinlerinde kalmak, fakat çocuklarını Hristiyan olarak vaftiz etmemeleri koşuluyla antlaşma yapılmıştır.²⁰⁸

Kaynaklarda Hz. Peygamber’in Cerba ve Ezruh ahâlisine hitaben yazdığı iki belgeden bahsedilmiştir. Bunlardan biri sadece Ezruh ahâlisine yazılmış iken diğeri ise Cerba ve Ezruh ahâlilerine birlikte yazılmıştır. Bu belgelerde, Cerba ve Ezruh ahâlilerinin Müslümanlara karşı dürüst davrandıkları sürece güvende olacakları belirtilmiştir. Aynı

201 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 543-544.

202 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 167.

203 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 239.

204 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 221.

205 Yâkût, *Mu’cemu’l-Buldân*, I, 292.

206 Cevâd Ali, *Mufassal*, VI, 227.

207 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 573; Ebu Ubeyd, *Kitâbü’l-Emvâl*, s. 206; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 168..

208 İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 239.

şekilde Müslümanlardan birinin de endişe, korku ve tazir dolayısıyla kendilerine iltica edebileceği ve onu korumaları gerektiği teminat altına alınmıştır. Cizye olarak da her yılın Recep ayında, halis altından tam yüz dinar ödemekle mükellef kılınmışlardır. Ayrıca Müslümanlar, onlara karşı savaşmak üzere çıktığında önceden haber verilmesi hususunda antlaşma yapılmıştır.²⁰⁹

Maknâ ahâlisi ile yapılan antlaşmaya göre güvende olduklarına dair teminat verilmiştir. Cizye olarak ise ürettikleri dokuma ve meyvelerinin dörtte birini vermekle mükellef kılınmışlardır.²¹⁰

Eyle ahâlisi ile yıllık 300 dinar cizye ödenmesi üzerine antlaşma yapılmıştır.²¹¹ Anlaşma belgesinde Eyle ahâlisinin karada ve denizde güvende olacağı belirtilmiştir. Buna mukabil Müslümanların denizde ve karada güvenli bir şekilde yolculuk yapmaları garanti edilmiştir. Ayrıca Eyle ahâlisinden olay çıkaran herhangi birinin konumu ne olursa olsun affedilmeyeceği belirtilmiştir.²¹²

Hz. Peygamber, ehl-i kitab olan Yahudi ve Hristiyanlara verdiği cizye ödeme karşılığında dinlerinde kalma hakkını Mecusilere de tanımıştır. Hz. Peygamber, Ci'rane dönüşünde Bahreyn'de bulunan Münzir b. Sâvâ el-Abdî'nin İslâma davet edilmesi için Âlâ b. Hadramî'yi göndermiştir. Münzir verdiği cevapta Müslüman olmayı ve zekât vermeyi kabul ettiğini, aynı zamanda Hecer ahâlisinin bir kısmının da Müslüman olmayı kabul ettiğini, fakat memleketinde mûkim olan mecusi ve Yahudilerin Müslüman olmayı reddettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine cizye ödemek koşuluyla kendileri ile sulh yapılabileceği bildirilmiştir.²¹³

2. Müslümanlara Yönelik Olanlar

Hicretin 5. yılından itibaren Arap heyetleri Hz. Peygamber'e gelmeye başlamışlardır. Müslüman olan bu heyetler memleketlerine dönmeden önce kendilerine birer belge verilmiştir. Bu belgelerin içeriklerine bakıldığında, dini emirleri izah etmenin yanında sınırları korumak, iktâ vermek gibi birçok farklı amaçla yazılmışlardır.²¹⁴ Bu

209 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221. Ayrıca bkz.: Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 217.

210 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

211 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 292.

212 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 525-526; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

213 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 202. Ayrıca bkz.: Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 46.

214 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 54.

belgeler aynı zamanda Hz. Peygamber ile yapılmış birer antlaşma metni olarak da değerlendirilebilir. Çünkü kabilelere verilen bu vesikaların en önemli özelliklerinden biri bunların birer ahitnâme olmaları ve emannâme niteliği taşımalarıdır. Nitekim Hz. Peygamber bu belgeleri devlet başkanı sıfatıyla vermiştir. Gelen heyetlerden biri olan Bârik kabilesine verdiği belgede bunun bir ahitnâme ve emannâme olduğunu belirtmiş²¹⁵ ve onları herhangi bir saldırıya karşı himayesine alarak devlet başkanı ve hâkim birinin vasfıyla hareket etmiştir.²¹⁶ Aynı şekilde siyasi hâkimiyetin bir sembolü olarak da dönüşleri esnasında kendilerine su kuyuları ve bazı araziler tahsis etmiştir.²¹⁷

Gelen heyetlerden bazılarının Hz. Peygamber ile özellikle konuşmak istedikleri mevzulardan biri de hicret etme bahsi olmuştur. Medine döneminin ilk yıllarında İslâmiyeti kabul eden çevredeki insanların Hz. Peygamber'in yanına hicret etmesi zorunlu olup, bu durum imânla ilgili görülmüştür. Kur'an, buna uymayanları şiddetle kınamış ve onların âkıbetlerinin korkunç olacağını belirtmiştir.²¹⁸ Müminlere böyle kimselerle yakın dostluk ilişkilerinin kesilmesi de emredilmiştir.²¹⁹

Hz. Peygamber kendisine iman ve bîat etmek üzere gelen kişilerden bîat şartı olarak hicret etmelerini istemiştir.²²⁰ Ancak Daha sonra İslâmiyet güç kazanıp Müslümanların buldukları bölgelerde yapılan baskılar ortadan kalkmaya başlamıştır. Artık dinin esaslarını kolayca öğrenebilecek bir ortam oluşunca ve nihayetinde Mekke fethedilince hicret bir zorunluluk olmaktan çıkarılmıştır.²²¹ Nitekim Mekke'nin Fethi'nden sonra gelen Sa'lebe²²² ve Abs kabilesinden bir grup Medine'ye geldiklerinde hicret etmelerinin gerekip gerekmediğini sorduklarında, Hz. Peygamber artık hicret etmeye gerek kalmadığını söylemiştir.²²³ Bununla ilgili "Fetihten sonra hicret yoktur" dediği rivayet edilmiştir.²²⁴

215 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

216 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 67.

217 Apak, *İslam Tarihi*, I, 388. Hz. Muhammed sadece bir peygamber değildi. Aynı zamanda devlet başkanı vasfına sahipti. Nitekim İbn İshâk'ın Hayber'in Fethi ile ilgili aktardığı bir anlatıda Hz. Peygamber'den "Melikü'l-Hicâz" diye bahsedilmiştir. Bkz.: İbn Hişâm, *Sîre*, II, 353.

218 Önkal, "Hicret", *DİA*, XVII, s. 462, Bkz.: Nisâ, 4/97.

219 Enfâl, 8/72.

220 Önkal, "Hicret", s. 462. Ayrıca bkz.: Nisâ, 4/97.

221 Önkal, "Hicret", a.y.

222 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 310.

223 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226.

224 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 110.

Heyetler, Müslüman olup bîat ettikten sonra memleketlerine dönmüşlerdir. Bu heyetlerin ekseriyeti hicretin zorunlu olmadığı Mekke'nin Fethi'nden sonra gelmiş olmalarına rağmen, Mekke'nin Fethi'nden önce yani hicret etmenin zorunlu olduğu dönemde gelen heyetler de Medine'ye hicret etmemişlerdir. İlk gelen heyet olan ve hicretin 5. yılında 400 kişiden oluşan kalabalık bir toplulukla Medine'ye gelen Müzeyne kabilesi için Hz. Peygamber "Sizler nerede olursanız Muhacir sayılırsınız. Mallarınızın yanına dönün" diyerek hicret etmelerine gerek olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine heyettekiler memleketlerine dönmüşlerdir.²²⁵ Mekke'nin Fethi'nden önce Medine'ye gelen Tufeyl b. Amr ed-Devsî Müslüman olunca kavmini de İslâma davet etmiştir. Davete icabet eden Devs kabilesi aralarında Abdullah b. Üzeyhir ve Ebu Hureyre'nin de olduğu yetmiş veya seksen kişiden oluşan bir heyetle Medine'ye gelmişlerdir. Daha sonra Müslümanlarla Hayber gazvesine katılan kabilenin reisi Tufeyl, Hz. Peygamber'den kendisini kavminden ayırmamasını istemiştir.²²⁶

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere gelen heyetler, hicretin zaruri olduğu bir dönemde gelip bîat etmelerine rağmen Hz. Peygamber, Medine'ye hicret etmek hususunda kendilerini zorlamamıştır. Öte yandan kimi heyetler veya heyetlerin içerisindeki şahıslar hicret etmeyi tercih etmişlerdir. Bu heyetlerden biri olan Abs kabilesinden bir grup Mekke'nin Fethi'nden önce Müslüman olup Medine'ye yerleşmiştir.²²⁷ Devs kabilesinin olduğu heyette bulunan Ebu Hureyre ise Medine'de kalmayı tercih etmiştir.²²⁸ Yine Mekke'nin Fethi'nden önce gelen Bekr b. Vâil kabilesinden bir heyet Hz. Peygamber'e geldiğinde aralarında bulunan ve Yemâme'de yaşayan Abdullah b. Esved mallarını satıp Hz. Peygamber'in yanına hicret etmiştir.²²⁹

E. GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ FAALİYETLERİN ETKİSİ

Medine'ye hicret ettikten sonra İslâm Devleti'nin temellerini atan Hz. Peygamber çeşitli gayelerle farklı bölgelere kırk yedi seriyye göndermiştir. Ayrıca yirmi yedi tane gazveye katılmış ve bunların dokuz tanesinde bizzat savaşmıştır. Bunlar; Bedir, Uhud,

225 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 222.

226 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 275.

227 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 225.

228 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 275.

229 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239.

Müreysî, Hendek, Kureyza, Hayber, Mekke'nin Fethi, Huneyn ve Tâif gazvelerdir.²³⁰ Medineliler, Hz. Peygamber ile yaptıkları antlaşmada sadece kendi yurtlarında O'nu koruyacaklarına dair sözleştikleri için Bedir gazvesinden önce gerçekleştirilen seriyye ve gazvelere katılmamışlardır. Nitekim Ubeyde b. Hâris ve Sa'd b. Ebî Vakkas komutasında gerçekleştirilen seriyyeler ile Ebvâ gazvesine sadece Muhacirler katılmışlardır.²³¹

Ekseriyeti Arap Yarımadası'nda diğer bir kısmı ise yarımada ile Bizans topraklarına dâhil olan Şam toprakları arasında gerçekleştirilen askeri faaliyetler, İslâm Devleti'nin siyasi nüfuzunu kuvvetlendirmiş ve Arap kabilelerinin heyet göndermelerine zemin teşkil eden önemli unsurlardan olmuştur. Nitekim gelen kabilelerden bazıları İslâm Devleti'nin gücüne sığınma talebiyle gelmiştir. Bu kabilere biri olan Bârik kabilesi Medine'ye gelip Müslüman olduktan sonra kendilerine verilen belgede, bu belgenin bir ahitnâme olduğu vurgulanmıştır. Buna göre kendilerine ait olan meyvelerinin koparılmayacağı, onlar istemedikçe bahar ya da yaz aylarında topraklarında hayvan otlatılmayacağı, kıtlık zamanlarında onların topraklarından geçen Müslümanların üç gün misafir edileceği, meyveleri olgunlaştığı zaman ordan geçen yolcuların dalından koparmamak ve toplayıp götürmemek şartıyla ancak yere dökülenlerden yiyebilecekleri belirtilmiştir.²³² Belgeden anlaşıldığına göre bu kabile zayıf olup, mahsüllerini koruyacak güçleri olmadığı için Hz. Peygamber'e sığınıp ondan emân almak için gelmişlerdir.²³³

Mekke'nin Fethi, Huneyn ve Tâif gazvelerinden sonra Hicâz bölgesinde siyasi, askeri, iktisadi ve toplumsal olarak diğer Arap kabileleri arasında lider konumunda bulunan ve Arap Yarımadası'nda İslâm Devleti karşısındaki yegâne güç olarak Müslümanların karşısında duran Kureyş ve Sakîf ahâlisi ile Hevâzin kabileleri teslim olup İslâma girmişlerdir. Bunlardan Hevâzin ile Sakîf kabilesi Medine'ye heyet göndermişlerdir. Gazvelerden başka Hz. Peygamber'in emriyle gönderilen seriyyeler neticesinde bazı kabileler teslim olup akabinde Medine'ye heyet göndererek Müslüman olmuşlardır. Bu kabilelerden biri olan Tay kabilesi, Hz. Ali'nin yaptığı seriyye sonucunda esir alınmaları üzerine Müslüman olmuşlardır. Bu seriyye esnasında ailesini yanına alarak Şam taraflarına kaçan Adî b. Hatem esir alınanlar arasında bulunan kız kardeşinin serbest

230 Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 7.

231 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 4-5.

232 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

233 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s. 67.

kaldıktan sonra Hz. Peygamber ile ilgili anlattıklardan etkilenerек Medine'ye gelip Müslüman olmuştur.²³⁴

Hicretin 10. yılının Ramazan ayında Hz. Ali komutasındaki birlik Yemen'e Mezhic kabilelerinin yaşadıkları bölgeye gönderilmiştir. Müşriklerin kendilerine tebliğ edilen İslâm davetine olumsuz cevap vermeleri üzerine çıkan savaşta Mezhic'ten yirmi kişi öldürülmüştür. Daha sonra itaat edip İslâma giren kabile mensupları zekâtlarını teslim etmişlerdir.²³⁵

Becîle kabilesinden Cerîr b. Abdullah, Zülhalasa putunu yıktıktan ve Has'am kabilesinden bazılarını öldürdükten sonra As'as b. Zahr ve Enes b. Müdrîk, Has'am kabilesinden bazı adamlarla birlikte Hz. Peygamber'e gelip bîat etmiş ve Müslüman olmuşlardır.²³⁶

Hz. Peygamber, hicretin 8. yılında Ci'rane dönüşünde Kays b. Ubâde'yi Sudâ bölgesini fethetmesi için Yemen tarafına göndermiştir. Kays b. Ubâde komutanlığında 400 kişiden oluşan Müslüman birliği Kanât bölgesine doğru harekete geçtiğinde, Müslümanların savaş için geldiklerini öğrenen Ziyad b. Hâris es-Sudâî, hemen Medine'ye gelip Hz. Peygambere, kavmi ile kendisinin onun emrinde olduğunu beyan edip askerlerini geri çekmesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber birliği geri çekmiştir.²³⁷ Daha sonra aralarında Ziyad b. Hâris'in²³⁸ olduğu Sudâlîlerden oluşan on beş kişilik bir heyet, Medine'ye gelip kabileleri adına bîat ettiklerini beyan etmişlerdir.²³⁹

Hz. Peygamber, Huzâa'dan Benî Ka'b'ın zekâtlarını toplaması için gönderdiği Nahhâm el-Adevî denilen Bişr b. Süfyân'ın²⁴⁰ Temîm kabilesinin bir kolu olan Benî Anber tarafından engellenmesi üzerine hicretin 9. yılının Muharrem ayında²⁴¹ Uyeyne b. Hısn komutasında bir orduyu üzerlerine göndermiştir.²⁴² Bu seriyyede on iki erkek, on bir kadın ve otuz çocuk esir alınıp Medine'ye getirilmiştir. Bunun üzerine, aralarında Utârid b. Hâcib, ez-Zibrikân b. Bedr, Kays b. Âsım, Kays b. el-Hâris, Nu'aym b. Sa'd, el-Akra b.

234 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 244.

235 Vâkîdî, *Meğâzî*, III, 1079-1080.

236 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262.

237 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 247.

238 Halebî, *Sîretü'l-Halebiyye*, III, 332.

239 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 247.

240 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 225.

241 İbn Seyyidinnâs, *Uyünü'l-Eser*, II, 253.

242 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 627.

Hâbis, Riyâh b. el-Hâris ve Amr b. el-Ethem'in de bulunduğu kabilenin önde gelenleri Medine'ye gelmişlerdir. Bu sırada Hz. Peygamber'in evinde dinleniyor olmasını yanlış anlayıp Onun geç kaldığını düşünen heyet "Ey Muhammed! Bizim yanımıza çık!" diye bağırılmışlardır. Bu tavırlarından dolayı "Ey Muhammed! Odaların arkasından seslenenlerin çoğu akletmeyen kimselerdir"²⁴³ ayeti nazil olmuştur.²⁴⁴

Beni Temîmliler yanlarında şair ve hatiplerini de getirmişlerdi. Hz. Peygamber'in huzuruna çıktıkları zaman Utârid b. Hâcib ile Sâbit b. Kays b. Şemmâs ve ez-Zibrikan b. Bedr ile de Hassân b. Sâbit müfaherede bulunmuşlardır. Temîmliler Sâbit b. Kays b. Şemmâs ile Hassân b. Sâbit'in üstünlüğünü kabul etmişler ve daha sonra Müslüman olmuşlardır,²⁴⁵ akabinde de esirler serbest bırakılmıştır.²⁴⁶

F.KABİLELER ARASINDA YAŞANAN ANLAŞMAZLIKLARIN ETKİSİ

Kabileler arasında yaşanan anlaşmazlıklar kimi kabilelerin Medine'ye gelip İslâm Devleti'ne bağlılıklarını bildirmelerine sebep olmuştur. Bu kabilelerden olan Murâd kabilesi, Benî Hâris kabilesi ile Yeğus putunun kime ait olacağı hususunda çıkan tartışma neticesinde savaşmışlardır. Rezm Günü olarak bilinen bu savaşta Benî Hâris kabilesi Hemdân kabilelerinden yardım istemiştir. Bedir savaşıyla aynı tarihlerde meydana gelmiş olan Rezm Günü'nde Murâd kabilesi hezimete uğramıştır.²⁴⁷ Bu savaşta Arap Yarımadası'nın meliklerinden olan Kinde kabilesinin²⁴⁸ kendilerine vasal olan Murad kabilesine yardım etmemesi üzerine ağır kayıplar verilince, Ferve b. Müseyk el-Murâdî, Hicrî 10. yılında Kinde melikleriyle ilişkisini keserek kabilesi adına Medine'ye gidip Hz. Peygamber'e bîat etmiştir.²⁴⁹

Medine'de gelen Ferve ile Hz. Peygamber arasında şöyle bir konuşmanın geçtiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber: "Ey Ferve! Rezm Günü kavminin başına gelenler seni çok mu etkiledi?" diye sorunca Ferve: "Ey Allah'ın elçisi! Kimin kavmine, Rezm Günü benim kavmimin başına gelenler gibi bir şey gelir de bu onu üzmez?" deyince Hz.

243 Hucurât, 49/4.

244 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 224-225.

245 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, II, 253-255. Münafere ile aynı anlamda kullanılan Müfahere; iki kişinin izzet ve şeref yönünden birbirlerinden üstün olduklarına dair yaptıkları sözlü atışmalarıdır. Hangi tarafın üstün geldiğine ise orada bulunanlar karar veriyordu. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, V, 226.

246 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 224-225.

247 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân, Buldân*, V, 439.

248 Abdülkerim, *Devletü Yesrib*, s.64.

249 Taberî, *Tarih*, III, 134.

Peygamber: “Evet doğru ama bu felaketler İslâmiyet için hayırlı oldu” cevabını vermiştir.²⁵⁰

Kinde melikleriyle anlaşmazlık yaşayanlardan bir diğeri de Vâil b. Hucr olmuştur. Vâil ile Kinde kabilesinden Eş’as ve diğerleri arasında Hadremevt’teki bir vadi hakkında münakaşa çıkması üzerine, davayı Hz. Peygamber’e götürdüler. Hz. Peygamber de Müslüman olan Vâil’in lehine olacak bir kararla belgeyi yazdırdı. Belgenin içeriği şöyleydi: “Bu, Peygamber Muhammed’den Hadremevt meliki Vâil’e bir belgedir. Sen Müslüman oldun ve elindeki toprakların ve kalelerin senin olduğuna karar verdim. Senden alınacak olan onda birdir. Bu konuda iki adil insan karar verecektir. Ayrıca din ve peygamber ayakta kaldığı ve Müslümanlar da Hz. Peygamber’e yardımcı oldukları sürece bu topraklarda zulme uğramayacaksın.”²⁵¹

II. DİNİ NİTELİKLİ OLANLAR

A. İSLÂMA DAVET FAALİYETLERİNİN ETKİSİ

İslâm dinini yayma ve Müslümanların dini görevlerini yerine getirmeleri için yapılan çağrı anlamındaki davet,²⁵² İslâm dininin temellerinden biri olup, inzal olunan vahyi tebliğ etmek ve daveti gerçekleştirmek maksadıyla yapılıyordu.²⁵³ Davet vazifesini en yakınlarından başlayarak ifa eden Hz. Peygamber, özellikle Medine’ye hicret edip İslâmı bir devlet olarak teşkilatlandırdıktan sonra, bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber olarak kendisine bildirilmiş vahyin ışığında öncelikle Arap Yarımadası’ndan başlamak üzere insanları İslâma davet etmeye başlamıştır.²⁵⁴

1. Mekke’nin Fethi’nden Önce Yapılan Davet Faaliyetleri

Hız. Peygamber, Mekke devri boyunca hiçbir şiddete başvurmadan ve hatta kendisine yönelik saldırılara da mukabelede bulunmadan sadece tebliğ ve davet vazifesini ifa etmeye çalışmıştır.²⁵⁵ Mekke döneminde yaşanan sıkıntılardan sonra Medine’ye hicret ederek burada İslâm Devleti’nin temellerini atan Hz. Peygamber özellikle Kureyşlilerle Hudeybiye antlaşmasını yaptıktan sonra, İslâma davet faaliyetlerini daha da hızlandırmış

250 Taberî, *Tarih*, III, 326.

251 İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 262.

252 Mustafa Çağrı, “Da’vet”, *DİA*, XIII, s.16.

253 Abidin Sönmez, *Rasûlullah’ın İslâma Davet Mektupları*, 2. B., İstanbul, İnkılâb Yayınları, 1990, s. 33.

254 Sönmez, *Davet Mektupları*, s. 41.

255 Sönmez, *Davet Mektupları*, s. 25.

ve hicretin altıncı senesinde Zilhicce ayında Hudeybiye'den döndükten sonra Arap Yarımadası'nda bulunan yerel yöneticilere ve çevre hükümdarlara mektuplar göndermeye başlamıştır. Dihye b. Halife el-Kelbî'yi Kayser'e, Abdullah b. Huzafe es-Sehmî'yi Kısra'ya, Hatib b. Ebî Beltâ el-Lahmî'yi İskenderiye efendisi Mukavkıs'a, Şucâ b. Vehb el-Esedî'yi Hâris b. Ebî Şemr el-Ğassanî'ye, Süleyt b. Amr el-Âmirî'yi ise Hevze b. Alî el-Hanefî'ye göndermiştir.²⁵⁶

Yapılan tebliğ faaliyetleri neticesinde kimi kabileler Müslüman olmuş ve daha sonra heyetlerin yoğun bir şekilde geldiği “senetü'l-vüfûd” da Medine'ye gelerek Müslüman olduklarını ikrar etmek, ziyarette bulunmak veya Hz. Peygamber'den dua istemek amacıyla gelmişlerdir. Mürre ve Fezâre kabileleri bu amaçlarla gelen heyetlerden olmuşlardır.

Daha önce Müslüman olan Mürre kabilesi Hâris b. Avf başkanlığındaki on üç kişilik heyet ile Medine'ye gelip Hz. Peygamber ile görüşüp memleketlerindeki kuraklık ve kıtlık sebebiyle Hz. Peygamber'den dua etmesini isteyince, Hz. Peygamber de Allah'a yağmur yağdırması için dua etmiştir.²⁵⁷

Fezâre kabilesi aynı şekilde İslâmı kabul ederek gelmişlerdi. Memleketlerindeki kuraklığı ve hayvanlarının telef olduğunu söyleyip bunun için Hz. Peygamber'den dua etmesini istemişlerdir.²⁵⁸

2. Mekke'nin Fethi'nden Sonra Yapılan Davet Faaliyetleri

İslâm Devleti'nin etkinliğinin artmasıyla beraber davet mektuplarının içeriği değişmeye başlamıştır. Gönderilen mektuplar İslâma davet ile beraber İslâm Devleti'ne bîat etme çağrısını da kapsamaya başlamıştır. Bilhassa Mekke'nin Fethi ve akabinde gerçekleştirilen Huneyn ve Tâif gazveleri ile Hicâz bölgesinin en önemli iki kabilesi olan Kureyş ve Sakîf'in de olduğu Hevâzin kabilelerinin itaat altına alınmasıyla Medine'de kurulan İslâm Devleti'nin gücü ve hâkimiyet alanı genişlemiştir. Daha sonra Arap Yarımadası'ndaki yerel yöneticilere mektuplar gönderen Hz. Peygamber, onları İslâm Devleti'ne tabi olmakla, savaşmak arasında muhayyer bırakmıştır. Nitekim Hz. Peygamber, Ci'rane'den dönüşünde Âlâ b. Hadramî'yi Bahreyn emiri Münzir b. Sâvâ el-

256 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198-201.

257 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 227.

258 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 226.

Abdî'ye gönderdiğinde,²⁵⁹ Münzir'e Müslüman olmasını, aksi takdirde mülkünün elinden alınacağını bildirmiştir.²⁶⁰ Bunun üzerine Münzir Müslüman olduğunu ve Hz. Peygamber'i tasdik ettiğini belirtmiştir.²⁶¹ Daha sonra Müslüman olan Ezd Umân kabilesine mensup bir heyet ziyaret amacıyla Hz. Peygamber'in yanına gelmişlerdir.²⁶²

Hicretin 8. yılında Zilka'de ayında Amr b. el-Âs, Ceyfer ve Abd b. el-Cülendî'ye gönderilmiştir.²⁶³ Amr ile gönderilen mektupta İslâmı kabul etmeleri aksi takdirde mülklerinin ve topraklarının kendilerinden alınacağı bildirilmiştir.²⁶⁴ Müslüman olma hususunda isteksiz bir tavır sergileyen iki kardeş, Amr b. el-Âs'ın kararlı tutumu sonrasında İslâma boyun eğmek zorunda kalmışlardır.²⁶⁵

İslâma davet faaliyetleri için önemli dönüm noktalarından biri de Tevbe sûresinin inzali olmuştur. İslâm öncesinde müşrik Araplar için dini bir merkez olan Mekke'nin fethedilmesiyle Mekke ve Kâbe tamamen putlardan temizlenmiştir. Ne var ki müşriklerin hac ve umre için Mekke'yi ziyarete etmeleri hususunda değişen bir durum yoktu.²⁶⁶ Bu fetihle Arabistan yarımadasında İslâm hâkimiyetinin sağlanmasında çok önemli bir merhale kat edilmişse de yarımada'nın çeşitli yerlerinde varlığını sürdüren direnişler bitmemiş, Müslümanlarla aynı coğrafyada yaşayan ve kendileriyle antlaşmalar yapılan bazı müşrik gruplar, varıklarını devam ettirmişlerdir.²⁶⁷ Bu durum, Hz. Peygamber Tebûk seferinden döndükten sonra hac mevsiminde Tevbe sûresinin ilk ayetlerinin inzal olmasıyla son bulmuştur.²⁶⁸

Hicretin 9. yılında Müslümanların hac vazifelerini ifa etmeleri için hac emiri olarak gönderilen Hz. Ebu Bekr, beraberindeki Müslümanlarla birlikte yola çıktıktan sonra²⁶⁹ Tevbe sûresinin inzal olunması üzerine özellikle müşrikleri ilgilendiren hükümlerin tebliğ edilmesi için arkadan Hz. Ali'yi gönderilmiştir.²⁷⁰ Bilhassa surenin ilk bölümünde

259 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 202.

260 Hamidullah, *Vesâik*, s.145.

261 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 202.

262 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 264.

263 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 201.

264 Hamidullah, *Vesâik*, s.162.

265 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 201.

266 Kara, "Heyetler Yılı", s. 111.

267 Bekir Topaloğlu, "Tevbe Suresi", *DİA*, XXXX, s.586.

268 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, (thk.: Muhammed Hüseyin Şemseddin), IV, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1419, 90.

269 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 543.

270 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 545.

zikredilen konu, hac esnasında ilan edilmeyi gerektirecek kadar önemli olduğundan hususi olarak Hz. Ali, gönderilmiş ve müşriklere karşı izlenecek yeni politikayı bildirmesi için kendisine talimat verilmiştir.²⁷¹

“Allah ve resulünden antlaşma yaptığımız müşriklere açık bildiri” diye başlayan sûrenin ilk âyetlerinde Müslümanlarla puta tapanların dini, siyasi ve sosyal konularının bundan böyle tamamen birbirinden ayrılacağı ifade edilmiştir. Buna göre aralarında antlaşma bulunan gruplarla antlaşma süresince, diğer müşriklerle ise o günden itibaren dört ay süreyle barış halinin devam edeceği belirtilmiştir. Antlaşma şartlarına riayet eden ve Müslümanların düşmanlarına destek vermeyen müşriklere savaş açılmayacağı beyan edilmiştir. Bunun yanında putperestlikten dönüp iman eden, namaz kılıp zekât veren herkesin dokunulmazlığa sahip olacağı ve kendi inancına bağlı kalmakla birlikte Müslümanların yurduna girmek isteyenlere de güvence verileceği bildirilmiştir.²⁷²

Arap Yarımadası’nda putperestliğin bittiğini resmen ilan eden Tevbe sûresinin²⁷³ hac mevsiminde ilanını, yarımadadaki putperest direnişin kırılması hususunda güçlü bir etkiye sahip olmuştur.²⁷⁴ Nitekim Hz. Ali’nin çağrısından sonra Araplar ilk başta, bu konuda birbirlerini kınamış olsalar da sonrasında “Size ne oluyor, Kureyş bile Müslüman oldu”²⁷⁵ diyerek Hz. Peygamber’e gelmeye başlamışlardır. Nitekim İbn Sa’d’ın aktardığına göre hicretin 10. yılında yani Tevbe sûresi nazil olduktan sonra çok sayıda heyet gelmiştir.²⁷⁶

Müşrik Araplar, kendileriyle artık sulh yapılmayacağı açıkça belirtildikten sonra İslâm ile kılıçtan birini tercih etmekte muhayyer bırakılmışlardır.²⁷⁷ Nitekim bu tarihten itibaren tebliğ için gönderilen elçilere Hz. Peygamber bu yönde talimat vermiştir. Yemen bölgesine gönderilen Halid b. Velîd, bu amaçla Hâris b. Negrân kabilesine gönderilmiştir. Hz. Peygamber hicretin 10. yılında Hâlid b. Velîd’i Benî Hâris b. Negrân’a gönderip onlarla savaşmadan önce üç kere İslâma davet etmesini emretmiştir. Hâlid emredilene yaptıktan sonra orada bulunan Benî Hâris b. Ka’b kabilesine mensup olanlar bu davete

271 Mevdudî, *Tefhimü'l-Kurân*, II, 191-192.

272 Topaloğlu, “Tevbe Suresi”, *DİA*, XXXX, s. 586.

273 Mübarekpûrî, *Rahîkü'l-Mahtûm*, I, 404.

274 Kara, “Heyetler Yılı”, s. 111.

275 Taberi, *Tarih*, III, 123.

276 Fâdıl, el-Medğes, “Vüfûdü'l-Arab”, s. 4.

277 Sönmez, *Davet Mektupları*, s. 25.

olumlu cevap vermiş ve Müslüman olmuşlardır. Daha sonra Hâlid, Hâris kabilesinden bir heyetle Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir.²⁷⁸

İslâmın ilk dönemlerinden itibaren Müşrik Araplar'a yönelik davet faaliyetleri bu şekilde gelişmiş iken Hristiyan, Yahudi ve Mecusiler için ise farklı bir uygulama benimsenmiştir. Bu dinlere mensup olanlar için yapılan davet faaliyetlerinde öncelikli olarak Müslüman olmaları için kendilerine tebliğde bulunulmuştur. Müslüman olmayı kabul etmeyenlerden ise cizye ödemek şartıyla İslâm Devleti'nin hâkimiyetini kabul etmeleri istenmiştir. Nitekim Hz. Peygamber, Benî Hâris b. Ka'b ve Negrân piskoposlarına, kâhinlerine, onlara tabi olanlara ve ruhbanlarına gönderdiği mektupta kiliselerine, mabetlerine ve manastırlarına dokunulmayacağını bildirmiştir.²⁷⁹

Hristiyan olan Negrân ahâlisi²⁸⁰ ve Tağlib kabilesi²⁸¹ ile Yahudi dinine intisap etmiş olan Cerba, Ezruh, Maknâ²⁸² ve Eyle²⁸³ ahâlileri cizye ödemek koşuluyla dinlerinde kalmışlardır. Hz. Peygamber, Münzir b. Sâvâ el-Abdî'yi İslâma davet etmek için mektup yazmıştır. Münzir ise Müslüman olmayı ve zekât vermeyi kabul ettiğini, aynı zamanda Hecer ahâlisinin bir kısmının da Müslüman olmayı kabul ettiğini fakat memleketinde mûkim olan Mecusi ve Yahudilerin Müslüman olmayı reddettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber cizye ödemek koşuluyla kendileri ile sulh yapılabileceğini belirterek²⁸⁴ Hristiyan ve Yahudilere vermiş olduğu hakkı Mecusilere de tanımıştır.

B. PUTPERESETLERİN MABEDLERİNE YÖNELİK FAALİYETLERİN ETKİSİ

İslâmiyet, dinimizin esası olan,²⁸⁵ Allah'ın zâtında, sıfatlarında, mâbud oluşunda bir ve tek olduğunun zihin ve kalp yoluyla kabul edimesi anlamındaki tevhid²⁸⁶ inancının temelleri üzerine inşa edilmiştir. Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerine başladığında, en önemli gayesi başta putperestler olmak üzere Yahûdi, Hristiyan, Mecusî, Sabiî ve Hanif

278 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 255-256.

279 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 204.

280 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 167.

281 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239.

282 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 221.

283 Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I, 292.

284 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 202.

285 Mevlüt Özler, *İslâm Düşüncesinde Tevhid*, İstanbul, Nün Yayıncılık, 1995, s. 26.

286 Özler, "Tevhid", *DİA*, XXXXI, s. 18.

inancına mensup insanların yaşadığı Arap Yarımadası'nda İslâmiyeti hâkim kılmaktı.²⁸⁷ Nitekim insanlık tarihi de başından itibaren bir tevhid mücadelesidir. İlk insanın aynı zamanda bir peygamber olması bunun delilidir. Zira bütün peygamberlerin esas gayesi tevhide davet olmuştur.²⁸⁸ Bu doğrultuda Hz. Peygamber'in mücadele ettiği grup, İslâmın doğuşu esnasında Arap Yarımadası'nda en yaygın olan putperestler olmuştur.²⁸⁹ Allah'ın yanında ikinci dereceden tanrıları ilah olarak kabul eden ve Allah'a şirik koşan²⁹⁰ müşrik Arapların bu inancını kırıp tevhid inancının temellerine dayanan İslâmiyeti yaymak ve Hicâz'dan başlamak üzere önce Arap Yarımadası'na, sonra insanlığa bunu tebliğ etmek, Hz. Peygamber'in en önemli gayesi olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber vefat etmeden önce de vasiyette bulunurken, müşrikleri Arap Yarımadası'nda çıkarmaları yönündeki tavsiyesini üç defa tekrarlamıştır.²⁹¹

Putpresetlik inancıyla mücadele noktasında Mekke'nin Fethi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü İslâm öncesi dönemde Mekke, müşrik Araplar için dini bir merkezdi. Mekke'nin Fethi ile Kâbe ve Mekke'nin putlardan temizlemesi ve Kureyş'in Müslüman olması ile yarımadadaki diğer Arap kabileleri atalarından miras aldıkları putperestlik inanç ve geleneklerinden vazgeçme hususunda etkilenmişlerdir.²⁹² Bundan böyle putpresetlik dönemi bitmiş ve müşrik Araplar İslâma boyun eğmeye başlamışlardır.²⁹³ Artık Putperestlik daha asil bir iman ve daha yüksek bir manevi varlık karşısında diz çökmeye başlamıştır.²⁹⁴ Mekke'nin Fethi'nden sonra Hz. Peygamber "Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, evinde put bırakmasın" çağrısını yaptıktan sonra ilk olarak Ka'be etrafında bulunan putların yıkılması için çeşitli serriyeler göndermiştir.²⁹⁵

Bu serriyeleri kapsamında ilk olarak Ramazan ayının bitmesine 5 gün kala Uzza putunu yıkması için Halid b. Velîd'i gönderilmiştir.²⁹⁶ Kureyş ve Benî Kinâne'ye ait olan

287 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 92.

288 Özler, *Tevhid*, s. 27.

289 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 96.

290 Apak, *İslâm Tarihi*, I, 101.

291 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 187. Ayrıca bkz.: İbn Hişâm, *Sîre*, II, 353.

292 Kara, "Heyetler Yılı", ss. 110-111.

293 Mübarekpûrî, *Rahîkü'l-Mahtûm*, I, 408.

294 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 169.

295 İbn Kayyim, *Zâdü'l-Me'âd*, III, 364.

296 Vâkidî, *Meğâzi*, I, 6.

bu put Nahle bölgesinde bulunup, bakımını Benî Haşim'in müttefiklerinden olan Süleym kabilesine mensup Benî Şeybân yapıyordu.²⁹⁷

Hicretin 8. yılında Mekke'nin Fethi'nden sonra Ramazan ayında gönderilen bir diğer seriyyede ise Sa'd b. Zeyd el-Eşhelî görev almıştır.²⁹⁸ Mekke ile Medine arasınada bulunan Kudeyd'e yakın Müşellel denilen yerde deniz kenarında olup, başta Hüzeyl, Huzâa, Evs, Hazrec ve Kureyş olmak üzere bütün Arapların ta'zim ettiği ve Arapların en eski putu olan Menat'ı²⁹⁹ yıkma görevini Sa'd b. Zeyd, yerine getirmiştir.³⁰⁰

Diğer bir seriyye için hicretin 8. yılında Mekke'nin Fethi'nden sonra Ramazan ayında, Amr b. el As, Suvâ putunu yıkması için görevlendirilmiştir.³⁰¹ Hüzeyl kabilesine ait olan Suvâ, Yenbu'da Ruhât denilen bölgede bulunup, kadın suretinde olduğu rivayet edilmiştir.³⁰²

Hz. Peygamber, hicretin 9. yılında Hz. Ali'yi, Ensardan oluşan yüz elli kişilik bir kuvvetle Tay kabilesine ait Fûls putunu yıkmak için göndermiştir.³⁰³ Kelbî, Tay kabilesine ait olan Fûls putunun Ece denilen bir dağda bulunduğunu ve kırmızı bir burna sahip olup, insana benzer bir görünümünün olduğunu zikretmiştir. İnsanlar ibadet ettikleri Fûls putuna hediyeler sunup, güzel kokulardan sürmüşlerdir. Ayrıca yanında güvende olduklarına inanmışlardır.³⁰⁴ Hz. Ali komutanlığındaki birlik, Fûls putunu yıktıktan sonra aldıkları ganimetlerle beraber Medine'ye dönmüştür.³⁰⁵

Bu seriyyeler, Hz. Peygamber'in putperestliğe karşı kararlı tutumunu göstermesi açısından önemlidir. Araplar heyet gönderdikleri zaman, sadece İslâm Devleti'ne bîat etmenin yeterli olmadığını, şirk inançlarını da terk etmeleri gerektiğinin bilincindeydiler. Nitekim bazı kabileler gelmeden önce putlarını yıkmışlardır. Bu kabilelerden biri olan Cüheyne kabilesinin Dühman koluna mensup Amr b. Mürre el-Cühenî, kavmine ait putu yıktıktan sonra Hz. Peygamber'in yanına gelip Müslüman olmuştur.³⁰⁶ Diğer heyetler de

297 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 83-84.

298 Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 6.

299 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, ss. 13-15.

300 Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 6.

301 Vâkıdî, *Meğâzi*, I, a.y.

302 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, 57.

303 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 984.

304 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, s. 59.

305 Vâkıdî, *Meğâzi*, III, 984.

306 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 252.

bîat edip Müslüman olduktan sonra memleketlerine döndüklerinde kavimlerine ait tapınakları yıkmışlardır.

Hicâz bölgesinin önemli putlarından olan Lât putu, Tâîf'te mûkim olan Sakîf kabilesine ait olup, kare şeklinde bir kaya parçasından ibaret olduğu zikredilmiştir. Bakımını Benî İtâb b. Mâlik kabilesi yapmış ve Kureyş dâhil bütün Araplar onu ta'zim etmiştir.³⁰⁷ Sakîfliler Lât putunun üstüne bir mabed inşa ederek, üstünü de örtü ile kapattıkları bu tapınaklarını, Kureyşlilere ait Ka'be'ye denk tutmuşlardır. Hac vazifelerini orada gerçekleştirip bulunduğu vadiyi de harem bölgesi kabul eden Sakîfliler, yolculuktan döndükleri zaman Lât mabedinin yanına gelip şükrediyorlardı.³⁰⁸ Sakîf kabilesi teslim olduktan sonra Hz. Peygamber'in emri ile bu tapınak yıkılmıştır.³⁰⁹

Yıkılan putlardan biri olan Ammuenes putu, Havlân'ın bir kolu olan Edîm'e ait olup, bu kabilenin, hayvanlarından ve ekinlerinden bir kısmını Allah ile Ammuenes arasında taksim etikleri rivayet edilmiştir. Allah için ayırdıkları bir şey Ammuenes'in hakkına girerse onu Ammuenes'e bırakmışlardır. Ancak Ammuenes'in hakkı Allah'ın hakkı içine girmişse onu Ammuenes'e geri vermişlerdir. Bununla ilgili şu ayet inzal olmuştur:³¹⁰ “Onun üretip türettiği ekin ve hayvanlardan Allah için bir pay ayırdılar, sonra: Bu Allah'ındır, bu da ortaklarımızındır dediler. Kendi ortakları için olan , Allah tarafına geçmez, ama Allah'a ait olan kendi ortaklarının tarafına geçer. Ne kötü hüküm veriyorlar?”³¹¹ Medine'ye gelen Havlân kabilesi İslâmiyeti kabul ettiklerini söyleyince Hz. Peygamber onlara Ammuenes putunu sorduğunda³¹² Müslüman olduktan sonra bir karı koca dışında kimsenin ona tapmadığını söylemişlerdir.³¹³ Memleketlerine döndükleri zaman ilk iş olarak Ammuenes putunu yıkmışlardır.³¹⁴

307 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, s.16.

308 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XI, 228.

309 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, s. 17.

310 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, ss. 43-44; İbn Hişâm, *Sîre*, I, 80.

311 En'am, 6/136.

312 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245.

313 İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 316-317.

314 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 245.

Benî Münhib b. Devs'e ait olan Zü'l-keffeyn putu, Devs kabilesi Müslüman olduktan sonra³¹⁵ hicretin 8. yılında Şevvâl ayında Hz. Peygamber tarafından görevlendirilen Tufeyl b. Amr ed-Devsî tarafından yakılmıştır.³¹⁶

Sa'd b. Bekr kabilesini temsilen Dımâm b. Sa'lebe, Müslüman olduktan sonra memleketine dönmüş ve kavmi ile beraber putlarını yıkıp yerine mescit inşa etmişlerdir.³¹⁷

Süleym kabilesine mensup Raşid b. Abdürrabih, Medine'ye gelip Müslüman olduktan sonra memleketine döndüğünde kabilesine ait putu yıkmıştır.³¹⁸

Bazı Arap kabileleri ise putperest tapınakları yıkılıp hezimete uğradıktan sonra heyet göndermişlerdir. Has'am kabilesi bunlardandır.

Arap Yarımadası'nda önemli tapınaklardan olan, üzerinde bir çeşit taç bulunan ve beyaz renkte nakşedilmiş olan Zülhalesa, Yemen ile Mekke arasında bulunan Tebale'de olup, bakımını Benî Bâhile'den Benî Ümâme'nin yaptığı rivayet edilmiştir.³¹⁹ Sıradan bir kabile putu olmaktan daha çok bir kült merkezi olan bu tapınak³²⁰ Has'am, Becîle, Devs, Ezdü's-Serât ile onlara komşu olan Hevâzin Arapları'na mensup kabilelerce ayrıca Benî Zübeyd ve Tebâle Arapları tarafından ta'zim edilmiştir.³²¹ Kâbe'ye el-Kâ'betü'ş-Şâmiyye denildiği gibi Zülhalesa'ya da el-Kâ'betü'l-Yemâniyye adı verilmiştir.³²² Becîle kabilesinden bir heyet hicretin 10. yılında³²³ Medine'ye gelip Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber Tebale'de bulunan bu tapınağı yıkması için kabilenin lideri Cerîr b. Abdullah'ı görevlendirmiştir.³²⁴ Bu seriyye aynı zamanda Has'am kabilesinin direncini kırmak için yapılmış büyük çaplı bir askeri faaliyet olmuştur.³²⁵ Kavmiyle beraber yaklaşık iki yüz kişi olarak sefere çıkan Cerîr b. Abdullah, burayı ateşe verip yaktıktan sonra geri dönmüştür.³²⁶ Zülhalesa'nın yıkıldığı haberini alan Hz. Peygamber'in şükür secdesi yaptığı

315 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, s. 37.

316 İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 119.

317 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 228.

318 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 233.

319 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, ss.34-35.

320 Michael Lecker, "İslam'ın Arifesinde Arap Putperestliği Geriliyor Muydu?", (çev.: Feyza Betül Köse), *Konya, İstem Dergisi*, S. 27, Yıl 14, 2016, s. 185.

321 İbnü'l-Kelbî, *Esnâm*, ss.34-35.

322 İbn Kesîr, *Bidâye*, IV, 152.

323 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261.

324 İbn Hişâm, *Sîre*, I, 386.

325 Lecker, "Arap Putperestliği", s. 185.

326 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 261.

rivayet edilmiştir.³²⁷ Bu seriyyeden sonra As'as b. Zahr ve Enes b. Müdrîk başkanlığındaki Has'am kabilesi, Medine'ye geldiklerinde bîat edip Müslüman olmuşlardır.³²⁸

Hz. Peygamber'in, İslâmın yayılması için yaptığı faaliyetler arasında tapınakların yıkılıp yerlerine mescid yapılması da vardır. Nitekim Müslüman olmak için Medine'ye gelen Benî Hanife kabilesi Yemâme'ye döndükten sonra Hz. Peygamber'in emretmesi üzerine kiliselerini yıkıp yerine mescit inşaa etmişlerdir.³²⁹

III. İKTİSADİ NİTELİKLİ OLANLAR

A. BAZI BÖLGELERİN MÜSLÜMANLARIN KONTROLÜNE GEÇMESİNİN ETKİSİ

İslâm öncesi cahiliyye döneminde Arap Yarımadası'nda yaşayan melikler ve kabile eşrafi, kabilelerini ticari amaçla başka yerlere gönderiyorlardı. Bu ticaret, yarımada yapılan iç ticaret ile başta Şam ve Irak olmak üzere diğer bölgelere yapılan dış ticaret olmak üzere iki şekilde yapılıyordu.³³⁰ Bu ticaret için Arap Yarımadası'ndan geçen ve uluslararası öneme sahip iki önemli güzergâh mevcuttu. Bunlardan ilki doğu Arabistan'daki Umân'dan Irak'a uzanan ve Fars, Yemen, Hind mallarının Irak'ın batısına, badiyelerine ve son olarak Şam pazarlarına ulaşmasını sağlayan ticaret yolu idi. Bir diğeri ise daha önemli olup Yemen, Habeş, Hind ürünleri üzerinden ticaretin yapıldığı ve batıda Yemen'den başlayıp Hicâz'dan geçerek Şam'a ulaşan Yemen-Şam hattı idi.³³¹ Bu hat için Hicâz bölgesi stratejik konumdaydı. Nitekim heyetlerin geliş sebepleri olarak İbn İshâk'ın bahsini ettiği Mekke'nin Fethi, Tebûk seferi ve Sakîf kabilesinin Müslüman olup bîat etmesinin³³² siyasi ve dini boyutlarının yanısıra Arap Yarımadası'ndaki iktisadi yansımalarının da heyetlerin gelişinde etkili olması muhtemeldir. Özellikle Mekke'nin Fethi ve Sakîf kabilesinin teslim olmasıyla Medine ile Hicâz'ın üç önemli şehrinde olan Tâif ve Mekke'nin de Müslümanların hâkimiyetine geçmesinden sonra bölgede mutlak hâkimiyet kuran Müslümanlar, aynı zamanda bölgedeki önemli pazar ve ticaret yollarına da sahip olmuştur.

327 İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, II, 168.

328 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 262.

329 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 240.

330 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIII, 232.

331 Efgânî, *Esvâku'l-Arab*, ss. 15-16.

332 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 559.

Hicâz bölgesinin merkezi diyebileğimiz Mekke şehri, kuzey-güney baharat yolu üzerinde bulunup³³³ Medinelilerin aksine, toprakları ziraate elverişli olmadığı için ahâlisinin tüccar bir toplum olarak ön plana çıktığı bir şehir olmuştur.³³⁴ Aynı zamanda önemli pazarlara da sahip olan Mekkeliler, özellikle Ukaz panayırı ve Kâ'be'den de kaynaklanan saiklerle ticari faaliyetler açısından önemli bir mevki elde etmişti.³³⁵ Nitekim Hac mevsimi sadece dini olmayıp ticari açıdan da önemli bir dönemdi.³³⁶ Hac mevsimine bağlı olarak Ukaz panayırı da Mekkeliler için önem kazanmıştı. Mekke ile Tâif arasınada bulunan Ukaz'da kurulan bu panayır;³³⁷ Tihâme, Yemen, Hicâz, Necid, Irak, Yemâme ve Umân'dan tüccarların geldiği, yarımada ahâlisi için bir pazar olmasının yanısıra edebiyat, şiir gibi kültürel faaliyetlerin yapıldığı, Arap geleneklerinin yaşatıldığı bir fuar olmuştur.³³⁸ Ukaz pazarına hâkim olan ve organize eden esas unsur Temîm kabilesinin Benî Darim kolu olmasına rağmen Mekkelilerin güçlü oldukları bir pazardı.³³⁹ Mekkelilerin bu pazarda güçlü olmak istemelerinin temelinde ise Hac mevsiminin bu pazarla ilişkili olması yatmaktadır. Kureyşlilerin büyük kazanç elde ettiği ve Mekke'nin önemli bir ticari merkez haline geldiği hac mevsimi,³⁴⁰ cahiliyye devrinde, Zilkade ayının yirmisine kadar süren; ilk gününe ihramlı katılmanın zorunlu olduğu Ukaz ile başlayıp Zülmecâz ve Mecenne panayırılarıyla devam ederdi. Daha sonra ise Arafat'a çıkılırdı.³⁴¹ Bu yüzden Mekkeliler Ukaz pazarına ayrıca önem verip menfaatleri gereği diğer Arapları da buraya teşvik etmişler ve buradaki tüccarlardan vergi alınmamasını sağlamışlardır.³⁴²

Hicâz'ın bir diğer önemli şehri olan Medine, Mekke şehri gibi Yemen ile Suriye'yi birleştiren baharat yolu üzerinde bulunuyordu.³⁴³ Medine'de İslâm Devleti kurulduktan sonra Mekkeliler için bu güzergâhı kullanarak Şam'a gitmek sorun olmuştur. Nitekim Bedir savaşından sonra Kureyşliler, Şam'a gitmek için Necid üzerinden Irak'a ordan da

333 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 153.

334 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIII, 312.

335 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 151.

336 Muhammed Âbid Câbirî, *İslâmda Siyasal Akıl*, (çev.: Vecdi Akyüz), İstanbul, Kitabevi, 1997, s. 200.

337 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIV, 56.

338 Efgânî, *Esvâku'l-Arab*, ss. 278-280.

339 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIV, 67.

340 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIV, 69.

341 Ezrakî Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Velîd b. Ukbe, *Ahbâru Mekke*, (thk.: Rüşdî Sâlih Mulhis), Beyrût, Darü'l-Endülüs, t.y., s. 179.

342 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIV, 67.

343 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 153.

Şam'a gitmişlerdir.³⁴⁴ Bunun dışında Medine, başta hurma olmak üzere ziraati ile tanınan bir şehirdi. Şam ve Yemen bölgelerine hurma ticareti yapıyorlardı. Ancak Mekke'ye göre ticarete geri kalmış olan Medine, Hz. Peygamber'in hicretinden sonra Mekke ile rekabet edebilecek seviyeye geldi. Çünkü Mekke'den gelen Muhacirler Şam ve Irak ile de ticaret yapıyorlardı. Artık Muhacir ve Ensar Şam pazarlarında beraber ticaret yapmaya başlamışlardı. Özellikle Mekke'nin Fethi, kabilelerin İslâma girmesi ve beytülmale zekâtın da girmesiyle Medine daha da büyümüş ve hem ziraî hem de ticarî açıdan gelişmiştir.³⁴⁵

Tâif ise Mekkelilerin yazlık yeri olmasının yanında çeşitli meyvelerin yetiştirildiği, insanların ziraatle uğraştığı, ayrıca deri ihracatının gelişmiş olduğu bir şehirdir.³⁴⁶

Arap Yarımadası'nda iktisadi açıdan önemli bir yeri olan ve Mekke, Medine, Tâif'in bulunduğu Hicâz'ın Müslümanların kontrolüne geçmesi sadece Hicâz'da ticaretle uğraşan Arapları etkilememiş, bilakis Şam'a kabilelerini Hicâz üzerinden taşıyan Güney Araplarını da etkilemiş olmalıdır. Arabistan'ın diğer bölgelerine göre daha zengin bir bölge olan Güney Arabistan tüccarları,³⁴⁷ en önemli ihracat ürünleri olan buhur, misk, anber, karfe ve karanfil gibi ürünlerinin ticaretini Şam, Mısır, Irak ve Güney Arabistan içlerine yapıyorlardı.³⁴⁸ Özellikle Yemen-Şam üzerinden ticaret yaptıkları için Hicâz önemli bir güzergâhtı. Çünkü Kızıldeniz boyunca denize yakın bir şekilde Bâbülmendep'ten başlayan deniz yolu, denizin tabiatında bulunan bazı zorluklardan dolayı özellikle kuzey kesimlerde denizcilik yapmayı zorlaştırıyordu. Bu durum ise Yemen-Şam arası kara ticaretinin daha da geliştirilmesine sebep olmuştur.³⁴⁹ Bu şekilde Kızıldeniz'in tehlikeleri bertaraf edilmiş oluyordu.³⁵⁰

Sâsânîlere bağlı Arap Yarımadası'nın doğu bölgelerinin, Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği siyasi ve diplomatik girişimleri sonucu Müslüman olup Medine'ye bağlılıklarını bildirmeleriyle,³⁵¹ Arap Yarımadası'nda uluslararası bir konuma sahip olan ve Umân'dan başlayıp Şam'a kadar uzanan ticaret yolu da³⁵² Müslümanların hâkimiyetine

344 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 50.

345 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIII, 311-314.

346 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIII, 315.

347 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIII, 232-233.

348 Cevâd Ali, *Mufasssal*, XIII, 237.

349 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 86.

350 Hitti, *İslâm Tarihi*, s. 97.

351 Kara, "Heyetler Yılı", s.105.

352 Efgânî, *Esvâku'l-Arab*, ss. 15-16.

geçmiş bulunuyordu. Bilhassa Ticari açıdan önem arz eden Arûz bölgesindeki Yemâme meliklerinden Sümâme'nin Müslüman olması, Kureyşlilere karşı İslâm Devleti'nin nüfûz alanını iyice artırmıştır. Mekke'ye umre maksadıyla giden Sümâme, Kureyşlilerin tepkisini çekmiş ancak Yemâme, Mekke için ticari açıdan önemli olup, hububat ithal ettikleri bir yer olduğu için Sümâme'ye dokunmaya cesaret edememişlerdir. Nitekim Sümâme, Yemâme'ye dönünce Mekke'ye hububat akışını durdurarak ambargo uygulamıştır. Bu ambargonun meydana getirmiş olduğu sıkıntılara dayanamayan Kureyşliler, Hz. Peygamber'e haber göndermişlerdir. Buna göre öncelikle sılayı rahimin önemine vurgu yapan Kureyşliler, Hz. Peygamber'den akrabalık hukukuna riayet etmesini, ayrıca babaları savaşta öldürdüğünü, çocuklarını da açlıkla mı öldüreceği şeklinde duygu yüklü bir mesaj göndermişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, ambargoyu kaldırması için Sümâme'ye haber göndermiş ve Kureyşlilere hububat akışı tekrar devam etmiştir.³⁵³ Bu örnekte de görüldüğü üzere doğu Arabistan bölgelerinin Müslümanların hâkimiyetine geçmesi Müslümanların nüfûz alanını genişletmiştir. Bu durumun da Arapların heyet göndermelerinde etkili olduğu söylenebilir.

Hülâsa heyetlerin yoğun bir şekilde geldikleri hicretin 9. yılından önce Hicâz bölgesi ve Arabistan yarımadasının doğu bölgelerinin Müslümanların hâkimiyetine geçmesi ile stratejik bölgelerdeki ticaret yollarını kontrolüne alan ve önemli pazarların sahibi olan İslâm Devleti'nin güçlenmesinin de heyetlerin gelmesinde etkili olması muhtemeldir. Çünkü Araplar'ın müşrik olarak kaldıkları veya antlaşma yapmadıkları takdirde pazarlardan da mahrum kalacaklarının farkına varmış olmaları gerekmektedir.³⁵⁴

B. MÜSLÜMAN OLANLARA ARAZİ TAHSİS EDİLMESİNİN ETKİSİ

Hz. Peygamber'in gelen bazı kabilelere iktâ olarak arazi tahsis etmesi heyetlerin Medine'ye gelmesine zemin teşkil eden iktisadi nedenlerden biri olmuştur. Lügat manası "bir malın kesime verilmesi" olan iktâ kavram olarak; devlete ait arazinin mülkiyetinin hazinede kalması şartıyla birine verilmesi veya sahibi olmayan boş arazilerin ihya edilmesi koşuluyla başkasına temlik edilmesidir.³⁵⁵

353 İbn Hişâm, *Sîre*, II, 638.

354 Kara, "Heyetler Yılı", ss. 113-114.

355 Zebîdî, *Tâcû'l-Arûs*, XXII, 39.

Kişilerin haklarının korunmasına özen Hz. Peygamber, bilhassa adi (sahipleri bulunmayan) arazileri iktâ yoluyla Müslüman olanlara veriyordu.³⁵⁶ Nitekim çok sayıda kişiye farklı sebeplerle iktâ veren Hz. Peygamber, bu iktâların büyük bir kısmını Müslüman olmaları istenen kişilerin kalplerini İslâma ısındırmak, bir kısmını da toprakların daha verimli hale getirilmelerini sağlamak amacıyla yapmıştır. Hz. Peygamber'in yaygın biçimde iktâ verdiği dönem hicretin 9. yılına denk gelen "senetü'l-vüfûd" olmuştur. Gelen elçiler, Hz. Peygamber'den bölgelerindeki bazı yerlerin kendilerine verilmesini istemiş, Hz. Peygamber de bu insanları İslâma yaklaştırmak için istedikleri arazileri vermiştir.³⁵⁷

Hicretin 6. yılının Zilhicce ayında Hudeybiye'den döndükten sonra, elçiler vasıtasıyla krallara İslâma davet mektupları gönderilmiştir.³⁵⁸ Bununla beraber Arap Yarımadası'ndaki yerel yöneticilere ve bazı kabile liderlerine de elçiler gönderilmiş ve daha sonra gelen ve Müslüman olan bazı kabilelere iktâ verilmiştir. Bu kabilelerden biri olan Dâr kabilesine mensup Temîm ed-Dârî'nin kardeşi Nu'aym b. Evs'e³⁵⁹ Şam toprakları fethedildiği takdirde, aralarında Hibrâ ve Aynûn'un da bulunduğu bazı toprakların iktâ olarak verileceği vaat edilmiştir.³⁶⁰ Bundan başka aralarında Ukayl, Ca'de, Kuşeyr, Bekka, Tay ve Şeybân'ın bulunduğu birçok kabileye araziler tahsis edilmiştir.³⁶¹

356 Ebu Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, s. 285.

357 Mustafa Demirci, "İktâ", *DİA*, XXII, s. 43.

358 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 198.

359 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 205.

360 Belâzurî, *Fütühü'l-Buldân*, s. 131.

361 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 230-242.

SONUÇ

Mekke'de karşılaşılan sıkıntılardan sonra İslâmiyetin yayılması için yeni bir yurt arayışına giren Müslümanlar, Medine'ye hicret etmişlerdir. Burada İslam Devleti'nin temelleri atıldıktan sonra siyasi, dini, iktisadi ve askeri faaliyetler hızlanmış ve bunun neticesinde Araplar Müslüman olmaya ve İslâm Devletine bağlanmaya başlamışlardır. Arap kabileleri, özellikle Müslüman olduklarını ve İslâm Devleti'ne bağlılıklarını bildirmek için hicretin 5. yılından itibaren heyet göndermeye başlamışlardır. Bilhassa hicretin 9. ve 10 yıllarında çok sayıda heyet Medine'ye gelmiştir.

Medine'ye gelen heyetlerin soylarına ve coğrafi dağılımlarına bakıldığında Kahtânî kabileler, başta Yemen olmak üzere Kızıldeniz sahili boyunca uzanan Tihâme bölgesine dağılmışlardır. Evs ve Hazrec gibi bazı Kâhtânî kabileler ise biraz daha iç kesimlere yönelerek Hicâz bölgesine yerleşmişlerdir. Adnânî kabileler ise Hicâz, Necid ve Arûz bölgelerine dağılmışlardır. Kabilelerin bölgelere bu şekilde dağılımı İslâmiyetin yayılmasını ve buna paralel olarak Medine'de kurulan İslâm Devleti'nin genişleme sürecini doğrudan etkilemiştir. Zira Medine'de İslâm Devleti'nin kurulmasına öncülük eden ve Müslüman olan ilk kabileler Kahtânîler olsalar da özellikle Mekke'nin Fethi'nden ve Tâif Muhasarası'ndan sonra Adnânî kabileler kitleler halinde İslâm Devleti'ne bağlanmak ve Müslüman olmak için heyet göndermişlerdir. Daha sonra ise Kahtânî Arapların yaşadıkları Yemen bölgesinden heyetler Medine'ye gelerek bağlılıklarını bildirip, Müslüman olmuşlardır.

Tarihsel olarak ilk gelen heyetler, Medine'ye yakın bölgelerde yaşayan Müzeyne kabilesi gibi Araplar ile Hicâz'a komşu Tihâmeliler olmuşlardır. Arûz bölgesindeki Araplar, hicretin 8. yılından itibaren İslâm Devleti'ne bağlanmış ve heyet göndermişlerdir. Hicretin 9. yılından itibaren ise Hicâz ve Necid bölgelerinden çok sayıda Arap kabile temsilcileri Medine'ye gelerek İslâm Devleti'ne bağlılıklarını bildirip, Müslüman olmaya başlamışlardır. Kahtânî Arapların yaşadıkları ve Güney Arabistan'ın tamamını kapsayan Yemen'den gelen heyetlerin çoğunluğu ise hicretin 10. yılından itibaren bîat edip, Müslüman olmuşlardır.

Tebliğ faaliyetlerine Mekke'de başlayan Hz. Peygamber bir Kureyşli, Mekkeli ve Adnânî olmasına rağmen en büyük tepkiyi kabiledaşlarından ve hemşehrilerinden görmüştür. Nitekim Hicâz'ın en önemli güçleri olup Mekke ve Tâif şehirleri ile buralara yakın bölgelerde yaşayan Kureyş ile Sakîflilerin de olduğu Hevâzinlelerin şiddetli

tepkisiyle karşılaşmıştır. Buna mukabil en büyük destekçileri ise Hicâz bölgesine göç eden Kahtânîlere mensup Yesribli Evs ve Hazrec kabileleri olmuştur.

Medine dönemi ile beraber faaliyetlerini hızlandıran Hz. Peygamber, muhtemelen İslâmiyetin yayılması için öncelikle siyasi hâkimiyet kurmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda bölgede üstünlük kurması gereken en önemli siyasi güç Mekkelilerdi. Zira Mekke'nin efendileri olan Kureyş kabilesi, Hicâz bölgesinin hem maddi hem de manevi önderi konumundaydı. Bu yüzden Mekkelilerin direncinin kırılması, bilhassa yerelde sağlanacak başarı için oldukça önemliydi. Nitekim Mekke'nin Fethi ile Arap Yarımadası ve İslâmiyet için tarihin önemli dönemeçlerinden biri yaşanmış ve nihayetinde Kureyş muhalefeti son bulmuştur. Daha sonra ise Kureşliler, İslâm Devleti için önemli bir güç olmuşlardır.

Mekke'nin Fethi'nden önce gerçekleşen gazve ve seriyyelerde düşman mülklerine el konulmasına ve aileleri esir edilmesine rağmen Mekke'nin Fethi'nde böyle bir durum yaşanmamıştır. Muhtemeldir ki bu durumdan Evs ve Hazrecliler, hoşnut olmamışlardır. Ancak Mekke'de yaşayan Arapların Hz. Peygamber'in soyundan olması ve Araplar nezdindeki konuları böyle bir durumun yaşanmasına engel teşkil etmiştir. Nitekim Mekke'nin Fethi'ni takip eden Huneyn Gazvesi ile Tâif Muhasarası'nda Kureyşlilerin önemli katkıları olmuştur. Böylece Hz. Peygamber, yerelde hâkimiyet kurmaya başlamış ve bir yandan İslâm Devleti'nin sınırları genişlerken buna bağlı olarak da İslâmlaşma hızla yayılmıştır.

Hicâz bölgesiyle yerelde sağlanan başarı, Necid, Arûz, Yemen ve Tihâme bölgelerinin dâhil olmasıyla ulusal boyuta taşınmıştır. Böylece İslâm Devleti'nin hudutları ve Müslüman olanların sayısı yarımadanın her tarafını kapsamıştır. Bundan sonraki hedef ise bunu uluslararası boyuta taşıyıp İslâmiyeti diğer milletlere de tabliğ etmek olmuştur. Nitekim bu maksatla daha önce Şam ve Irak bölgelerinde gerçekleştirilen faaliyetler neticesinde hicretin 9. yılından itibaren, Arap kabile temsilcileri Medine'ye gelerek bağlılıklarını bildirmişlerdir.

Hicretin 11. yılına gelindiğinde Arap Yarımadası'nda yaşayan kabilelerin çoğunluğu Medine'ye gönderdikleri heyetler vasıtasıyla bağlılıklarını ve Müslüman olduklarını bildirmişlerdir. Böylelikle İslâmiyet bir din ve siyasi güç olarak Arap Yarımadası'nın her tarafını kapsamaya başlamıştır. Ancak bazı kabilelerin bu durumu Hz. Peygamber'in irtihali ile son bulmuştur. Zira yeni Müslüman olan bu kabileler, henüz İslâmiyeti tam olarak içselleştirememişlerdir. Bununla beraber Kureyş'in merkezde olduğu

bir devlete bağlı kalmak istememeleri, yaşam tarzları, yarımadanın orta kesimlerinde yaşayan Arapların devlet kültürünün zayıf olması gibi nedenlerden dolayı İslâm Devleti'ne karşı ayaklanmışlardır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan bu ayaklanmalar, "Ridde Hadiseleri", "Yalancı Peygamberler" gibi başlıklar altında çalışılmışsa da bilhassa kabileler ve bölgeler bağlamında, Medine'ye heyet göndererek bağlılıklarını bildiren Arap kabilelerinin bu ayaklanmalardaki rollerine yönelik çalışmalar yapılabilir.



KAYNAKÇA

I. Kitaplar

- ABDÜLKERİM Halil, *Devletü Yesrib: Besâir fî Ami'l-Vüfûd ve fî Ahbârihi*, 1. B., Beyrût, İntişârü'l-Arabî, 1999.
- AĞARI Murat, *İslam Coğrafyacılığı ve Müslüman Coğrafyacılar*, İstanbul, Kitabevi, 2002.
- ALİ Cevâd, *el-Mufasssal fî Târihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-XX, 4. B., y.y., Dârü's-Sâkî, 2001.
- APAK Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, I-IV, 11. B., İstanbul, Ensar Yayınları, 2014.
- APAK Adem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul, Düşünce Kitabevi, 2004.
- ARNOLD Thomas Walker, *İntişar-ı İslâm*, (çev.: Hasan Gündüzler), Ankara, Akçağ Yayınları, 1971.
- ASKALÂNÎ İbn Hacer Ebû'l-Fazl b. Ahmed b. Alî , *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, 1. B., Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1415.
- AVCI Casim, *İslâm-Bizans İlişkileri*, İstanbul, Klasik Yayınları, 2003.
- BELÂZURÎ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud, *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk.: Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî), I-XIII, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Fikr, 1996.
- BELÂZURÎ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud, *Fütühü'l-Buldân*, Beyrût, Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, 1988.
- BİLÂDÎ Atik b. Gays b. Züveyyir b. Zâyir, *Mu'cemu'l-Mealimi'l-Coğrafiye fî Sîreti'n-Nebeviyye*, 1. B., Mekke, Darü'l-Mekke, 1982.
- BÜYÜKKARA Mehmet Ali, *İhvandan Cüheyman'a Suûdi Arabistan ve Vehhâbilik*, 2.B., İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010.
- CÂBİRÎ Muhammed Âbid, *İslâm'da Siyasal Akıl*, (çev.: Vecdi Akyüz), İstanbul, Kitabevi, 1997.
- DURÎ Abdülaziz, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, (çev.: Hayrettin Yücesoy), İstanbul, Endülüs Yayınları, 1991.
- EBÛ UBEYD Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl: İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*, (çev.: Cemaleddin Saylık), Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2016.

- EFGÂNÎ Sa'îd b. Muhammed b. Ahmed, *Esvâkü'l-Arab fî Cahiliyye ve'l-İslâm*, y.y., t.y.
- EZRAKÎ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Velîd b. Ukbe, *Ahbâru Mekke*, (thk.: Rüşdî Sâlih Mulhis), Beyrût, Darü'l-Endülüs, t.y.
- FAYDA Mustafa, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara, AÜİF Yayınları, 1982.
- GUİLLAUME Alfred, *Islam*, England, Penguen Books, 1979.
- HALEBÎ Ali b. İbrâhim b. Ahmed, *es-Sîretü'l-Halebiyye*, I-III, 2. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1427.
- HAMİDULLAH Muhammed, *Mecmûatü Vesâiki's-Siyâsiyye li'l-Ahdi'n-Nebevî ve'l-Hilâfeti'r-Râsidi*, 6. B., Beyrût, Darü'n-Nefâis, h. 1407.
- HAMİDULLAH Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev.: Mehmet Yazgan), İstanbul, Beyan Yayınları, 2016.
- HEMDÂNÎ İbnü'l-Hâik Ebû Muhammed b. Hasen, *Sıfatu Cezîreti'l-Arab*, Leiden, Matbaatü Berîl, 1884.
- HİTTİ Philip K., *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev.: Salih Tuğ), 1. B., İstanbul, M.Ü.İ.F. Yayınları, 2011.
- İBN ABDÜLBER Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed, *İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, (thk.: Ali Muhammed el-Becâvî), I-IV, 1. B., Beyrût, Dar'ül-Cil, 1992.
- İBN HALDÛN Abdurrahman b. Muhammed, *Divânü'l-Mübtede ve'l-Haber fî Tarihi'l-Arab ve'l-Berber*, I-VIII, 2. B., Beyrût, Dârü'l-Fikr, 1988.
- İBN HAZM Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Sa'îd, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, 1. B., (thk.: Komisyon), Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- İBN HİŞÂM Abdü'l-Melik el-Himyerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk.: Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Ebyarî, Abdü'l-Hafız eş-Şılbî), I-II, 3. B., Mısır, Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Balî el-Halebî ve Evladuhu, 1955.
- İBN HURDÂZBİH Ebû'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdillâh, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beyrût, Dâru Sâdır, 1889.

- İBN KAYYİM el-Cevziyye Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemseddin, *Zadı'l-Me'ad fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, I-V, 27. B., Beyrût, Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- İBN KESÎR Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, 1. B., (thk.: Ali Şîrî), y.y., Dârü İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1988.
- İBN KESÎR Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kureşî, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, (thk.: Muhammed Hüseyin Şemseddin), I-VIII, 1. B., Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1419.
- İBN MANZÛR Ebû'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, 3. B., Beyrût, Dârü Sâdır, h. 1414.
- İBN SA'D Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (thk.: Muhammed Abdülkadir Ata), I-VIII, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- İBN SEYYİDİNNÂS Muhammed b. Muhammed, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûn'l-Meğâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer*, (tlk.: İbrâhim Muhammed Ramazan), I-II, 1. B., Beyrût, Dârü'l-Kalem, 1993.
- İBNÜ'L-ESÎR İzzüddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, (thk.: Ali Muhammed Muavvîz, Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd), I-VIII, 1. B., y.y., Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- İBNÜ'L-ESÎR İzzüddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-Târih*, I-X, 1. B., (thk.: Ömer Abdüsselâm et-Tedmirî), Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, 1997.
- İBNÜ'L-FAKÎH Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Hemdânî, *Buldân*, (thk.: Yusûf el-Hâdî), 1. B., Beyrût, Alemü'l-Kütüb, 1996.
- İSTAHRÎ Ebû İshâk İbrâhim b. Muhammed el-Fârisî el-Kerhî, *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Beyrût, Dârü Sâdır, 2004.
- KALKAŞENDÎ Ebû'l-Abbas Ahmed b. Alî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti Ensâbi'l-Arab*, 2. B., Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-Lübniyyîn, 1980.
- KARA Cahid, *İslâm Coğrafyasında Mecûsiler (Emeviler'in Sonuna Kadar)*, 1. B., Hikmetevi Yayınları, İstanbul, 2015.
- KASTALLÂNÎ Ahmed b. Muhammed, *Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-Menhi'l-Muhammediyye*, I-III, Kâhire, Mektebetü't-Tevvîkiyye, t.y.

- KEHHÂLE Ömer b. Rızâ, *Mu'cemü Kabâili'l-Arabi'l-Kadîme ve'l-Hadîse*, I-V, 7. B., Beyrût, Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- KELBÎ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed, *Kitâbü'l-Esnâm*, (thk.: Ahmed Zeki Paşa), 4. B., Kâhire, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2000.
- MAKDÎSÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Ahsenü't-Tekâsim fî Ma'rifeti'l-Ekâlîm*, 2. B., Kâhire, Mektebetü Medbûlî, 1991.
- MAKRÎZÎ Ahmed b. Alî b. Abdülkâdir, *İmtâü'l-Esmâ*, I-XV, 1. B., Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- MEVDÛDÎ Ebü'l-Al'â, *Tefhimü'l-Kur'an*, (çev.: Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman v.d.), I-VII, 2. B., İstanbul, İnsan Yayınları, 1996.
- MUHAMMED b. HABÎB Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *Muhabber*, Beyrût, Dârü'l-Afâki'l-Cedîde, t.y.
- MÜBAREKFÛRÎ Safiyyürrahmân, *Rahîku'l-Mahtûm*, Beyrût, Darü'l-Hilâl, t.y.
- OSTROGORSKY Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- ÖZLER Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Tevhid*, İstanbul, Nûn Yayıncılık, 1995.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul, MEB, 2004.
- SEM'ÂNÎ Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed, *el-Ensâb*, (thk.: Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî ve Ğayrihi), I-XIII, 1. B., Heydar Abâd, Meclisü Daireti'l-Mearifi'l-Osmaniyye, 1962.
- SÖNMEZ Abidin, *Rasûlullah'ın İslâma Davet Mektupları*, 2. B., İstanbul, İnkılâb Yayınları, 1990.
- SEMHÛDÎ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî, *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, I-IV, Beyrût, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1419.
- SÜHEYLÎ Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdullah, *er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, (thk.: Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), I-VII, 1. B., Beyrût, Darü İhyâi't-Türâs, 2000.
- TABERÎ Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amilî Ebû Ca'fer, *Tarihi'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*, I-XI, 2. B., Beyrût, Dârü't-Türâs, h. 1387.

- VÂKIDÎ Muhammed b. Ömer, *el-Meğâzî*, (thk.: Marsden Jones), I-III, 3. B., Beyrût, Dârü'l-A'lemî, 1989.
- YA'KÛBÎ Ahmet b. İshâk b. Ca'fer b. Vehb, *Kitabu'l-Buldân*, Beyrût, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1422.
- YÂKÛT Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, I-VII, 2. B., Beyrût, Dârü Sâdır, 1995.
- ZEBÎDÎ Muhammed b. Muhammed b. Abdürrezzak el-Hüseynî, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, I-XXXX, y.y., Dârü'l-Hidâyet, t.y.
- II. Makaleler**
- AYCAN İrfan, "Sakîf Kabilesi ve Tâif Şehrine İslam Tarihi Açısından Bir Bakış", Ankara, *AÜİFD*, C. XXXIV, s. 209-235.
- AZİMLİ Mehmet, "Tarihin Kırılma Noktası; Hudeybiye Antlaşması", Malatya, *Hikmet Yurdu Dergisi*, C. III, S. 6, Yıl 3, 2010, ss. 35-48.
- BALCI İsrâfil, Zû Kâr Savaşı ve Arap-Sâsânî İlişkilerindeki Önemi, Samsun, *OMÜİFD*, S. 26-27, 2008, ss. 55-72.
- ÇOBAN Bekir Zakir, "Bizans İkonoklazminin Nedenleri ve İslâm Etkisi Tartışması", Samsun, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C.VIII, S. 4, 2008, ss. 117-145.
- FÂDİL Nuseyr Behcet, EL-MEDĞEŞ Nâzım Zâhir, "Vüfûdü'l-Arab İla'l-Medineti ve Mevkifü'r-Resûl es-Siyasî ve Minhâ", Tikrit, *Mecelletü Camiati Tikrit li'l-Ulumi'l-İnsaniyyeti*, C. X, S. V, 2008, ss. 1-28.
- KARA Cahid, "Heyetler yılı (Senetü'l-Vüfûd): Tarihsel Arka Plan Üzerine Bir İnceleme", Konya, *İstem Dergisi*, S. 23, Yıl 12, 2014, ss. 101-123.
- KİSTER M.J., "Tâif İle İlgili Bazı Mülâhazalar", (çev.: Ali Aksu), Sivas, *CÜİFD*, C. VIII, 2004, ss. 229-247.
- LECKER Michael, "İslam'ın Arifesinde Arap Putperestliği Geriliyor Muydu?", (çev.: Feyza Betül Köse), Konya, *İstem Dergisi*, S. 27, Yıl 14, 2016, ss. 167-203.
- MEYENDORFF John, "Bizans'ın İslâm Anlayışı", (çev.: Fuat Aydın), Sakarya, *SÜİFD*, C. VI, 2002. ss. 21-46.
- ÖZ Şaban, "Siyasî Muhalif Modeli Olarak Hz. Muhammed", İstanbul *Siyer Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2017, ss. 57-68.

III. Ansiklopedi Maddeleri

- ALGÜL Hüseyin, “Mürre Seriyyesi”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXII, s. 52.
- APAK Adem, “Sa’dü Hüzeym”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXV, ss. 434-435.
- APAK Adem, “Tay”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXX, s. 187-188.
- AVCI Casim, “Tağlib”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXIX, ss. 374-375.
- AVCI Casim “Sudâ”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXVII, ss. 457-458.
- AYCAN İrfan, “Sa’d b. Bekir”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXV, s. 372.
- AYCAN İrfan, “Temîm”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXX, ss. 418-419.
- AZİZOVA Elnure, “Tihâme”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXXI, ss. 153-154.
- BİLGE Mustafa L., “Yemâme”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C., XXXXIII, ss. 399-400.
- ÇAĞRICI Mustafa, “Da’vet”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XIII, ss.16-19.
- DEMİRCAN Adnan, “Şeybân”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXIX, s. 39.
- DEMİRCİ Mustafa, “İktâ”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXII, s. 43-47.
- FAYDA Mustafa, “Abs”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. I, s. 312.
- FAYDA Mustafa, “Âmir b. Sa’saa”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. III, ss. 66-67.
- FAYDA Mustafa, “Senetü’l-Vüfud”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXVI, ss. 520-521.
- KAPAR M. Ali, “Hevâzin”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XVII, ss. 276-277.
- KAZANCI Ahmet Lütfi, “Ak”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. II, ss. 207-208.
- KURŞUN Zekeriya, “Necid”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXII, ss. 491-493.

- KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, “Kilâb b. Rebîa”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXV, ss. 567-568.
- KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, “Hicaz”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XVII, ss. 432-437.
- KÜÇÜKAŞCI Mustafa Sabri, “Selâmân”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXVI, ss. 344-345.
- ÖNKAL Ahmet, “Cüzâm”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. VIII, 149.
- ÖNKAL Ahmet, “Hicret”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XVII, ss. 458-462.
- ÖNKAL Ahmet, “Hevze el-Hanefî”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XVII, s. 285.
- ÖZKUYUMCU Nadir, “Ca’de”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. VI, ss. 543-544.
- ÖZLER Mevlüt, “Tevhid”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXI, ss. 18-20.
- SARIÇAM İbrahim, “Neha”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXII, s. 535.
- SARIÇAM İbrahim, “Muhârîb”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXI, s.3.
- TOPALOĞLU Bekir, “Tevbe Sûresi”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XXXX, s.585-588.
- USLU Recep, “Hums”, *T.D.V İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, C. XVIII, ss. 364-365.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Ahmet KURAY
Tez Adı	İslâmiyetin Yayılışı Sürecinde Heyetler
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	İslam Tarihi
Tez Türü	Tarih
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Salih PAY
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	<input type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input type="checkbox"/> Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input checked="" type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	<input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum <input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl <input type="checkbox"/> 2 yıl <input type="checkbox"/> 3 yıl <input checked="" type="checkbox"/> <input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 16.08.2017

İmza:

